

## Despêk...

Şeveke çîk sayî, dema ku çavên xwe li asîmanan digerin û şewq û ronîya stêrkek dibîni, di rastiyê de, xwuyana wê ya bi salan berî niha dibîni. Leza rêwîtiya ronahiyê, ku têgihîştina wê pir bi zehmet e, çirûskên stêrkekê bi milyaran kîlometre ji me dûr, bi salan şûn de tîne ber çavên te. Ew stêrka ku te bawer dikir ew şev te dît, dibe ku ji mêj ve xuricî ye. Lê belê, bi ronahî û şewqa xwe ya geş, ku bê şik em lê şahidî dikin, jîndar û zindî xuya dike her weha...

Ev cilweya gerdûna fizîkî ya mucizewî, wek nîma, di 'kêlîyên jiyana mirovan û civakan da jî derbasdar e. Têkilî û bûyerên mirovan û civakan, ku ji mêj ve ye di rûpêlên dîrokî de cihê xwe girtine, bi saya ronahiyên wan yên xapînok û mirî, zindî xuya dikin caran. Hebûnên ku bê mirin dixuyên, hin taybetiyên ku tu bawer dikî ebedî ne, êş û azarên ku bi baweriya te bê dawî ne; di rastiyê de, tewqeke jar û lawaz a pirîskên tozî ne, ku li ser sandoqeke kevnar li benda wê nefesê ne ku bi pifeke dawîya wan bîne. Liv û tevger, zinarên bi heybet bi sebreke bê hempa diherîne û dike qûm; çiyên bi erdê re dike yek; deryayên bê sînor hişk dike... Û her gav jiyaneke nû, hebûneke nû û ji ya berê qewî û qehîmtir pêk tîne.

Lê belê, ji bo ku vê bibîni, divê li 'ronahiyên mirî' mêze bikî. Zanyariya jiyani, di hebûna mirî de ye hin caran.

Welat, bi dehsalan e, cihê ku hewl bide bikaribe birînen xwe yên kêr girtî bipêçe, rîyeke din bigere da ku ji birînen kêr û xwîn jê dikişin bi şîşan dax bike û bi paçên kirêt û bi mikrop bipêçe, di destê wan kesan de ma ye, ku tenê pêşeroja xwe digerin. Zinarên aşîti, dadmendî û azadiyê, ku bi zor û zehmeteke bê hempa gihîştibûn serê çiyayek, ber bi jêr hol dibin û mirovan, bajarên û hêviyan dişkînin û diruxînin. Wek çerxeke be dawî ye, ku tê de mirin û jiyana bê eman cihên xwe vediguhurînin û bi hêza xwe, dilên jar diwestîne, bîn li kesên tirsok dişikîne. Lê belê ronahiya stêrkekê çirûsî û mirî ye zilm û sitem hin caran... Miriyek, ku bikaribî zanyariya jiyani jê werbigrî...

Da ku bikaribin di riya pîroz ya dîrok û mirovahiyê de, bi nêrîneke hêvîdar, berxwedêr û livdar, bi dilên hêzdar û bi çar gurçîk wek **dilop** cihê xwe bigrin, demsaleke biharê de ber bi rê dikevin em. Armanç û daxwaz ev e; dengê xwe tev li bi hezaran dilopên mirovahiyê yên di okyanusên be binî de ne, bikin. Dilop bi dilop em dê bi hêztir bibin û riya xwe bi xwe vekin. Riya me, riya we vekirî be!

## Başlarken...

Berrak bir gecede gökyüzüne bakıp bir yıldızın ışığını gördüğümüzde, onun yıllar öncesine ait bir görüntüsünü izliyoruzdur aslında. Işığın insan havsahasını zorlayan hızındaki yolculuğu, milyarlarca kilometre uzaktaki bir yıldızdan yansıyan ışınları, bizim gözümüze yıllar sonra ulaştırır. O gece gördüğümüzü düşündüğümüz yıldız belki de çoktan sönmüştür. Oysa, parlak ışığıyla tanık olduğumuz gibi, yaşıyor görünmektedir de halen...

Fizik evrenin bu etkileyici cilvesi, imgesel olarak, insan ve toplum yaşantısının 'an'ları için de geçerlidir. İnsanların ve toplumların, tarihsel olarak çoktan sonu gelmiş ilişki ve olayları, kendi ölü ışıklarının yansıtıcılığıyla canlı görünür bazen. Ölümsüz görünen varlıklar, ebedi sanılan alışkanlıklar, bitmez sanılan çileler; eski bir sandığın üstünde, kendisini uçuşturacak nefesi bekleyen toz zerrecikleri gibi kırılğan, zayıf bir katmandan ibarettir aslında. Devinim, yalçın kayaları olağanüstü bir sabırla kuma dönüştürür; dağları un ufak eder; engin denizleri kurutur... Ve her defasında yeni bir yaşamı, yeni ve öncekinden daha dayanıklı bir varoluşu kurar.

Ama bunu görmek için bile 'ölü ışıklara' bakmak gerekir. Yaşamın bilgisi bizzat ölünün kendisindedir kimi zaman.

Ülke onyıllardır, iltihaplı yaralarını saramadan, kanın ve irinin aktığı yere kızgın demirler ve mikroplu pis bezler basmaktan başka bir yol aramadan, sadece kendi geleceğini arayanların elinde. Bir dağın tepesine büyük zorluklarla taşınan barış, adalet, özgürlük kayaları; insanları, kentleri ve umutları yıkarak yamaçlara yuvarlanıyor. Yaşamın ve ölümün amansızca yer değiştirdiği bitimsiz bir döngü gibi bu. Zayıf kalpleri yoruyor, göğüs kafesi dar olanları nefessiz bırakıyor. Oysa ölü bir yıldızın ışıklarıdır kimi zaman zulüm... İçinden yaşamın bilgisini çekip alabileceğimiz bir ölü...

Tarihe ve insanlığa, güçlü kalpler ve körük gibi ciğerlerle, umut, direnç ve devinimle bakmanın kutlu yürüyüşüne bir **damla** olarak eklenmek üzere yola çıkıyoruz bir bahar mevsiminde. Sesimizi, engin okyanuslarda, insanlığın binlerce damlasıyla birleştirmektir gayemiz. Damla damla birikerek, açacağız yolumuzu.

Yolumuz, yolunuz açık olsun!



Yıl: 1 - Sayı: 1 - Mart-Nisan 2018  
İki Aylık Kültür Sanat Politika Dergisi  
Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti. adına  
Sahibi ve Yazışları Müdürü: Cemal Çoban

Sal: 1 - Hejmar: 1 - Adar-Avrêl 2018  
Kovara Du Mehî ya Çandeyî, Hunerî, Siyasi  
Li Ser Navê Badayay Basın Yayın San. ve Tic.Ltd. Şti.  
Xwedî û Berpîrsê Nivîseran: Cemal Çoban

Adres (Navnîşan): Sarıgazi mah. Poyraz sok. No: 1-4  
Sancaktepe-İstanbul

Diyarbakır Temsilciliği (Nûneriya Diyarbakır):

Reşo Ronahî

İletişim: 0541 514 54 97

Yayın Türü: Yerel Süreli

Baskı (Çapxane): Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi  
Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna-İstanbul

Abone Koşulları: 6 sayı: 50 ₺ - 12 sayı: 100 ₺

Yurtdışı Abone Dağıtım: dergiler@hotmail.com  
Tel: 0049 1634744277

e-mail: dilopdergisi@gmail.com

- 3 Yildiz Çakar **Ji Înannayê ta Newrozê**
- 6 Barış Avşar **Bizi koruyanlar kadınlardı!**
- 9 Mehmet Bayrak **'Kürd-dağlıların mutalebâtı'**
- 13 Dûrzan Cîrano **Teyr û tûr • Silêmanê dunikul**
- 14 Cegerxwîn **Gulfiroş**
- 15 Şeyhmus Diken **Nar taneleri ve 99'luk tespîh...**
- 17 Zeyneb Yaş **Îro muzîkjenê niştîmanek e**
- 20 Nevzat Onaran **Zorla göç!**
- 28 Qedrîcan **Gula Sor**
- 42 Rohat Alakom **Kurdên Stenbola nû**
- 47 Kavel Alpaslan **Bir zor zaman devrimcisi**
- 50 S. Zoryan **Cem bîra avê**
- 55 Arzu Yılmaz: **'Kürt hareketliliği tehdit olarak görülüyor'**
- 59 Paul Celan **Corona**
- 60 Fatîme Tekîn **Hemû şanoger her karî dikin**
- 63 Sebrî Vûral **Kevok**
- 64 Weysel Tırpan **Azadî**
- 65 Nurcan Baysal **Sur**
- 68 M. Ender Öndeş **Ölürse insan itidalden ölür!**
- 71 Ruşen Takva: **Fotoğrafçının OHAL'le imtihanı!**
- 74 Mîna Acer **Best û helbest • Jimartin - Şêrko Bêkes**
- 76 Tarihte o gün • **Di dîrokê de we rojê**
- 78 Narin Yükler **Pîra Delal'ın taşı...**

## DOSYA

### 29-41 **Kürt Sinemasında Gerçekçilik**

Özkan Küçük • Ali Kemal Çınar • Zeynel Doğan • Övgü Gökçe

Kapak Fotoğrafı: Selim Yıldız, 73'üncü Ferman'ın Êzidi çocukları-Şengal, Ağustos 2014



kovara du mehî ya randeyî hûnîrî politîka

# Ji Înannayê ta Newrozê

YILDIZ ÇAKAR

Newroz şahiyek û kevneşopiyeye gelên rojhilatanavîn e. Her çiqas ev roja girîng bi navê xwe kurdî û îranî be jî gelek bawerî û kevneşopiyên gelên herêmê jî di paxila xwe de veşartîye.

Civaka ku ji newrozê re bûye çavkanî helbet girîng e, lê belê ji etîmolojî û jêderka wê bêhtir divê wateya wê û girîngiya wê ya ji bo civakan pêştirî her tiştî be.

Her çiqas karakterê gelê kurd karaktereke şervan û berxwedêr be jî, pirî caran rastî êrîşên qewmên barbar hatine ku van êrîşan li ser esasa "tunekirinê" çî ji deste wan hatiye kirine. Êrîşên herî mezin bi destên qewmên barbar ên ji çolên asya û ji çolên başûr pêk hatine. Ji xeynî van jî civakên ku di dema xwe de xwedî hêz bûne yên wek yewnan, makedon û roma û her wiha ji hêzên herêmê ên wek ûrartû, asûr û pers jî li ser kurdan êrîş pêk anîn e. Di vê xelaka "man û nemanê" de him karaktereke şervan, him karaktereke afrîner a gele kurd derketiye holê. Ji ber vê yekê roja newrozê rojêke girîng e.

## Sembola sereke; pêxistina agir

Çîroka Kawayê hesinkar di bin zilma rêbertiyekê de û di şert û mercên koledariyê de wek semboleke berxwedêriyê derdikeve holê. Newroz, her çiqas bi çîroka Kawayê hesinkar wek encameke roja berxwedanê, wek sedemek were dîtin jî ger em hinek din berê xwe bidin dîrokê wê derketina newrozê hin sedemên din jî derxîne pêşberî me.

Di zemanê îroyîn de jî pîroz- kirina cejnên gelek civakan hema hema weke hev in. Her wiha rîtuêlên wan jî weke hev in, an nêzî hev in. Ji van rîtu- elan pêxistina agir sembola sereke ye. Bi piranî, piştî zi- vistanê û di destpêka biharê de têne pîrozkirin. Pêxistina agir an kêfxweşiya hatina bi- harê li gor civaka xwe xwedî kevneşopiyên cuda ye û li gor bîr û baweriyên xwe yê oldariyê jî çîrokên xwe yê cuda hene.

Ji van cejnan hinek di nava baweriyên olî de cih girtine ku mînakek ji wan mînaka cejna Aya Yorgî ye û di 6ê gulanê de tê pîrozkirin. Her wiha mirov dikare Xidir Elyasa (Hidirellez) ku ji aliyê hin civakan ve li rohilatanavîn tê pîrozkirin jî wek mînak nişan bide. Dîsa cejna bi navê Ivan Kupala ya civaka Ûkraynayê ku bi rîtuêlên dans û pêxis- tina agir di rojvegera havînê de tê pîrozkirin meriv dikare li mînakan zêde bike. Ancax di bingeha van cejnan de şiyarbûna xwezayê, bereketa siruştê ku mirovan têr dike û sembola azadiyê serwer e. Ev yek di rituelan de pir bi hêsanî tê dîtin.

Li rojhilatanavîn mîtoloji di hemû herêman de dişibin hev; him di warê çîrokan de, him di warê bîr û baweriyên de. Di çîroka xwedawend Înanna de (sumerî) mirov di- kare çîroka newrozê jî bibine. Lê belê çavkanî û sedemên çîroka Înannayê roja îroyîn di nava kurdan de gelek cuda ye. Ev çîrok, xwe dispêre jineke xwedawend a bi navê Înanna û ev xwedawend

şayişiya di nava mirovan de ji holê radike û derfetên jiyane çê dike.

Di nava pêdîviyê mirovan de nemaze bidestxistina "xwarinê" ji bo benîadem her dem bûye mijara tirsê. Mirovên ku di demen borî de dema nekarîne hikmê xwe li ser siruştê bikin û hîn teknolo- jiya îro ya li ser "xwarinê" bi destê wan neketibû, beriya zemanên modern xema vê pirsgirêkê xwarine. Her çiqas axa Mezopotamyayê bi bere-

**Dem a em berê xwe didin dîroka newrozê ya qedîm em dibînin ku raboriya wê, bingeha wê, koka wê jin e û ev cejn bi karaktera xwe, xwe ji nû ve dixuliqîne.**

ket û avî be jî ev şayiş û tirs bi wan re jî çêbûye.

Di zivistanan de hişkbûna siruştê, mirinê tîne bîra mirov. Ne tenê mirinê, birçîbûnê, tunebûnê jî dixê bîra mirov. Bi hatina biharê re axa hişkbûyî dîsa şên dibe. Di vê demsalê de, giya şîn dibin û ji heywanan re dibin êm, heywan têr dibin û ji bo mirovan dibin şîr û goşt. Fêkî, sewze û nan bi hatina biharê çêdibû, zêde dibû, ne tenê bo mirovan bo hemû zindiyan çerxek tekûz bû vejîn. Bo vê jî hatina biharê bo mirovan heycaneke mezin bû û ji nû ve xulikandin bû. Wiha dihat binavkirin. Ev çerxa siruştê bo mirovan pir girîng bû. Loma jî vê kêfxwe-

şiya ku bi hatina biharê ji mi- rovan re dibû diyarî, helbet di nava bîr û baweriyên wan de jî cih digirt. Ev çerx ne tenê di nava bîr û baweriyên wan de di nava çîrokên wan de jî cih digirt û bi seremoniyên dibû rojên cejnan û rojên pîroz.

## Çîrok bi Înannayê dest pê dike

Di vir de em dikarin behsa newrozê bikin ku her çiqas di nava civakên cur be cur de bi bîr û baweriyên cuda û navên cuda derkeve pêşberî me jî em dibînin ku yekem car di sumeriyên de bi Înannaya xwedawend ev çîrok dest pê dike.

Di panteona sumeriyên de li gor dem û dewra xwe her xwedawendek xwedî taybetiyek e û dem bi dem li gor girîngiyên xwe peywirên wan guherîne. Lê belê bihevrebûna Înanna (xwedawenda berekete) û Dûmizî (xwedayê şivanan) her dem girîngiya xwe parastîye û ji ber van taybetiyên xwe di nava civakê de kes ji wan vene- geriyaye û her dem ser dest hatine girtin.

Li gor mitolojiya sumeriyên Înanna û Dûmizî her sal tîne ba hev û di encama vê de siruşt ji nû ve dixuliqe û ev wek vejîna jînê tê qebûl kirin. Av- zemkên derbûyî, robarên şid, erdên hêşîn, kêriyên pezan, xwarinên cur be cur... Ev vejîn û di encamê de ev bereketa ku ji bo mirovan dibe cihê kêfxweşiye... Li perestgehan merasimên mezin, rîtuêl û pîrozbahiyên cûr be cûr tîne lidarxistin.

Li aliyeke din derbarê xwe- dawend Înannayê de çîroke-

ke din heye ku bi du cureyan têt vegotin. Di van vegotin de bûyerên tevlihev çêdibin û di encamê de xwedawend Înanna têt cezakirin û ji bo cezayê xwe bikşîne wê dişînin heft qat binê erdê. Di versiyoneke din de jî têt gotin ku Dûmizîyê (xwedayê şivanan) mêrê wê bangî Înannayê dike û wê dixapîne. Dema Înanna bo Dûmizî dadikeve binê erdê, Dûmizî wê li wir dihêle û derdikeve ser erdê. Înanna vê yekê wek îxanet binav dike. Dema Înannaya xwedawend di heft tebeqeyên erdê de derbas dibe, jî taca serê wê heta cilên li ser wê jê têne girtin.

Heft sembolên ku Înannaya xwedawend temsîl dike jê têne girtin ku careke din nikaribe derkeve li ser rûyê erdê û heta hetayê li welatên tarîtiyê êsîr bimîne. Piştî Înanna êsîr têt girtin, li ser rûyê erdê her tişt hişk dibe; dar, giya, kulîlk şîr nabin. Xweza tu tiştêk li xwe zêde nake. Her tişt ber bi tunebûnê ve diçe. Dîsa di versiyoneke din de têt gotin ku xwişka Înannayê bo ku siruşt tune nebe, ji bo azadiya wê diçe dewsa Înannayê û esîrbûnê qebûl dike. Û dema Înannaya xwedawend di her yek qateke erdê re derbas dibe dîsa cilên xwe, asaya xwe, taca xwe digre û bi heft sembolên xwe ji bin heft tebeqayan derdikeve ser rûyê axê. Her çiqas bîr û baweriyên cur be cur li vê çîroka Înannayê kiribin jî cihê herî taybet a vê çîrokê derketina Înannaya xwedawend a ser axê ye. Derketina wê ya ser axê zayokiya jinê, berdewamiya hebûnê, zindîbûna



siruştê û bereketê temsîl dike. Ev bawerî jî nîşaneyê civata maderşahiye ye. Ev tişt pir bi eşkere xûya ye. Ji ber ku di vê çîrokê de lehenga sereke Înanna ye û Dûmiziyê xwedayê şivanan jî figurek e bo çerxa hebûn û tunebûnê bizivîrîne.

Li gor versiyona din jî Dûmiziyê xwedayê şivanan beriya ku bigihe Înannaya xwedawend di bin erdê de ye. Dûmizî ji bin erdê derdikeve û bi Înannayê re têt ba hev. Piştî bihevrebûna Înanna û Dûmizî siruşt ji nû ve vedije. Lê piştî hatina germahiya havînê û sar û sermaya zivistanê Dûmizî jî bi siruştê re dimire. Ango Înanna heta bihareke din mêrê xwe dişîne bin erdê. Ji ber vê yekê Dûmizî heta bihar were li welatê tarîtiyê dimîne.

Ev çîroka Înannaya xwedawend belkî ne bi hemû aliyên xwe ve lê bi navenda

xwe, bi puxta xwe ve piştî sumeriyên jî di gelek şaristanîyan de bi navên Îştâr, Afrodît û Venûs hebûna xwe domandî ye.

## Bingeha newrozê jin e

Ev çîroka ku jinê pîroz didît û jinê dikir navenda jiyandê li rojhilatanavîn di civakên kevn de ciheke pir girîng digirt. Bervajiyê rewşa niha, jin di dirokê de, di nav van civakên kevn de çiqas girîngiya xwe hebe nîşanê me dide.

Li ser van agahiyan em dikarin behsa roja îroyîn bikin ku kurd dema behsa newrozê dikin behsa karaktereke mêr dikin.

Dema em berê xwe didin dîroka newrozê ya qedîm em dibînin ku raboriya wê, bingeha wê, koka wê jin e û ev cejn bi karaktera xwe, xwe ji nû ve dixuliqîne.

Civakên ku bi tesîra hinêk baweriyên ji derve têt empozekirin baweriyên xwe yên xweser jibîr bikin jî, ev baweriyên wan piştî sedsalan, hezar salan dîsa li wan vedigerin. Îro jî bîr û baweriyên qedîm ên gele kurd dîsa li xwediyên xwe vegeeriyane. Îro jinên kurd jî, vê çerxê vedigerînin ser heqîqetê. Niha jî bi hezaran jinên kurd bi têtkoşînê, bi serhildanê xwe ji nû ve dixuliqînin. Ev vejîna jina kurd, wê rengeke din bide jiyandê û wê her bihar bi deng û reng û kirinên wan siruşt careke din bixuliqe. Û agirê newrozê li hemû çiyayên Kurdistanê bi kilamên jinan geş bibe û jiyandê wê bibe wek stêrka gelawêjê..! 🌙

Urkis Aslanı ►



Aslanları dahi zapt etme gücüne sahip kadınlar koruyor bin yıllardır medeniyetleri. 'Son sözü' onlar söylüyor. Bir araya geldiklerinde hepsi birer 'tanrıça': Didinip, çalışıp, gayret edip büyütenler insanlığı... Ve çileleri ne çok; barış dahi onlar ağlayınca oluyor...

► Bizi koruyanlar  
kadınlardı!

BARIŞ AVŞAR

**B**u şehri biz kurduk...  
Bu taşları üst üste biz  
koyduk... Bu mabedi biz  
diktik... Bu mabedin temeli-  
ne bu aslanı biz koyduk... Ve  
sonra onun pençeleri altına  
yazdık; o kıvrıcık yeşil asla-  
nımızın pençeleri altına: Bu  
şehre saldırmayın, bu mabe-  
de yan gözle bakmayın, bu  
taşları yıkmaya kalkmayın...  
Yoksa onlar, tanrılarımız;  
Nergal, Nagar, Shimiga sizi  
yok eder... Korur bizi onlar...  
İstilacıdan, saldırgandan...  
Şehrimiz Urkis ve tapınağımız  
böylece yaşar... Aslanımızın  
pençesinin altına yazdık... Bu  
böyle biline...

Anadolu'da en eski -ve hâlâ  
pek çok gizemi saklı- yer-  
leşim olan Göbeklitepe'deki  
(bugün Urfa sınırları içinde)  
hayvan figürleri arasındadır  
aslan. Tilkiler, kuşlar, örüm-  
cekler, yaban domuzları ve  
yılanların arasında onlar da  
vardır. İnsanın imrendiği,  
korktuğu, taklit ettiği hayvan-  
lar arasında hep olmuştur  
aslan. 10 bin yıldan uzun  
zaman önce Göbeklitepe'de  
diğerleri ile daha 'eşit' bir

konumda iken, aradan geçen  
bin yıllar içinde çoğu kez 'baş  
koruyuculuğa' terfi ettiğini  
görürüz...

Günümüzden 8 bin yıl ön-  
cesinde ise Çatalhöyük'te  
(bugün Konya sınırları içinde)  
bu kez o çok bilinen, epeyce  
'etine dolgun', doğurgan, ünlü  
'tanrıça' figürünün iki yanın-  
da karşımıza çıkarlar. 'Hayat  
veren' kadının gücünün, vahşi  
hayvanlar üzerinde de hakimi-  
yet kurduğunu anlatırlar bize...  
İnsanların Göbeklitepe'de  
elde etmeye uğraştıkları güç,  
Çatalhöyük'te 2 bin yıl sonra  
kazanılmış gibi görünmekte-  
dir. Yerleşip ürün yetiştirmiş,  
hayvan evcilleştirmiş, düze-  
nini kurmuş, 'yaşayıp giden'  
insanların tüm bunları başa-  
rabilmesindeki temel faktör,  
kadının oynadığı roldür.

'Doğayı zapt ederek' ürün  
yetiştirmeyi, dolayısıyla  
yiyerek arayarak yaşamak  
zorunda kalmamayı başaran  
kadın, 'tanrıça' olup aslanla-  
rın da hakimine dönüşmüş-  
tür. Bugünden bakılınca belki  
kadına 'eril güç' bahşeder  
gibi görünen bu kompozis-  
yondaki aslanlar aslında

kadın tarafından kapsanmış-  
tır... Kadının rolü hep aynıdır  
çünkü. O devreye girince in-  
sanlar arasında vahşeti bitirir,  
ehlileştirir, güçlendirir, sağlıklı  
kılar, en baş edilmez görünen  
güçlükleri aşar!

## Tanrılar tanrıçalara karşı...

Aslanlara dönüp daha da  
yakına gelecek olursak eğer, 5  
bin yıl öncesinde, bu kez Hat-  
tuşa'da (bugün Çorum sınırları  
içinde) çıkarlar karşımıza.  
Yine iki tanedirler ve orada bir  
sur kapısının koruyucusudur-  
lar. Kadının emeğiyle 'yerleş-  
ilen' toprakta, Çatalhöyük'ün  
sırt sırta yaslanacak şekilde  
yapılmış, güvenliği sağlamak  
için çatıdan girişli olarak plan-  
lanmış evlerinden, surlarla  
korunan bir başkente evril-  
miştir 'şehir'... Bu kez, 'Gök  
Tanrı', tanrıça 'Arinna' ve tanrı  
'Şarruma' adına 'korumakta-  
dırlar' iki aslan... Ağızları açık,  
adaleleri gergin, öne doğru  
atılmaya hazır... 'Tanrıça'lar  
vardır hâlâ, ancak yanlarına  
eskisinden farklı olarak güçlü  
tanrılar eklenmiştir. Şehir sur-  
larla korunduğuna göre, bunu



▲ Çatalhöyük - Aslanlı Tanrıça



▲ Hattuşa - Aslanlı Kapı

gerektiren 'tehditler' var demektir. Başka kentlerde yerleşen başka imparatorluklar... Halen yerleşmemiş göçebe kavimler... Kadınların doğurup büyüttüğü uygarlığı, erkekler 'askere almış', ordular kurarak fethetmişlerdir. Tapınak ve kraliyet kurumsallaşmış, ipleri eline almış, tanrıları yaratmış, 'mutlak hakimiyet' artık sadece tanrıçaya 'bırakılmaz' olmuştur...

Sonra Urkis kurulur... Bugünkü Mardin'in güneyinde, bir Hurri şehri... Önce Hattilerin, sonra Hititlerin komşularıdır Hurriler... Komşuları ve rakipleri! İşte o kıvırcık aslan da Hattuşa kapısındakiler gibi saldırganlara karşı koruma sağlasın diye koyulmuştur Urkis mabedinin temeline. Kim bilir, Hurriler şehir kurmaktan çok fethetmekle tanınmıştır belki de: Hititler şehir kapılarına saldırı için kullanılan ve 'koçbaşı' denilen silahları inşa ederken hep 'Hurrilerin yaptığı gibi' yapmaya çalışırlar. Ama birbirleriyle de savaşırlar: Hurriler

Hiçbirimiz değildik o şehirleri koruyan, kadınlardı! İnsanlar on binlerce yıldır Mezopotamya'da yaşıyor. Yaşıyor, savaşıyor ve gün geliyor barışıyor. Ölümeleri ve bayramları birbirine karışıyor. Dün de öyleydi, bugün de... Aslanlar korumuyor kimseyi, onların pençelerinin altına yazılan 'düşmana uyarılar' da... Aslanları dahi zapt etme gücüne sahip kadınlar koruyor bin yıllardır medeniyetleri.

ve Hattiler, Hurriler ve Hititler, sonra –Hurrilerin de içinde yer aldığı– Mitanni İmparatorluğu ve Hititler...

### Aslanlar değildi o şehirleri koruyan!

Gel gör ki savaşlarda karşı karşıya ama bayramlarda beraberdiler! Sürekli birbir-

lerini 'feth etmeye', birbirlerine karşı üstünlük kurmaya çalışanlardan Hititler, bayram kutlamayı çok sever. Harman bayramı... Orak bayramı... Bağbozumu bayramı... Yaşlı adamlar bayramı... Dağa götürme bayramı... Yapı yapma bayramı... Yıkanma bayramı... Yakarma bayramı... Tanrı anaları bayramı... Ejder öldürme bayramı... Ve bunların bazıları Hurrilerin de bayramıdır! Savaşın rakipleri, aynı bayramların ortak kutlayıcılarıdır... Bayram kutlamalarında ise yine tanrıçalar öne çıkar. Bayram berekettir çünkü, bereket için hazırlanmaktadır. Bereketi veren topraksa kavimlerin hepsi için aynıdır.

Hurrilerin Urkis şehrindeki mabedinin 'koruyucusu' küçük aslan anlatır bize bunları. Onun bıraktığı yerden Göbeklitepe'nin, Çatalhöyük'ün, Hattuşa'nın aslanları alır sözü:

Hiçbirimiz değildik o şehirleri koruyan, kadınlardı!

İnsanlar on binlerce yıldır Mezopotamya'da yaşıyor. Yaşıyor, savaşıyor ve gün geliyor barışıyor. Ölümeleri ve bayramları birbirine karışıyor. Dün de öyleydi, bugün de... Aslanlar korumuyor kimseyi, onların pençelerinin altına yazılan 'düşmana uyarılar' da... Aslanları dahi zapt etme gücüne sahip kadınlar koruyor bin yıllardır medeniyetleri. 'Son sözü' onlar söylüyor. Bir araya geldiklerinde hepsi birer 'tanrıça': Didinip, çalışıp, gayret edip büyüyenler insanlığı...

Ve çileleri ne çok; barış dahi onlar ağlayınca oluyor... 🌸





# 'Kürd-dağlıların mutalebâtı'ndan Afrin meselesine...

**D**aha Mustafa Kemal Anadolu'ya çıkmadan önce, 1918'de, anti-emperyalist bir yönelişle İngilizlere ve Fransızlara karşı direnme hareketleri bu bölgelerde başlamıştı. Bugün önemli olaylara ve trajedilere sahne olan Antep-Halep mihverinde yeralan 16 çeteden 12'si Kürt çeteleriydi. Destanlara konu olan Karayılan, bu çetebaşlarından sadece biriydi.

MEHMET BAYRAK

**1** 7-18 Eylül 2011 tarihlerinde Diyarbakır'da düzenlenen "Türkiye'de Kürdistan Konferansı"nda yaptığım sunumun başlığı şöyleydi: "100 yıl öncesi Kürt aydınlarının sunduğu mesaj bugüne de ışık tutuyor..." Sunumda şu Giriş'i yapmıştım: "1923'e kadarki vaadlerin tam tersi bir yaklaşımla

1924'ten itibaren dile getirilen Kürt sorununu süngüyle çözme politikası, Kürt aydınlanma hareketi içinde tam bir düş kırıklığına ve infiale yol açmıştı. 1919-20'lerde imzalanan Kongre Protokolleri, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa), Meclis konuşmaları; 1922'de Meclis'te görüşülen (Kürt özerkliğine ilişkin) kanun tasarısı, buna



bağlı olarak bizzat (Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal) imzasıyla Cephe komutanlıklarına gönderilen genelgeler; 1923'te yeni devletin eşitlikçi yapılanması konusunda gazetelerin başyazarlarına İzmit'te yapılan açıklamalar ve nihayet (Türk ve Kürt delegasyonu) adına Lozan'a katılan İsmet Paşa'nın, iki halkın eşitliğine ilişkin söylemi unutulmuş görünüyordu."

Bu girişin ardından, uygulamaya konan "kan ve demir siyaseti"nin yol açtığı tahribat ve 1925'te gizlice hazırlanıp uygulamaya konan Şark Islahat Planı'nın yol açacağı onulmaz yaralar; Cumhuriyet'ten sonra sürgüne çıkan Kürt aydınlarının 20 Mayıs 1926'da dönemin Başbakanı İsmet Paşa'ya gönderdikleri tarihi "Muhtıra-Mektup"tan yola çıkarak sergilemeye çalışıyordum.

"Muhtıra-Mektup"un son bölümünde şu tarihi uyarı yapıyordu: "Eğer genç Türkiye Cumhuriyeti ve muhterem yöneticileri, Türk ve Kürtlerin bir arada yaşamasını gerçekten istiyor ve Kürtlükten çok Türklüğün varlığını sağlamlaştırmak ve en azından Kürt milletini kazanmayı hedefliyorsa, tek çözüm yolu ve ilaç; 20. yüzyıl uygarlığının ulus ve özgürlük prensiplerine saygı ve uyma ile Kürtlerin yaşam hakkını kabullenmek ve bu suretle Avrupalılara, dost ve düşmana karşı olgunluğunu ve siyasi yeterliğini göstermektir.

Aksi takdirde, mevcut politikanın (red ve inkâr politikası MB) ve durumun (kan ve demir siyaseti MB) devam

“Söz konusu broşürde; çeşitli tarihi çözümler yapıldığı gibi, adeta bir savaş güncesi biçiminde, Rojava'da Fransızlara karşı anti-emperyalist bir yönelişle sürdürülen mücadele, tarihleri ve mekânlarıyla sıralanarak M. Kemal'e şöyle seslenilir: "Sen daha Samsun'a çıkmadan nice zaman önce işgalcilere karşı anti-emperyalist mücadeleyi biz başlattık.

ettirilmesinde ısrar edilirse, Kürdistan veya Şarkî Anadolu kıtası büyük bir kin ve kırınglık yuvasına dönecektir.." (Bkz. M. Bayrak: Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri, Özge yay. Ank. 1993, s. 498)

Bundan yaklaşık 20 yıl önce Hêvi gazetesinde yazdığım "Sürgündeki Kürt Aydınlarının Diplomatik Girişimleri" konulu bir yazı dizisini, Kürt aydını Yaşar Kaya aracılığıyla o tarihlerde Roma'da bulunan Öcalan'a da göndermiştim.

### Madam Gaulis'i tanır mısınız?..

Osmanlı İttihad ve Terakki yönetiminin Alman militarizmiyle birlikte girdiği I. Dünya Harbi'ni kaybetmesi karşısında, galip devlet konumundaki İngiliz ve Fransızların boş durmayarak, geleceğe dönük planlar yapacağını tahmin etmek zor değildir. Nitekim bunun en önemli örneklerinden biri, daha 1916'da gizlice



▲ Hacı Hannan Ağa

hazırlanan ve Lozan'a temel teşkil eden Sykes-Picot Anlaşması'dır.

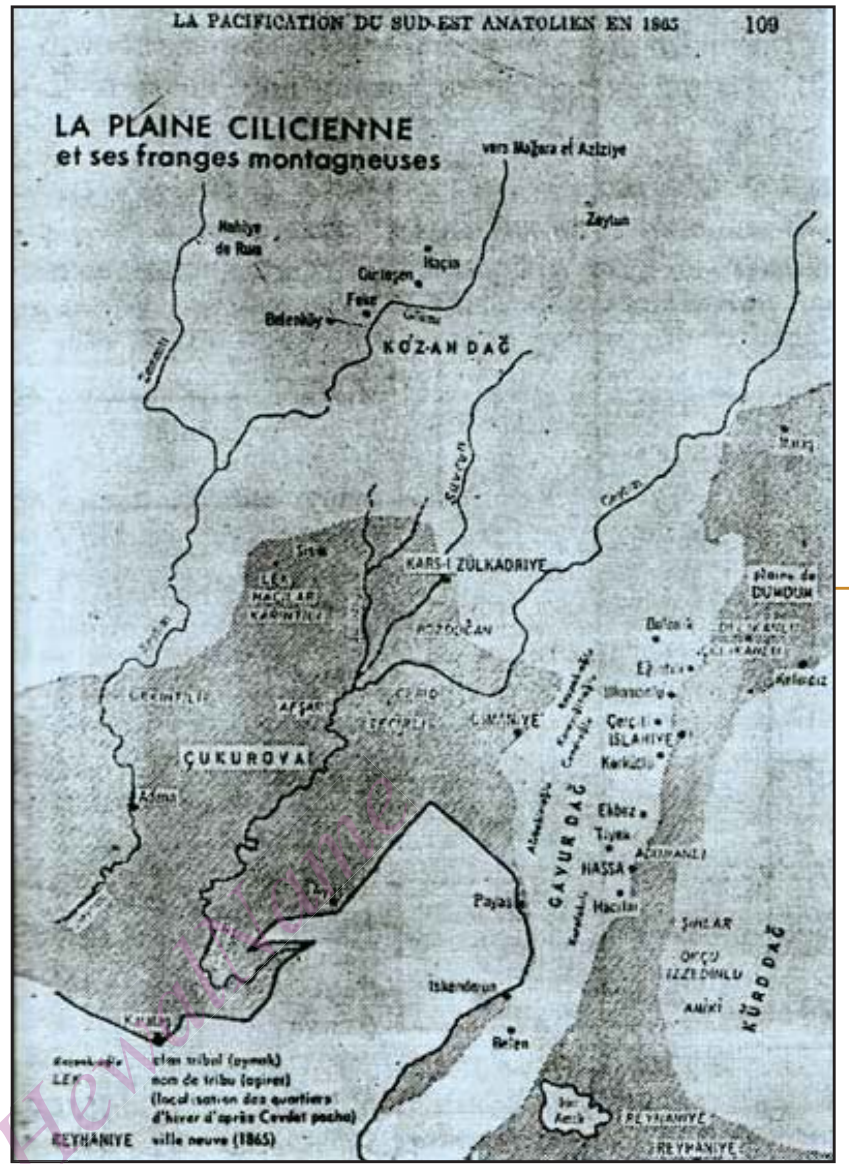
1918'de Osmanlı'nın yenilgisi kesinleşince, galip devlet konumundaki İngilizler, Kürdistan Teali Cemiyeti ile ilişkiye girmeye çalışırken, bir yandan da Ankara'daki yeni Kemalist yönetimle ilişki kuruyor ve Fransa ile birlikte 1921 ve 1922'de Ankara hükümeti ile gizli anlaşmalar yapıyordu.

Bu noktada, görüyoruz ki Fransız gazeteci-casusu

Madam Gaulis, aynı zamanda bir Mustafa Kemal ajanıdır da. Kocası, Fransız gazetecisi ve ajan Georges Gaulis, 1895'te *Le Temps* muhabiri olarak İstanbul'a gelmiş, 1912'de burada ölmüştü. Madam Gaulis, 1914'te Cihan Harbi dolayısıyla Türkiye'yi terke mecbur oluncaya kadar, burada kalmaya devam ediyor. (Bkz. M. Ertuğrul Düzdag: *Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler*, ZVİ Geyik yay. İstanbul, 2004, s. 112)

Harp bittikten ve Anadolu'da "Milli Mücadele" başladıktan sonra, yine görevli olarak ve gazeteci kimliğinde Türkiye'ye dönüyor Madam Gaulis ve Eylül-1919'daki Sivas Kongresi'nden itibaren doğrudan M. Kemal'le ilişkilenecek, Cezayir'deki Fransız Mareşali Mösyo Lyautey aracılığıyla Fransa ile gizli görüşmeler yapılmasını sağlıyor. Yani bir yandan Rojava'da Kürt toprakları Fransa tarafından işgal edilirken, bir yandan da Kemalistlerle gizli görüşmeler sürdürülüyor ve 1922'de, bugünkü bölünmeyi sağlayan gizli anlaşma yapılıyor.

Madam Gaulis, Türkiye'den aldığı para karşılığı birçok kitap da yazıyor. *La Nouvelle Turquie* (Yeni Türkiye) isimli (Paris, 1924) ilk kitabının 222. sayfasında; Türkiye ile Fransa arasında 1922'de yapılan Ankara Anlaşması'nın, Rojava halkı ve özellikle Kürd-dağı Kürtleri arasında nasıl kızgınlık yarattığına dikkat çekiyor: "*Türkiye-Suriye bölgesinin halkı, Ankara Antlaşması ile Ankara'nın kendilerini bir ba-*



▲ Prof. Paul Dumond'un çizimiyle Kürt ve Türkmen aşiretlerinin iç içe yaşadıkları Çukurova Bölgesi haritası

*kıma Fransa'ya sattığı kanaati ile kızgınlar."*

### 'Kürd-dağlılar'ın uyarısının meali

Görünen o ki, Madam Gaulis bir yandan Rojava topraklarını ve Suriye'yi Fransız sömürgeci yapma adına, M. Kemal'le Fransız Dışişleri Bakanlığı arasında gizli diplomasi yürütürken; bir yandan da gerçekçi bir yaklaşımla, Rojava halkının yapılan gizli

anlaşmadan büyük rahatsızlık duyduğunu dile getiriyor.

Evet, üstte Fransız gazeteci-ajan Madam Gaulis'in dile getirdiği gerçek, yakın dönem Kürt tarihine ilişkin bir tarihi broşürde tüm çıplaklığıyla sergileniyor ve günümüze ışık tutuyordu. Bundan yaklaşık 20 yıl önce İstanbul'daki Atatürk Kitaplığı'nda bularak, çevrim yazısını yapıp bir incelemeye konu ettiğim bu broşür boyutundaki muhtıra-mektup; günümüzde



▲ 'Kürd-dağlıların Mutalebâtı' konulu muhtıra-dilekçenin kapağı

Rojava'da yaşananları ve özellikle Afrin saldırısını anlamak açısından son derece önemlidir.

Bilindiği gibi; yaygın görüş ve bilgi, Kürt halkının (moda deyimle) "ülkesi ve milletiyle" Lozan'da dörde bölünmüş olduğu şeklindedir. Oysa, üstte de vurguladığımız gibi Kemalist yönetim daha 1921-22 yıllarında gerek Fransızlar gerekse İngilizler'le gizli ve açık görüşme ve anlaşmalar yaparak, Rojava ve Başur topraklarını bu devletlere peşkeş çekmişti. Sözelimi, bugün büyük gerilimlere ve işgallere sahne olan Rojava bölgesi, daha Lozan'a gitmeden önce 1922 Antlaşmasıyla Fransızlara bırakılmıştı. Hatay bölgesi bir bakıma Türklere peşkeş çekilirken; Kürtlerin yaşadığı topraklar Fransızlara terkedilmişti.

Oysa, daha Mustafa Kemal Anadolu'ya çıkmadan önce, 1918'de, anti-emperyalist bir yönelişle İngilizlere ve Fransızlara karşı direnme

hareketleri bu bölgelerde başlamıştı. (Gazi) Antep, (Şanlı) Urfa ve (Kahraman) Maraş isimleri buradan gelmekteydi. Bugün önemli olaylara ve trajedilere sahne olan Antep-Halep mihverinde yeralan 16 çeteden 12'si Kürt çeteleriydi. Destanlara konu olan Karayılan, bu çetebaşlarından sadece biriydi.

Dahası, Kemalist yönetim 1922 Antlaşmasıyla Fransızlarla birlikte bölge Kürtlerini şehir-şehir, belde-belde, köy-köy, aşiret-aşiret, aile-aile hatta ev-ev ikiye bölerken, buna en sert tepki sınırın kuzeyinde ve güneyinde kalan 'Kürd-dağı Kürtleri'nden geliyordu.

Kürd-dağı Kürtlerini temsilen Okçu İzzeddinli aşiretinin reisi Hacı Hannan Ağa tarafından 1922'de Ankara'da Hakimiyet-i Milliye matbasında basılarak Büyük Millet Meclisi'ne verilen "Kürd-dağlıların Mutalebâtı" konulu muhtıra-dilekçe; adeta sonraki gelişmeleri ve bugünü görürcesine, Antlaşmanın Kürt blokunu parçalayacağı ve Suriye sınırları içinde kalan Kürt aşiretlerinin, o güne kadar kendileriyle mücadele ettikleri Fransızlarla karşı karşıya gelecekleri, güney cephesinin bir istikrarsızlık yuvası haline dönüşeceği vurgulanıyor ve sınırın bölge Kürtlerini kapsayacak biçimde yeniden belirlenmesi talep ediliyordu.

Yakın dönem Kürt tarihi açısından son derece öğretici olan bu broşür, aynı zamanda kimlerin "bölücü", kimlerin "bütünlükten yana" olduklarını da gösterecek önemli bir kanıt niteliğindedir. Yine, "Milli Mücadele"nin nasıl yürütüldüğü ve Ankara, Londra ve Lozan

antlaşmalarının bedelinin kime ödetildiği de bir kez daha ortaya çıkıyordu, bu tarihsel belge ve yaşanan gelişmelerle...

Söz konusu broşürde; çeşitli tarihi çözümlenmeler yapıldığı gibi, adeta bir savaş güncesi biçiminde, Rojava'da Fransızlara karşı anti-emperyalist bir yönelişle sürdürülen mücadele, tarihleri ve mekânlarıyla sıralanarak M. Kemal'e şöyle seslenilir: "Sen daha Samsun'a çıkmadan nice zaman önce işgalcilere karşı anti-emperyalist mücadeleyi biz başlattık. Sen bu mücadeleye sonradan eklenen bir halkasın!.." (Bkz. M. Bayrak: Kürdoloji Belgeleri- II, Özge yay. Ank. 2004, S. 231- 262).

Burada bir kez daha vurgulayalım ki; resmi tarih ve ideoloji gerçekleri ne kadar karartmaya ve çarpıtmaya çalışırsa çalışsın, tarihsel ve toplumsal gerçeklik belgelerle konuşmaya devam edecek...

Dediğimiz gibi, yaygın görüş ve bilgi, Kürt halkının Lozan'da dörde bölünmüş olduğu şeklindedir. Oysa, yukarıda da vurgulandığı gibi, Kemalist yönetim daha 1921-22 yıllarında gerek İngilizler gerekse Fransızlarla açık-gizli anlaşmalar yaparak Başur ve Rojava Kürdistan topraklarını bu devletlere peşkeş çekmişti. Halbuki, daha M. Kemal Anadolu'ya çıkmadan önce, 1918'de, Fransız ve İngilizlere karşı direnme hareketleri bu bölgelerde başlamıştı.

Sonuç olarak yeniden vurgulayalım ki; barışın simgesi zeytin dalıyla örtülmeye çalışılan bu kirli savaş, mimarlarını sorumluluktan kurtaracak ve tarih önünde mahkum edecek. 🍷

# Silêmanê dunikul

Navê xwe yê Latînfî: *Upupa epops*, yê Engilîzî jî Eurasian Hoopoe e. Navê Kurdî ê berbelav Silêmanê dunikul e. Lê li gorî herêman navên wek dawidîk, dawidîkê dunikul, dewdewk, dîk silêman, teyrikê silêman, botbotîk, vitî, hophopîk jî li kar in. Ji famîleya *Upupidae* ye.

Koçberê havînê ye. Di demsala buharê de, di orta meha adarê de tê û di payizê de vedigere Afrîkayê. Dema koçê bi colan dihên lê piştî ku bi cî dibin her yek tena serê xwe û azad dijî.

Bi timika serê xwe ya dirêj dihê nasîn. Lingên wî kin, nikulê wî dirêj lê hinek xwar e. Bazîk û teriya wî û serîkê timika wî belek e, wekî din gişê gewdê wî bi ser pembe ve ye. Li nav xerzikan, li daristanên mezin û biçûk, li nav ripinan, li çolê beyar û gelek deverên din dihê dîtin.

Hêlîna xwe li kortikên daran û di qulên axan de çêdike. Dema qurpketîne ji teriya wê bêhnêk giran belav dibe. Di navbera 4-12 hêkan dike û 16 rojan qurp dimîne. Mezinahiya hêkên wan 17x25mm ne. Di dema qurp ketîne de nêr mîyê xwedî dike. Bi rîtmek hêdî û bi pêl difire. Firîna wê weke firîna perîdankan e.

Bi nikulê xwe yê tûj û dirêj kurmikên bin axê derdixe û dixwe. Carinan bi xwêrkêşin biçûk, bi amfibiyan, bi tov û fêkiyan jî xwe xwedî dike.

Bi hevjinê/a xwe re pirr sadîq e. Dema hevjinê/a wî dimire nema hevaltîyê bi hinekên din re dike.

Di gelek efsaneyan de cî girtiye. Li gorî îslamiyetê Xwedê timika serê wî ji ber ku ji dê û bavê xwe re pirr bi hurmet e dayîyê.

Lewra ev çûk dema dê û bavê wan ji ber extiyariyê ji qawetê dikevin, wan xwedî dikin. Di Sûreya Neml'ê de weke "Murg-i Suleyman" derbas dibe. Ew rêberê Silêman Pêxember bû ye. Di mijara dîtina avê de pirr bikêrhatî bû ye. Ji ber vê jî ereban navê "hud hud" (li wir e, li wir e) lê kirin e. Postevanê Silêman pêxember bûye jî, ji der û beran jê re agahî aniye.

Rojekê tevî artêşa xwe dema ku dihê newalek bi navê Newala Morîstanan pêdivî bi avê çêdibe, artêş jî tîna betilî ye. Ji bo ku av li ku heye cîyê wê nişan bide çavê xwe li Silêmanê dunikul digêrîne,



nabîne. Bang lê dike, deng nayê. Fêhm dike ku Silêmanê dunikul ne li wirê ye. Pir aciz dibe, dibêje "Heger mazareteke wî ya xurt tunebe ez ê canê wî têr biêşînim û serê wî jêkim. Piştî ku qederek derbas dibe Silêmanê dunikul derdikeve dihê û bersivek wuha dide pirsê Silêman pêxember "Ez ji welatê Sebeîyan dihêm. Ev ji aliyê keybanûyekê dihê rêvebirin û baweriya xwe bi rojê û bi pûtan dihênin. Li ser vê yekê Silêman pêxember ji bo ku werin ser dînê wî ji vê Keybanûyê re nameyek dinivîsîne û bi rêya Silêmanê dunikul dişîne. Piştî çend car çûn û hatina Silêmanê dunikul di navbera wan de, keybanûya Sebeyê tevlî gelê xwe diçe ser baweriya Silêman Pêxember û ew bi xwe jî pê re dizewice.

Li gorî çîrokek Îraniyan Silêmanê dunikul jinek zewicandî ye. Dema ku bi halekî niv tazî li ber eynê porê xwe şeh dike ji nişkê ve xezûrê wê dikeve hindur. Jinik wê deme ji ber tirs û fediyane tevlî şehê serê xwe dibe çûk û difire. Ji ber vê navekî vî çûkî yê Îranî jî "Çûkê Şaneser(Şanebiser)", yanî çûkê serbişeh e.

Di pirtûka Ferîduddînê Attar a bi navê Mantiku't-Tayr de jî weke rêberekî di nava çûkên ku diçin Çiyayê Qafê û Sîmurg dibînin de derbas dibe...

Wusa xwiya dike ku navên vî çûkî ên weke dewidîk û silêman piştî îslamiyete ketine çanda kurdî. Lê gelo, di çandên din de ev çûkê ku weke çûkê Silêman hatiye binavkirin, çima li hinek herêmên kurdan bi navê bavê Silêman(Dawid Pêxember) hatiye binavkirin, hêjayî lêkolînê ye. 🌸

## **GULFIROŞ**

**Ez ji xew rabûm, gulfiroşek dî  
Pir gelek şa bûm, gul bi dil didî  
Gul bi dil didî**

**Hebû me yek dil, tev jan û kul bû  
Ne bûme bawer, gul bi dil bidî  
Gul bi dil bidî**

**Bazar me kir go, ser bi ser nadim  
Ê gulperest bî, can û dil didî  
Can û dil didî**

**Min go kê didî, can û dil bi gul  
Go: ev bazar e, dil bi kul didî  
Dil bi kul didî**

**Min can û dil dan, dil kiriye qêrîn  
Go ho Cegerxwîn, dil bi gul didî  
Dil bi gul didî**

**Cegerxwîn**



# Nar taneleri ve 99'lük tespih...

ŞEYHMUS DİKEN

Yaşı hayli ilerlemiş aksakallı dedeyi muhtemelen torunu olduğunu tahmin ettiğim gençle sergi salonundaki *99 Sürgün Portreleri* sergisinde fark ettim. El ele tutuşmuşlardı. Diğer elinde, dedenin zaman zaman destek aldığı gopalı vardı. Gopalin tornada çıkmış bir hâli yoktu. İğde ya da gül ağacından yapıldığı, budak-

larının belirgin çıkıntılarından belliydi. Gopalle birlikte bir de 99'lük tespih vardı elinde.

1922 ile 1926 yılları arasında İstanbul'dan gemiyle Fransa'nın Marsilya limanına inen gemiden, ellerinde Fransız hükümetinin belgelediği vize ile yeni bir ülkeye giriş yapan Anadolu ve Mezopotamya Ermenilerinden 99'unun portrelerinden oluşan sergi-

ye gelmişlerdi. Muhtemelen torunu getirmişti dedeyi. Ama dedenin de fotoğraflara bakarken ilgili olduğu pek belirgindi.

Fotoğraflarda sürgünlerin hemen hepsinin şaşkınlık ve tedirginlikle gözleri apaçaktı. Giyim ve kuşamlarından hayli yıprandıkları ve yoksul düştükleri her hallerinden belliydi. Uzakta ve muhteme-

len artık onların olamayacağı belli ülkelerini, "başkalarına" bırakarak, ölülerini gömmeye dahi vakit bulamayıp kaçıp göçmek zorunda kalmışlardı uzak Avrupa ülkesine...

Arkalarından ne bir tas su dökeneri, ne mendil sallayanları, ne el sallayanları, ne de güle güle diyenleri olmuştu. Çaresiz ve umarsızdılar. Can havliyle yaban ellere sığınmışlardı. İşte, 99 Sürgün portreleri onları anlatıyordu.

### Narlar, hoyrat ellerce derlenince...

Dede, altlarında Avedis Alipinaryan, Kalust Mihranyan, Nişan Bakalyan ve Aznif Bakalyan yazan ve hemen bitişiğinde doğum tarihleri ile birlikte Diyarbekir kaydı düşülen, Fransız göç ve iskân dairesinin çektiği, hiçbirinin yüzünün gülmediği portrelere dakikalarca baktı.

Salona girdiklerinden beri gözümü onlardan alamamış ve dede konuşurken kulak misafiri olmuştum. Kısık sesiyle şöyle diyordu torununa:

"Çok, ama çok uzun yıllar oldu diyeyim, narlar hoyrat ellerce derleneli. Benim gibi yaşı kemale ermiş olanların anlatılardan ve yaşadıklarımızdan arta kalanlardır artık izler.

Biz Kürtlerin "berferat" dediğimiz Siverek'in Fırat nehri kıyısındaki Qetîn köyünden mi, yoksa Şirvan'ın Botan çayı yakınındaki Zivzik köyünden mi diyeyim, koparılmış nar gibiydiler. Hafızamın bir yerlerinde saklı kalalı çok oldu.

Koca ve upuzun kafileler halinde yürüyorlardı. Yolsuz,

izsiz, uçurum ve nehirlerin yamacından geçip gidiyorlardı. Yollarda kalıyordu ciğerpareleri; kimisi bir kaya kovuğunda, kimisi kuru dere yatağında, kimilerinin de cesetleri uçurum diplerinde savrulmuş, kurda kuşa, yırtıcı hayvanlara yem oluyordu.

Ulu orta ve dünya âlemin gözleri önünde orta yere çalınmış ve her bir tanesi ortalığa dağılmış, ayaklar altında çatırdayarak ezilen kızıl kıyamet nar taneleri misali...

'Bak elimdeki şu kuka ağacından yapıma doksandokuzluk tespihe. Yüz değil doksandokuzdur sayısı. Allahın adlarının tekrarıdır doksandokuz. Gün gördüm, devran geçirdim. Yaşamadıklarımı da büyüklerimden, ata dedelerimden işittim. Dünya âlem biliyor ya; 'Allah içindir demiş, gâvurun malı da, katli de helal ve vacip diye de eklemiştir.'

### 'Her Elhamdülillah, Allhuekber derken...'

Meğerse Allah için değilmiş... Kanımızdan, canımızdan bildiğimiz can ciğer komşularımızdı onlar. İşte belki bu fotoğraflardaki Avedis, Kalust, Aznif ve diğerleri. Nar taneleri gibi ezilip, kaybedilip dağıldı, yok edildiler.

Meğerse Allah için değilmiş... Allah günahlarımızı ve suçlarımızı affetsin. Ne suçları, ne günahları vardı ki bu ciranlarımızın. Şimdi elimde doksandokuzluk tespih; her Süphanallah, her Elhamdülillah, her Allhuekber, her la ilahe illallahu vahdehu la şerike leh lehel mülku ve lehel hamdu

Yollarda kalıyordu ciğerpareleri; kimisi bir kaya kovuğunda, kimisi kuru dere yatağında, kimilerinin de cesetleri uçurum diplerinde savrulmuş, kurda kuşa, yırtıcı hayvanlara yem oluyordu. Ulu orta ve dünya âlemin gözleri önünde orta yere çalınmış ve her bir tanesi ortalığa dağılmış, ayaklar altında çatırdayarak ezilen kızıl kıyamet nar taneleri misali...

ve huve ala kulli şey'in kadir, derken, kendi günahlarımız nedeniyle kırdırılan soyların affını diliyorum..."

Bunları dedi ve sonra da gözleri dolmuş, sözleri tükenmiş, bakışları donuklaşmış bir halde tekrar torunuyla salo-nun granit zeminine gopalinini usulca ve ritmik aralıklarla dokundurmaya başlayıp uzaklaştı. Gopalin tak, tak, tak sesleri ile tespihin şak, şak, şak sesleri kalmıştı geride sanki. Bir de dedenin kelâmı. Bizleri ardında bırakıp gitti.

Aynı günün akşamı, televizyon ekranlarında bir muktedir diyordu ki; "Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı herkes gibi, Ermenilerin de o dönemde yaşadıkları acıların hatıralarını anmalarını anlamak ve paylaşmak bir insanlık vazifesidir..." 🌙

Şubat 2018, Diyarbekir



Tembûra wî ya ewil kodik û galon bû

# ► Îro muzîkjenê niştimanek e

ZEYNEB YAŞ



**M**ihemed Şêxo, ku navê wî yê rastîn Mihemed Salih Şêxmûs Ehmed e, her weha ew wekî "Bavê Felekê" jî hatiye nas-kirin. Di sibata 1948an de, li gundê Xecokê ya bi ser bajarê Qamişloyê ve çavên xwe li jiyane vekirine. Ew mezinê 6 xwişk û 5 birayan e. Berî dibistanê li ber destê me-layê gund hînî zimanê 'erebî û xwendina Qur'anê bûye. Ji ber destengiya malbatê bi derengî dest bi xwendina dibistanê kiriyê. Di 1967an de ji ber şerê di navbera Sûriyê û Israîlê dibistanên Sûriyê ji xwendinê re tene girtin û rewşa aborî têk diçe. Wê demê ji neçarî xwendina xwe nivco dihêle û alîkariya malbata xwe dike.

Malbata wî li bexçeyan karê cinaniyê/demandariyê dikir. Ji ber wê yekê jî li gelek gundan digeriyan. Ji zarokatiya xwe û pêve ew li wan gundan gelek caran li gêrana şevbêrk û dîwanên civatî amade dibe. Ew di malbateke wisa de mezin dibe ku kesûkarên wî tevde bengiyê muzîkê ne. Ci-



Wesiyet dike û dibêje;  
 "Gava ez mirim, gelî zindiya  
 Min neveşêrin, wekû hemiya  
 Gorêt min çêkin, bin sihat çiya  
 Kêliyêt min çêkin, ji du keziya  
 Hemî Adara, hûn min hişyarkin  
 Da bikme şênî, bo me hemiya"

vat û şevbêrkên wan bi klam  
 û stranên bavê wî şên dibûn.

Mihemed Şêxo, hîn di zarokatiya xwe de her dixwaze bibe tembûrjen, ji xwe re ji kodik û galonan tembûrê çêdike û lê dixe. Apê wî hosta û pisporê çêkirina tembûran e. Rojekî tembûrekî çêdike û diyarî biraziyê xwe dike. Hogir û bengîtiya apê wî ya muzîkê bandorek mezin li ser Mihemed Şêxo dike. Di salên 1965-6an de li Qamişloyê, gelek caran diçe ahengên Aram Tîgran û wî nas dike, ji stranbêjî û hunera wî gelek hez dike.

## Hêza rewşenbîriya kurd li binxetê

Di sala 1968an de ji xwe re tembûrekê dikire û dest bi gotina stranên folklorî dike. Lê paşê jî ew rêça xwe ya hunera muzîkê hildibijêre û weha dibêje: "Strana min nû ye, bingehê wê; Botan, Badînan û Mêrdîn e. Ez nikarim strana folklorî ji hunermendên Kurdên Botan yên weke; Meyremxan, Nesrîn Şêrwan, Mihemed Arif Cizîrî, Hesên Cizîrî û hwd xweştir bêjim, ma ez ê çima bistrêm?! Baştir e ku ez karekî pêşkêş bikim hunerhez jê hez bikin."<sup>1</sup>

1 Kovara Armanc, Êlûn 1986, Hevpeyvîn.

Piştî hilweşîna dewleta Osmanî û avabûna Komara Tirkîyê gelek siyasetmedar, rewşenbîr, nivîskar û hunermend ji ber zordariyê binxet bibûn û heta ku li seranserî Sûriyê berbelav bûn. Rewenda rewşenbîran li Suriyê, di warê berzkirina hestên netewî, niştimanperwerî û rewşenbîrî de rolek xurt pêkanîn. Nivîsên li pey wan bi vê ferasetê rabûn ku yek ji wan Mihemed Şêxo bû. Wî çavên xwe bi helbestên Cigerxwîn, Seydayê Tîrêj, Osman Sebrî, Bêbuhar û her wekî din vekirin. Şop û rêça ku Meyrem Xan, Seîd Axayê Cizîrî, Karapêtê Xaço, Cemîl Bafawî, Silo Koro, Mişo Bekabûr, Baqî Xido, Cemîlê Horo, Mehmûd Ezîz Şakir, Mihemed 'Elî Şakir, Kemal Şanbaz, Seîd Yûsif û bi dehan hunermendan hiştibû ku bingehê gelek dewlemend ji pêşxistina huner û muzîka kurdî re li Rojava pêk were. Tevî hemî çewisandin, zor û zehmetiyê hestên neteweperweriyê bi wêje û hunerê ghiştibû asta herî jor dema ku Mihemed Şêxo xwest kirasek nû li hunera muzîka kurdî bike. Radyoya Bexda û Radyoya Êrîvanê rolek gelek berketî ji bo veguhastina mîraseya çanda muzîka kurdî pêk tanîn. Strana kurdî ya dewlemend bandorek mezin li ser hestên gelê kurd dikir û hidûd û xetên sor hemû bi saya huner û muzîkê maneviyata gel xurt dikir. Û heta ku gelek hunermendan merama xwe ya siyasî bi saya helbest û muzîkê digihandin hev. Mihemed Şêxo jî yek ji wan kesan bû ku Kurdistan kiribû

gul û dabû ber bêhna her kurdekî.

## 'Tembûra min xame û tifinga min e.'

Di sala 1969an de diçe Serxetê ku here welatek bêtir azad da ku karibe karê muzîkê bike lê naçe serî, vedigere û ji wir jî bi qaçaxî diçe Lubnanê. Li Beyrûdê perwerdeya tembûr û muzîkê dibîne. Di Koma Newroz û Serkeftin de bi profesyonelî dest bi xebata hunerî dike. Di 18.12.1971ê de li sînemaya Rîvolî ya Beyrûdê şahiyek ji bo piştgirî û hevkarîya otonomîya Başûrê Kurdistanê ku di 11.03.1970yê de hatibû bidest xistin, tê amadekirin. Ew jî beşdarî vê ahengê dibe. Ev aheng dibe qonaxek gelek girîng di jiyana hunermend Mihemed Şêxo ya şoreşgerî de.

Di sala 1972an de ji bo ahengek hunerî diçe Bexda, li Radyoya Bexda çend stranên xwe tomar dike. Li wir hunermend Îsa Berwarî, Gulbihar, Tehsîn Taha, Şemal Saîb, Bişar Zaxoyî, M. Arif Cizîrî dibîne û wan ji nêzik ve nas dike. Piştî stranên wî li ser Radyoya Bexda belav dibin rejîma Sûriyê tehdarek mezin lê dike ku ew stranên kurdî nebêje, gefan lê dixwin û dibêjin; "Em ê tiliyên te jê bikin". Ew dibêje; "Heke hûn tiliyên min jê bikin ez ê bi zimanê xwe bibêjim." Dibêjin; "Em ê zimanê te jî jê bikin". Şêxo, dibêje; "Ez ê bi çavên xwe bibêjim, xelkê min dizane bê ka çavên min ji wan re çî dibêjin." Heps û zîndan dibe

îlhama stranên wî. Ew dibêje; "Ez ji mirin û kuştinê natirsim, tembûra min xame û tifinga min e." û ew di sala 1974an de tevî nav refên pêşmergan dibe, tivinga xwe dide kêleka tembûra xwe.

Mihemed Şêxo, stranên xwe bi zanebûn dineqandin û gotinên wan wek heyî, eşkere digot û ji ya xwe nedihat xwarê. Stranên wî yên ku

heta niha bûne arşiv hejmarra bêtirî 160 stranî ne, çend ji wan yên wî bixwe û çend jê jî folklorî ne, lê bi giştî ji helbestên; Cegerxwîn, Yûsiv Berazî (Bêbûhar), Seydayê Tîrêj, Mihemed Elî Şakir, Emerê Lehlê, Sebrî Botanî, Xelef Zêbarî, Mistefa Etrûşî, Bedirxan Sindî, Beşîr Çaçan, Ferhadê Îcmo, Adil Seyfedîn, Feydellah Xiznewî, Ehmedê Şêx Salih, Mele Ehmed

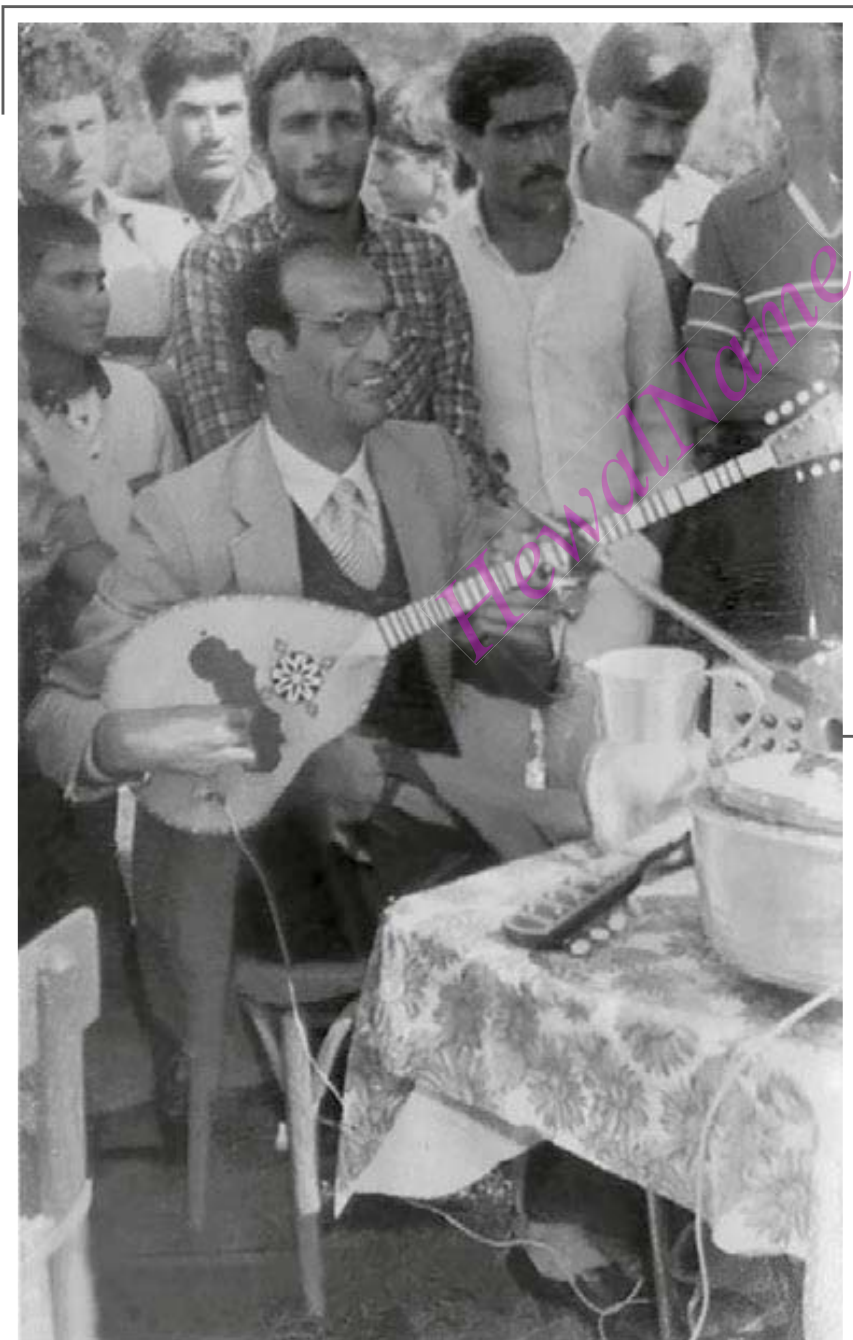
Namî, Taha Xelîl çêkirine ku ev helbestvan tev bijareyên helbesta kurdî ya klasîk û nûjen in. Her weha wî hevkarî ligel gelek hunermendên navdar ên wekî; Seîd Yûsiv, Bişar Zaxoyî, Kemal Şanbaz, Tehsîn Taha, Mehmûd Ezîz, Mihemed 'Elî Şakir, Gulbihar û hwd. kiriye û stran ji wan gotine.

Wî bi hostatîyek bêhempa karê hunerî di deng, gotin û awazên stranên xwe de kiriye û bi ruhekî kurdewar, kirasek nûjen li stranên xwe kiriye û pêşkêşî gel kiriye. Bi xweşîkahiyek wisa ku stranên wî bi giştî bûne şakar û tu carê dema wan derbas nabe. Di jiyana her kurdekî de, ji bo her wextekî straneka wî ya ku miqabilê hestên wan were heye ku jiyana yekî pê sermest dike. Ew bi wirayî û zanebûn zarokan bi hunerê perwerde dike, dibe hogir û bengiyê hemû birr û nîşên kurd.

Bavê Felekê, hunermend Mihemed Şêxo, di temamê jiyana xwe de derbederî, hejarî û zilmê dibîne. Di 09.03.1989an de, di 41 saliya xwe de ji kerbê Kurdistanê dibeh'ece, lê bi helwesta xwe ya rewşenbîrî, welatperwerî û bi hunera xwe ya muzîkê dibe bersîvek mayînde.

Wesiyet dike û dibêje;

"Gava ez mirim, gelî zindiya Min neveşêrin, wekû hemiya Gorêt min çêkin, bin sihat çiya Kêliyêt min çêkin, ji du keziya Hemî Adara, hûn min hişyarkin Da bikme şênî, bo me hemiya." ♪



▲ Mihemed Şêxo, 1948 - 9ê Adara 1989an



1915'ten bugüne...



# Zorla göç!

NEVZAT ONARAN

“Kürtçe resmen var-yok diyenlere hatırlatırım, TBMM zabıtlarında Kürtçe tutanak da vardır. Mebus Baydemir, millettaşı Lütfi ve Yusuf Ziya gibi tarihi ve coğrafi gerçekliği ifade etmiştir!

Üç bölüm halinde yayınlanacak olan bu çalışmada, Osmanlı'da ve mirasçısı Türkiye'de devletin doğrudan ve dolaylı desteğiyle kıyı zorla kitlesel insan-sızlaştırma politikasını bir yönüyle ele alacağım. Ermeni ve Kürtlerin kırdan, Alevi-Kızıbaşların kentten zorla göçü üzerinde duracağım. Devamlılık salt şiddet içeren politikanın icrası olmayıp, devletin merkezi programının, esasın-

da can ve mal güvenliğini yok etmek temelinde belirlendiğini ve kırdan da bu stratejiyle boşaltıldığını ortaya koymaya çalışacağım. Devletin 'öteki düşman' icraatı sonucunda, inkâr, nefret ve ırkçılık sokağın pratiğidir. Hatun Tuğluk böylesine ırkçı pratikle mezarından çıkartıldı... Asırlık icraat ortadadır; Ermeni soykırımından Dersim'e, 6-7 Eylül'e, İmroz'a, Maraş'a, Roboski'ye, 10 Ekim-Ankara'ya...

Türk milliyetçiliğinin ekonomi politiği, nefret söylemini de ırkçılığı da içselleştirmiştir. İttihat ve Terakki'den AKP'ye, resmi zevatin değişmez düsturu, kendisi dışında herkes 'vatan haini'dir. Söyleme bakılırsa memleketin en azından yarısı hain!.. Devletle organik bağı bilinen Kemalistten Sünni İslâmcısına, herkesin bugünlerde "Afrin, Afrin..." diye ağız birliği etmesinin temelinde böylesine bir ırkçı pratik vardır. Yüzlerce insanın canını yitirmesi, yerinden-yurdundan edilmesine 'Zeytin Dalı' denmesi de bir Türkçü klasiktir. 1938'de Dersim'deki kırımı gerçekleştiren askeri harekâtın adı da 'Hayat'lı!

Bugünlere, Türk Nüfus Mühendisliği<sup>2</sup> icraatıyla milletin Türk ve dinen Sünni İslâm olmayanın demografik ve ekonomik yapıdan tasfiyesiyle gelindi... Anadolu, Hıristiyan milletler Ermeni ve Rumlardan "temizlenirken",

İslâm milletlerinden Kürtler ile Türk-Kürt Alevi-Kızılbaşların asimilasyonla Türkleştirilerek ve Sünnileştirilerek tasfiyesine hız verildi. Böylesine sosyal pratiği görmezden gelen sosyal bilimciler, Kemalizmin kimi modernite girişimi ile *çeyrek laikliğin*den Sünni İslâm mağduriyeti çıkartmakla, sistem hizmetkârlığını da resmileştirdi...

### Türkleştirme: Devrimi boğma politikası

Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Afrin, Afrin..." nidaları öncesinde, kendi kayıtlarını inkâr eden bir karara imza attı; HDP Urfa Mebusu Osman Baydemir'e Kürdistan cezası kesti. Bütçe görüşmelerinde, "Kürdistan'dan gelen bir temsilci olarak benim şu isteğim, bu çatı Türk'ün ve Kürt'ün ortak çatısı olmalıdır" diyen Osman Baydemir'e, AKP'li mebusların "Kürdistan neresi?" diye bağırışları ardın-

dan, iki gün Genel Kurul'dan çıkartma cezası verildi.<sup>3</sup> İnkâr böyledir; dünü yok sayar, bugünü ona göre dizayn eder. Peki AKP'nin her faaliyetini tasdik ettirdiği Meclis, Siverek Mebusu Lütfi ve Bitlis Mebusu Yusuf Ziya'nın "Kürdistan mebusuyuz"<sup>4</sup> demesine ne yapacak? Kürtçe resmen var-yok diyenlere hatırlatırım, TBMM zabıtlarında Kürtçe tutanak<sup>5</sup> da vardır. Mebus Baydemir, millettaşı Lütfi ve Yusuf Ziya gibi tarihi ve coğrafi gerçekliği ifade etmiştir! AKP'nin her faaliyetini resmileştiren Meclis, mebuslar Lütfi ve Yusuf Ziya hakkında ne işlem yapacaktır? Sosyal varlığı, hayatı resmi düstura göre törpülemenin ve yok saymanın aracı olarak inkârın, bir adım sonrası nefret ve onun vardığı yer de ırkçılıktır. Türk milliyetçiliğinin asırlık tarihine bakmak yeterlidir. Sünni İslâmcıların parlattığı Abdülhamid'in, genelinde Hıristiyan ve özelinde Ermeni



▲ Bitlis Mebusu Yusuf Ziya (1920), Urfa Mebusu Osman Baydemir (2017): 'Kürdistan Mebusuyuz'

milletinin tasfiyesini temel-  
lendirdiği politika, 1910'larda  
yeniden yapılandırıldı. 1908  
Devrimi sonrasında Abdül-  
hamid tahttan indirilse de po-  
litikası yürürlükteydi; çünkü  
Ermenileri temsilen Taş-  
nakların, Ermeni meselesini  
çözmek amacıyla Osmanlı  
hükümetiyle ve İttihatçılar-  
la yaptığı tüm görüşmeler  
oyalamadan öteye geçmedi.  
1908 Devriminden itibaren  
her müzakerede İttihatçı-  
ların/Osmanlı hükümetinin  
olumlu beyanı hep sonuçsuz  
kaldı. 1908-1912 dönemi  
oyalamayla geçtikten sonra  
İttihatçılar, Balkan Harbinin  
ardından *Türkleştirme ve*  
*merkezileşme* programında  
netleşti. Aslında bu, 1908  
Devrimini boğma politikası-  
ydı. Çünkü devrimin iki temel  
gündemi vardı; birisi Saray  
oligarşisine son vermek,  
diğeri de milli meseleyi ve  
toprak sorununu çözmekti.

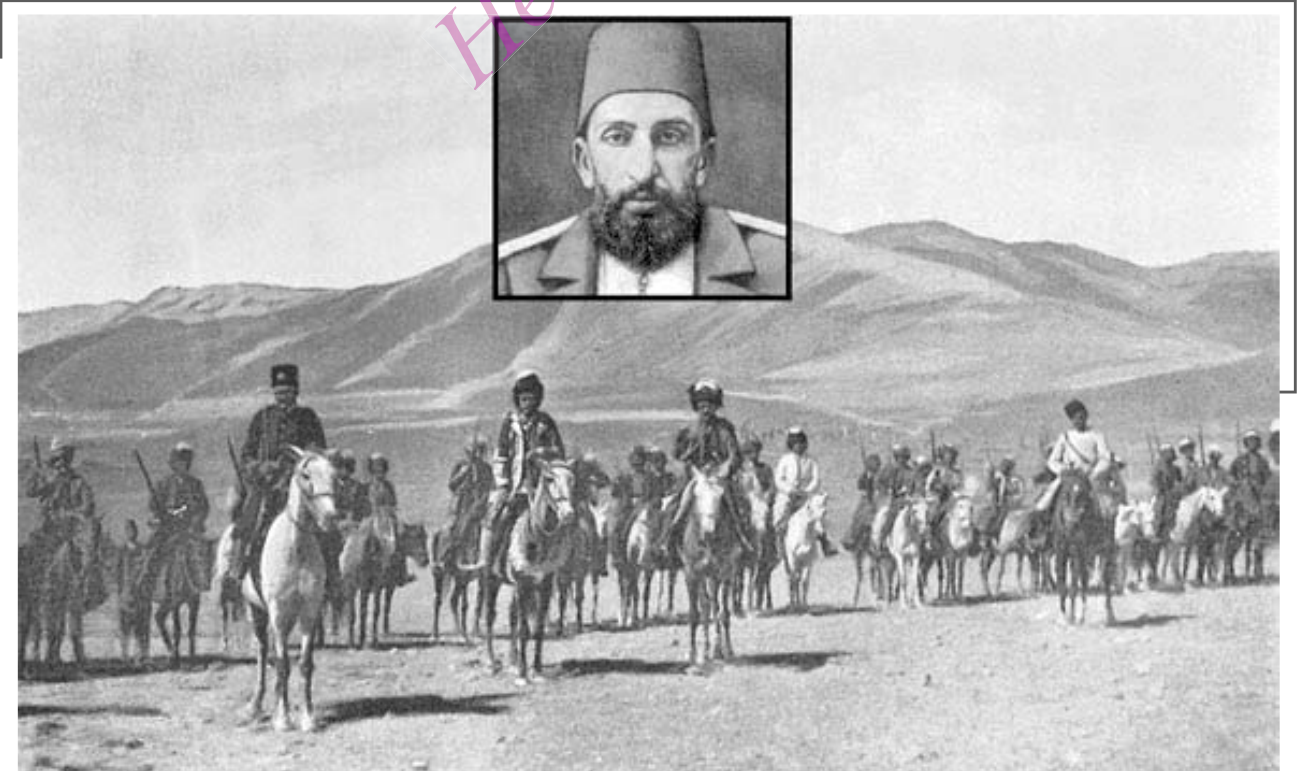
1914-1923 döneminde  
bugünkü TC sınırları içinde  
yaklaşık 3 milyon Ermeni  
ve Rum Anadolu'dan  
temizlendi. Osmanlı  
verilerine göre bugünkü TC  
sınırları içinde yüzde 20'ye  
yaklaşan Hıristiyan nüfusu  
oranı, 1927'de yüzde 2,8'e  
geriledi ve bugünse iyimser  
tahminle binde 1'dir.

İttihatçılar bu iki gündemden  
uzaklaştığı oranda devrimi  
boğdu. Böylece Osmanlı'nın  
1850'lerden itibaren de-  
belendiği mali-idari-toplumsal  
yani millet-i hâkime krizinden  
çıkış fırsatı da kaçtı!

Artık İttihatçıların hedefinde  
Anadolu'nun Hıristiyan mil-  
letlerden temizlenmesi vardı.  
Rumlarla başlandı ve 1914  
sonundan itibaren Ermeniler

hedeflendi. 1923'e gelindi-  
ğinde, Anadolu fiilen Hıristi-  
yan milletler Ermenilerden,  
Rumlardan ve önemli oranda  
da Süryanilerden temizlen-  
mişti. Rumların Anadolu'dan  
tasfiyesinde 'mübadeleden'  
bahsedecek olanlara, aslında  
mübadelelerin fiilen Rumları  
Anadolu'dan atmanın bir  
örtüsünden öte işlevi olma-  
dığını hatırlatırım. Çünkü  
Nüfus Umum Müdürlüğü'nün  
1933'teki raporuna göre, 30  
Ocak 1923 tarihli Türkiye-Yu-  
nanistan Mübadele Antlaş-  
ması gereği, Anadolu'dan  
112 bin Rum<sup>6</sup> gönderildi.  
Oysa Rum mübadil toplamı  
1,2 milyondur. Fazla deta-  
yına girmeden şunu ifade  
edeyim ki, 1919 sonrası Türk  
Kurtuluş Savaşı dönemi, aynı  
zamanda Anadolu'yu Rum-  
lardan temizleme yıllarıydı.

Osmanlı'nın resmi nüfus  
verisine göre, 1914-1923 dö-  
neminde bugünkü TC sınır-



▲ Abdülhamid ve Hamidiye Alayları

ları içinde yaklaşık 3 milyon Ermeni ve Rum Anadolu'dan temizlendi. Devamı politikalar sonucundadır ki, Osmanlı verilerine göre bugünkü TC sınırları içinde yüzde 20'ye yaklaşan Hıristiyan nüfusu oranı, 1927'de yüzde 2,8'e geriledi ve bugünse iyimser tahminle binde 1'dir. Salt bu orana bakmak bile yeterlidir. Ardından "hoşgörü" laf salatasıyla "yüzde 99'u İslâm" söylemi, aslında imhanın güzellemesidir! Hıristiyanların demografik ve ekonomik yapıdan tasfiyesini görmezden gelip, her aşamada Türkçülerle kol kola olan Sünni İslâmcıların merkez-çevre analiziyle mağduriyetinden bahsetmek, aslında Hıristiyanların tasfiyesini onaylamak ve Alevi-Kızılbaş yok saymaktır. Mağduriyet öyle bir noktaya vardırıldı ki, camilere neler yapıldığı hikâyesi tefrika ediliyor. Resmen cemevleri yokken, binlerce kilisenin imhasını görmezden gelip, bazı camilerin depo olarak kullanılmasından bahsetmek, aslında din ve vicdan özgürlüğü maskesiyle yapılan bir sahtekârlıktır!

Türk milliyetçiliğinin öznesi, milleten Türk ve dinen Sünni İslâmdır! Madalyonun bir yüzü Türk, diğeri de Sünni İslâmdır! Onun için Hıristiyanı ve Alevi-Kızılbaş yok sayıp, Sünni-İslâm mağduriyetinden bahisle Kemalizmi eleştirmek, 12 Eylül mahsulü AKP'nin pratiğiyle ne denli köksüz olduğunu göstermektedir. Zaten Türk-Sünni İslâm Sentezi denmesi dahi her şeyi yeterince açıklamaktadır. Türkçü şoveni biraz kazıdığına Sünni İslâmın 'yeşili'

çıkılmaktadır. Böylesine iç içe geçmişlikten dolayı, 1914-1923'te Anadolu'dan Hıristiyanların temizlenmesinden 6-7 Eylül talanına, 1969'deki Kanlı Pazar'a, 1978'teki Maraş katliamına ve 1993'teki Sivas yangınına uzayan bir süreklilik vardır.

## Ermeniler; 1870'ten 1915'e...

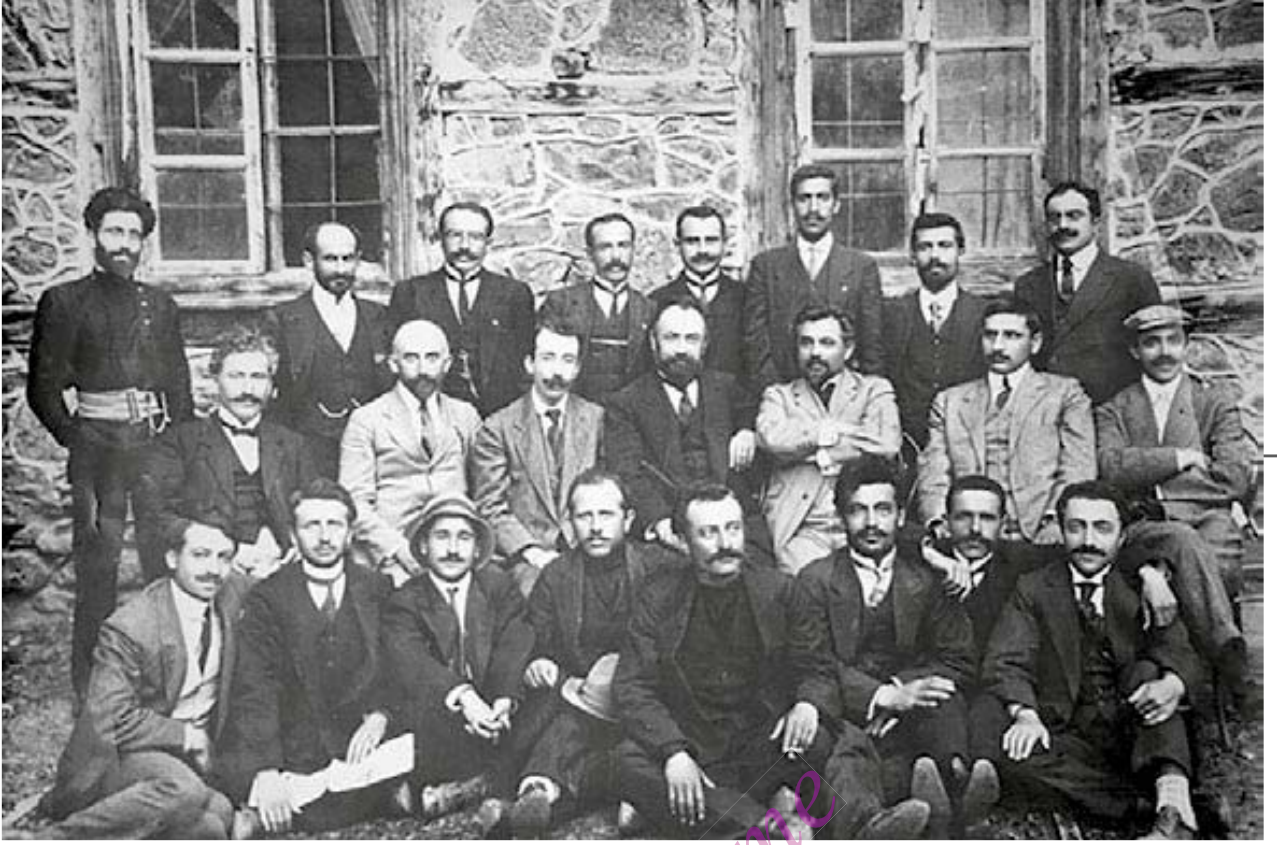
1908 Devriminin önder iki gücü Taşnaklar ile İttihatçılar, 1870'li yıllardan beri gündemde olan Ermeni meselesini çözmek amacıyla bir dizi görüşme yaptı. Ermenilerin güçlü partisi olarak Taşnakların, Osmanlı hükümetini temsilen İttihatçılarla görüşmelerinde yıllar geçtikçe hiçbir sorunda çözüm sağlanamadı. Anlaşma sağlanan konularda dahi yeterli bir gelişme olmadı. Taşnakların, *Osmanlı'nın toprak bütünlüğünde Osmanlı Ermenistanı* özelinde temel iki talebi vardı; can ve mal güvenliği! Hukuki, siyasi meseleler ve memurların değiştirilmesi de diğer gündem maddeleriydi, ama

“Taşnakların, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünde Osmanlı Ermenistanı özelinde temel iki talebi vardı; can ve mal güvenliği! Hukuki, siyasi meseleler ve memurların değiştirilmesi de diğer gündem maddeleriydi, ama esas olan can ve mal güvenliği talebiydi.

esas olan can ve mal güvenliği talebiydi.<sup>7</sup>

Ermenilerin çoğunluğu köylerde yaşadığından Taşnakların ve Ermeni milletinin en önemli talebi, toprak reformu ve el konulan toprakların iadesiydi. İttihatçılar, baştan topraksız köylüyü topraklandırmayı gündemine almamakla devrimi boğmaya başladığı gibi, işgal edilen toprakların Ermenilere iadesiyle ilgili de bir şey yapmadı. 1908 Devrimi öncesinde, toprakların işgaliyle kitlesel olarak mülksüzleştirilen Ermenilerin toprak talebi, Abdülhamid'in imzaladığı 1878 Berlin Antlaşması ve 1895 İslahat Planı'nda yer alsa da, gereği yapılmadı. Bazı Kürt aşiretlerin işgal ettiği topraklar Ermenilere iade edilmedi. Hatta 64 Sünni Kürt aşiretinden oluşturulan *Hamidiye Alayları* saldırısıyla ve 1895-1896 katliamıyla kırdaki kitlesel mülksüzleştirmenin alanı daha da genişletildi ve kalıcı hale getirildi. Bunu bilen Taşnaklar, İttihatçılarla ve dolayısıyla Osmanlı hükümetiyle yaptıkları müzakerede can ve mal güvenliğinin sağlanması temelinde, Ermenilerin köylerine dönmelerini ve işgal edilen topraklarının iade edilmesini hep talep etti ve bazen olumlu cevap alsa da, gereği yapılmadı!

Abdülhamid'in bazı Kürt aşiretleri Ermenilerin üzerine sürmesiyle hem demografik hem de ekonomik yapının değiştirildiğini anlamış olan İttihatçılar da, Abdülhamid'i takip etti. İttihatçı hükümet, 1908-1913 döneminde can



▲ Taşnakların Osmanlı'dan talebi: Can ve mal güvenliği!

ve mal güvenliğinin sağlanmasında herhangi bir adım atmasa da, müzakerelerin sonucunda 8 Şubat 1914'te Ermeni sorununu çözmek amacıyla bir Islahat Planını yani bugünkü ifadeyle reform paketini imzaladı ama Abdülhamid gibi, imzasına sahip çıkmadı. İttihatçılar sadece planı uygulamamakla kalmadı, Ermenilerin soyunu kurutacak bir programı devreye soktu. Artık Ermenilerin, sadece kırdan değil, kentlerde de yaşatılmaması planın hedefiydi.

*Dahiliye Nazırı Talât*, 24 Nisan 1915 telgrafıyla valileri ve mutasarrıfları uyardı, Ermenilere yönelik sürek avı başlatıldı, kitleler halinde toprağından/yurdundan kopartıldı ve bilinmeze sürüldü.

Yüz binlercesi yolda ölürken, ölmeyenler de bir daha malına/mülküne sahip olamadı. Devletin icrasıyla gasp edilen mülkler, İslâm ahalisine, muhacirlere, Türk burjuvazisine ve devletin kimi kurumlarına transfer edildi; aslında Ermenilerin mülkleri yağmalandı. Gasp edilen mülkün yeni sahiplerine tapulandırılması, 1920'lerde Kemalist iktidar döneminde çıkartılan kanunlarla gerçekleştirildi. Böylece *demografik yapının İslâm ahali lehine değiştirilmesi ve mülkiyetin/ekonominin Türkleştirilmesi* amacıyla, Abdülhamid'den İttihatçılara ve Kemalistlere bir devamlılık vardır. Bugün de, hiç kuşkusuz, milletin Türk ve dinen Sünni İslâm olmayanın demografik ve ekonomik ya-

pıdan tasfiyesinin programı aynen yürürlüktedir!

### 1990'larda Kürtler

Ermenilerin kırdan zorla göç ettirilmesinin benzerini Kürtler bir asır sonra 1990'larda yaşadı. Ermenilerin toprağının gaspında ve can güvenliğinin imhasında devletin ajanı fonksiyonu gören bazı Kürt aşiretlerin, önce Osmanlı ve devamı Türk devletine sadakatinin sonucudur ki, Kürtler bugünkü sorunları yaşamaktadır! Dersim'den Sur'a temel talep, can ve mal güvenliğidir! Kürtlerin kırdan zorla boşaltılması, Ermenilerin yaşadığından farklı gerçekleşti. Anadolu'dan Hıristiyanların temizlenmesinde yedeklenen Kürtler, resmen 1920'lerde hedefti!.. Kürtlerin toprağın-



dan kopartılması, sürgünle veya kaçtırtmayla 1920'lerden itibaren 1940'lara kadar belli yörelerde yoğunlaştı. 1938'de Dersim'de kitlesel imha ve sürgün birlikte icra edildi. Milyonların kırdan kente zorla göçü ise 1990'lardaki 'düşük yoğunluklu savaş'ta yaşandı ve devam ede geldi. Köy ve mezraların zorla boşaltılması, resmen PKK'ye karşı mücadelenin bir parçası olarak uygulandı. Zorla göçü araştıran TBMM Komisyonu raporunda, mevcut durum nazik bir şekilde '*abartılı güvenlik konsepti*' kapsamında izah edilirken, 'zorla göç' yerine kibarı 'zorunlu göç' demek tercih edildi. Hamidiye Alaylarının yerini korucular almıştı. Kürtlerin yanı sıra Ezidi ve Süryaniler de toprağından kopartıldı. Zorla göç, hem demografik hem de ekolojik ve sosyo-ekonomik yapıda kapsamlı tahribatlar yol açtı. Bu, resmi bir tercihtir. Kırdan yakın kente göç, kentten batıya göç dalgasını da yaratmasıyla, büyük bir alt-üst oluş yaşandı ve yaşanmaya devam ediliyor!

14 Ocak 1998 tarihli *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*'nda köyden zorunlu [zorla] göçe yönelik tespitle birlikte çözüm önerilerine de yer verildi. 172 sayfalık raporu hazırlayan komisyon RP, CHP, DSP, ANAP, DTP mebuslarından oluşuyordu.<sup>8</sup>

1997'de komisyona göre kırdan zorla göç ettirilenlerin 400 bin olan toplamı, İHD'nin 2008'deki araştırmasında 2,3 milyondur. Komisyon, zorla göç ettirilen köy ve mezra toplamını 3428 (905'i köy) ve İHD ise 3688 olarak belirledi. Resmi verilerin eksikliğini *Tunçeli Mebusu Orhan Veli Yıldırım* komisyona yaptığı açıklamada, "*Şimdi, mesela merkezde bu Baylık köyü benim kendi köyümdür, şu anda boştur, dolu görünüyor, oysa boştur. Yeşilkaya-Çemçeli yine merkeze bağlı dolu geçiyor, o da boş. Yine Çemişgezek-Ulukale köyü dolu geçiyor, tamamen boş. Yine Mazgirt-İbimahmut köyü dolu görünüyor, hali hazırda boş. Emin olduğum köyleri ben burada söylüyorum*" diye ifade etti. *Tunçeli Belediye Başkanı Mazlum Aslan* da benzer anlatımda bulundu. 374 köyden yüzde 70-80'in boşaltıldığını ve dolu olan köylerde de 3-5 yaşının kaldığını belirten Aslan, "*1994 yılı Eylül ayından itibaren Tunceli'de meydana gelen şiddetli çatışma ve operasyonlar sonucu bütün köyler, özellikle Hozat, Nazimiye, Pülümür başta olmak üzere boşaltıldı. Bu köylerin hemen hemen hepsinde, bir saat içinde insanlara kendi ziynet eşyaları dâhi alma fırsatı verilmedi, arkasından yakıldı ve terör örgütü gerekçe gösterildi. Bu herkes tarafından biliniyor. İnsanlar ilçe ve il merkezlerine, kaçak yeri olmayanlar da Tunceli dışına itildi*" dedi. Nitekim resmi istatistiklere yönelik bu eleştirinin haklı olduğu, komisyondan 10

yıl sonra İHD'nin 2008'deki raporuyla ortaya kondu.<sup>9</sup>

İHD'nin araştırmasında abartı var dense dahi en azından milyonun üzerinde insanın yerinden-yurdundan edildiğini anlıyoruz. Dile kolay, milyon insan toprağından kopartıldı. Sosyo-ekonomik gelişmeye bağlı olarak sosyal bir realite olan kırdan kente göç, devletin askeri, polisi ve korucuların ortak faaliyeti olarak zorunlu hale getirildi; kır önemli oranda insansızlaştırıldı; Kürtsüzleştirildi... 1990'lardan bugüne oranın daha da ciddi bir düzeye varıldığından kuşku duymuyoruz!

## **Jitem ve Hizbullahlı rejim!**

1993 Haziran'da Tansu Çiller Başbakan oldu ve Kürt sorunu özelindeki askeri politikaların şiddetini artırmasıyla mevcut durum "*düşük yoğunluklu savaş*" olarak tanımlandı ve kırın insansızlaştırılması böylesi bir konseptte gerçekleştirildi. Kentlerdeyse önde gelen Kürt aydın ve işadamları hedef alındı. Devletin aktif iki silahlı gücü vardı: JİTEM ve Hizbullah... 1990'larda neler yaşandığının kısa özetini Sezgin Tanrıkulu'nun ve politik hayatı Adnan Menderes'e kadar geriye giden İsmet Sezgin'in değerlendirmesiyle aktarıyorum.

O yılları Diyarbakır'da bir avukat ve insan hakları savunucusu olarak yaşayan CHP İstanbul Mebusu Sezgin Tanrıkulu, 3 Eylül 2015'te insan hakları ihlalleri ve faili meçhulleri tek kelimeyle özetledi: JİTEM! "*Yok etme ve sindir-*

me. Yok ettiler. Devlet büyük küçük demeden herkesle uğraştı. Herkesi öldürmek konusunda bir sınırlama yoktu. O konuda eşit davrandılar" diyen Tanrıkulu, o yıllarda çok kez tehdit edildiğini hatta Diyarbakır Başsavcısının kendisini uyardığını söyledi. Evinin önünde bekleyen bir arabayı gece vakti Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcısı'na sorduğunu ifade eden Tanrıkulu, başsavcının yarım saat sonra arayıp kendisine "Kim gelirse gelsin kapıyı açma" dediğini anlattı. Tanrıkulu, "Savcının duyumuna göre, o gün beni götüreceklermiş" diye anlattı.<sup>10</sup>

1961 yılında girdiği parlamentoda 38 yıl mebus olarak bulunan, Maliye ve İçişleri (Kasım 1991-Haziran 1993) bakanlıkları yapan İsmet Sezgin, 4 Eylül 2015'te 1990'ları şöyle özetledi: "1994 senesinden itibaren birtakım olaylar meydana geldi. 1994 senesinden evvel de olaylar meydana geldi. Birtakım ölümler, öldürmeler oldu. Ve hapis etmeler oldu. Bugün adlandırıldığı şekilde, bazı vatandaşlarımız öldürüldü. Ve bir mücadele veriyorduk. Bu mücadelede değişik yöntemler de kullanıldı. Benim inancıma göre Türkiye o dönemde, o söylediğim dönemde Çiller hükümetinin kurulduğu zamanda işi daha önemle ele almak istedi. Polisi, jandarmayı daha ziyade dâhil etmek istedi. Dışarıdan birtakım kimseleri de görevlendirdi. Yani devlet, kendi görevlerini, devlet görevlisi olmayan birtakım kişilere yaptırmak istedi. Şu mesela; Ahmet

“Ve bir mücadele veriyorduk. Bu mücadelede değişik yöntemler de kullanıldı. Benim inancıma göre Türkiye o dönemde, o söylediğim dönemde Çiller hükümetinin kurulduğu zamanda işi daha önemle ele almak istedi. Polisi, jandarmayı daha ziyade dâhil etmek istedi. Dışarıdan birtakım kimseleri de görevlendirdi. Yani devlet, kendi görevlerini, devlet görevlisi olmayan birtakım kişilere yaptırmak istedi.

*bey var, o işleri iyi organize ediyor, ondan istifade edelim! Tıpkı 12 Eylül askeri idaresinin Ermenilere karşı mücadelede yurtdışında yaptırdığı mücadele gibi. Ben şahsen devlet görevlisi olmayan kişilerin devlet görevini bu şekilde yapmasının doğru olduğuna inanmıyorum."*

İsmet Sezgin, Diyarbakır'da devletin PKK karşısında Hizbullah'a göz yumduğunu belirttiikten sonra, derin devleti, "Ama öyle olaylar oluyor ki, bunu devlet yapmaz bunu devlet dışı yapmıştır deniyor. Buna derin devlet deniyor" diye tanımladı. 19 Temmuz 1992'de Şırnak kent merkezindeki çatışmayı "karşılıklı hata" olarak değerlendiren Sezgin'in, 2015'lerde PKK ile İmralı özelinde sürdürülen müzakere hakkındaki değerlendirmesi de şöyledir:

"4-5 defa çözüm süreçleri oldu. Çözüm süreçlerinin bir anlamı yok. Çünkü ne yaptığı [yaptı] hükümet, o çözüm süreçlerinde söylediği hiçbir şeyi meydana getiremedi. Cumhurbaşkanı Erdoğan da yürekli adamdı, cesur adamdı. İstese yapabiliirdi. Ama bir yerde bunlar bir gösteriştense ibaret kaldı. Bir tiyatrolar oynandı. Mahkemeler kuruldu. Ve bu arada da şehitler olmasın, anneler ölüm beklemesin, bilmem ne yapmasın diye başladı. Şimdi daha çok ölüyor. Benim siyasette bulunduğum andaki zamanda ölenler, yaralananlar ile şimdikiiler arasında büyük fark yok şimdi. [...] 90'ları değerlendirelim diyenler şimdi daha ziyade demokrasi olduğunu söyleyebilirler mi? 1993'ün çok kötü olduğunu söyleyenler bugünkü ortamın 90'dan daha iyi olduğunu söyleyebilirler mi?"<sup>11</sup>

İsmet Sezgin'in "çözüm istenmedi" analizi ile PKK ile Oslo görüşmesini başlatan eski MİT Müsteşarı Emre Tamer'in "Bir yol haritası koyamadık" söylemi çakışıyor!

Korucular: Savaşın JİTEM ve Hizbullah yanında bir diğer silahlı gücü de koruculardı. Ermenilere karşı 64 Sünni Kürt aşiretten oluşturulan Hamidiye Alaylarının benzeri korucular, Kürtlere karşı Kürtlerden teşkilatlandırıldı. İHD'nin hazırladığı raporda (Ocak 1990-Mart 2009) Geçiçi Köy Korucularının insan hakları ihlali bilançosu özetle şöyle: Köy yakma 38, köy boşaltma 14, taciz ve tecavüz 12, kaçırma 22, silahlı saldırı

294, öldürme 183 kişi, yaralama 259 kişi, kayıp 2 kişi, infaz 50, gasp 70, işkence ve kötü muamele 562, gözaltına alınan 59, intihara sebebiyet verme 9 ve ormanlık alan yakma 17.<sup>12</sup>

Yargılama konusu olan vakalarda sanık korucular hakkında ne gibi kararlar verildiğini bilmiyoruz, ama rapor, devletin eline silah verdiği korucuların ne tür bir faaliyet içinde olduklarının anlaşılması açısından çok önemlidir.

Faili meçhuller: 1990'larda Kürtleri zorla göç ettirmenin yanı sıra, bir diğer vaka da binlerce insanın öldürülmesi ve faillerinin 'meçhul' kalmasıydı. Bunu araştırmak için Meclis'te bir komisyon kuruldu ve çalıştı. Komisyon, Sezgin Tanrıkulu'nun işaret ettiği JİTEM üzerinde önemle durdu. *Meclis Faili Meçhul Siyasal Cinayetleri Araştırma Komisyonu Raporu*'nda, PKK'nin faaliyetine yönelik değerlendirmenin yanı sıra, Hizbullah, korucular ve JİTEM hakkında dikkat çeken anlatım ve tespitlere yer verildi. Korucu-itirafçı-JİTEM unsurlarının yasadışı olaylara karıştığı belirlendiğinden Adalet Bakanlığına suç duyurusunda bulunulması kararlaştırıldı. JİTEM'in bölgede ne yaptığını tam anlayamadığını ve polis bölgesinde polisten habersiz operasyon yapmasının JİTEM hakkında soru işaretlerine neden olduğunu vurgulayan komisyon, *"Ayrıca buna benzer bir takım olaylardan dolayı, vatandaşlar arasında JİTEM'in itirafçıları kullandığı ve bunlardan dolayı da yasa dışı bir takım işlere karıştığı yönün-*

*de iddialar bulunmaktadır. Bunların silah ve uyuşturucu kaçakçılığına karıştıkları iddia edilmektedir. Yasal dayanağı olmayan ve yasadışı olaylarla anılan bu kuruluşun faaliyetine son verilmelidir"* önerisinde bulundu.<sup>13</sup>

Raporda bilgi gizlemesi yapıp yapılmadığını bilmiyoruz. CHP Mersin Mebusu Fikri Sağlar'ın Ankara JİTEM Davası'nda tanık olarak anlatımından öğreniyoruz ki, *Kutlu Savaş'ın Susurluk ve faili meçhullerle ilgili raporlarında önemli bilgiler dönemin koalisyon hükümetindeki partilerin [ANAP, DSP, DTP] genel başkanlarının ortak kararıyla 'devlet sırrı' denilerek çıkartılmıştır.*<sup>14</sup> Faili devlet olan icraatın 'devlet sırrı' haline getirilip kapatıldığını anlatan Fikri Sağlar'ın ifadesine göre, devlet bizzat TC vatandaşının can ve mal güvenliğini imha etmiş ve buna da 'sır' denilmiştir!

nevzatonaran@gmail.com

### Dipnotlar

- 1 Nevzat Onaran, Ankara'nın Dersim şifresi 'Hayat'tı, TİROJ dergisi Eylül-Ekim 2013, sf. 20-24.
- 2 Türk Nüfus Mühendisliğinin kapsamını şöyle netleştirdim: 1- Hıristiyan (ve Musevi) milletleri canıyla ve malıyla tasfiye etmek. 2- İslâm milletler ile Alevi-Kızılbaşları imha ve asimilasyonla, Türkleştirmek ve Sünnileştirmek. 3- Tarihi ve coğrafi varlığı Türkleştirmek. (Nevzat Onaran, Türk Nüfus Mühendisliği (1914-1940), Kor Kitap, İstanbul-2017.)
- 3 13.12.2017, [https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber\\_portal.aciklama?p1=143131](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=143131) ve <https://www.evrensel.net/haber/340466/mecliste-osman-baydemire-kurdistan-cezasi>
- 4 TBMM Gizli Celse Zaptı, cilt: 3, 22.7.1922, sf. 564; TBMM Zabıt Ceridesi, devre: I, cilt: 26, 25.1.1923, sf. 506. 'TBMM Kürdistan dosyası'

için bakınız, Nevzat Onaran, Türk Nüfus Mühendisliği (1914-1940), Kor Kitap, İstanbul-2017, sf. 225-255.

- 5 TBMM Zabıt Ceridesi, devre: I, cilt: 6, 30.11.1920, sf. 157.
- 6 Nevzat Onaran, Türk Nüfus Mühendisliği (1914-1940), Kor Kitap, İstanbul-2017, sf. 122-129.
- 7 Dikran Mesrob Kaligian, Taşnaklar ve İttihatçılar, çeviren: Deniz Mutlu Taşyürek, Aras Yayıncılık, İstanbul-2017, sf. 35-36, 80-101, 108-116, 142-166, 206-207, 248-260, 276, 292-293; bakınız, Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Yayınları, İstanbul-1976, sf. 178, 191, 196, 200, 249, 281, 349-350 ve Ronald Grigor Suny, Ancak Çölde Yaşayabilirler, çeviren: Ebru Kılıç, Aras Yayıncılık, İstanbul-2016, sf. 83-84.
- 8 Rapor, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 20, Cilt: 53, 2.6.1998, sf. 217-388, sitesi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c053/tbmm20053096.pdf>
- 9 Rapor, sf. 11-14, 30; Mihdi Perinçek, Köy Koruculuğu Uygulamasının Zorunlu Göç Mağdurlarının Güvenliği Açısından Yarattığı Sorunlar, 8 Ağustos 2008, sitesi: <http://www.ihd.org.tr/koy-koruculugu-uygulamasinin-zorunlu-goc-magdurlarinin-guvenligi-acisindan-yarattigi-sorunlar/>
- 10 3 Eylül 2015, [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903\\_90lar\\_2\\_insanhaklari](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_90lar_2_insanhaklari)
- 11 4 Eylül 2015, [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903\\_90lar\\_3\\_ismet\\_sezgin\\_roportaj](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_90lar_3_ismet_sezgin_roportaj)
- 12 [http://www.insanhaklaridernegi.org/wp-content/uploads/2009/05/ocak\\_1990\\_mart\\_2009\\_koy\\_koruculari\\_ozel\\_raporu.pdf](http://www.insanhaklaridernegi.org/wp-content/uploads/2009/05/ocak_1990_mart_2009_koy_koruculari_ozel_raporu.pdf)
- 13 Faili Meçhul Siyasal Cinayetler Konusunda Meclis Araştırma Komisyonunun 12.10.1995 tarihli raporu, sf. 32-34, 57, 104, 156, 158, 159, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem19/yil01/ss897.pdf>
- 14 2.2.2018, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/02/02/fikri-saglar-jitem-davasinda-konustu-bilgiler-devlet-sirri-oldu/>

## GULA SOR

Gula sor;  
Hilbû jor;  
Bîn da dor..  
Gula sor..  
Gula sor..

Li paş çiyayê Qaf şên bû,  
Alem jê re evîn bû

Gula geş..  
Bi me xweş..  
Da me heş..  
Em bi bîna wê sermest;  
Em pê şabin serbest..

Nazenîn..  
Xemrevîn,  
Xemilîn,  
Pê zemîn,  
Guleke bê kelem e,  
Di nav baxê îrem e

Gula sor,  
Em li dor,  
Bicivin,  
Bîn bikin dor bi dor..

**Helbest: Qedrîcan**

(1911, Dêrika Çiyayê Mazî - 1972, Şam)



# dosya tartışma



## KÜRT SINEMASINDA GERÇEKÇİLİK

Özkan Küçük • Ali Kemal Çınar • Zeynel Doğan  
Moderatör: Övgü Gökçe

**Sinemada** Yılmaz Güney gerçekçiliği, onu örnek alma iddiasında bulunan kuşaklar tarafından yeniden üretilmiş midir?

**Kürtlerin** yaşadığı tüm coğrafyada üretilen filmlerin içine yerleştiği bir bütün olarak Kürt sinemasında gerçekçiliğin işlevi hangi düzeydedir?

**Kürt sineması** gerçekçilikten nasıl faydalıyor?

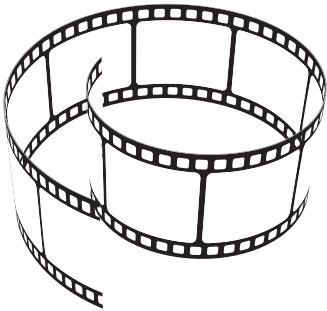
**Kürt filmlerinin** hikâye anlayışları nasıl bir tercih veya perspektife denk düşüyor?

**Kürt sinemasının** gerçekçilikle olan ilişkisinin fikirsel arka planı konusunda neler söylenebilir?

**Kürt sinemasının** hem kurmaca, hem belgesel alanında kullandığı sembol ya da metaforlara dair ne tür özgünlükler göze çarpar?

**Kürt sinemasında** motivasyon sorununun çözümü için neler yapılabilir?

Deşifrasyon: Serpil Berk  
Fotoğraflar: Sertaç Kayar





## Kürt sinemasında gerçekçilik bir özgürlük sorunudur!

*Sinemada gerçekçilik çok çetrefilli, zor ve hakkında ciddi anlamda akademik üretim bulunan bir alan. Dünya sinema tarihinde ve sinefiller arasında gerçekçilik konusu, büyük ölçüde 40'ların sonu itibarıyla arkasından gelen tüm gerçekçilik akımlarını etkilemiş İtalyan Yeni Gerçekçiliği üzerinden gündeme gelir hep. Oysa gerçekçilik deyince aslında sanat tarihinde çok farklı dönemlerde değişik şekillerde var olan çok daha eski bir kuramsal ve pratik alandan bahsediyoruz. Sinemanın ilk döneminden itibaren de hep tartışma eksenini olarak sinema araştırmalarında yerini almış olan bir alan. İzleyicide her zaman bu türde bir eğilim olsa da, 'gerçekçilik' her zaman gerçeğe benzerlik üzerinden düşünülebilecek bir şey değil. Nispeten daha yeni bir sanat türü olan sinemada, şiirsel gerçekçilik, sosyalist gerçekçilik gibi çok sayıda akım olduğunu biliyoruz. Bu çeşitliliğe, dünyadaki farklı coğrafyaların ve dolayısıyla ülke sinemalarının kendi gerçek(çi)likleriyle ne tür bir sanatsal ve kültürel ilişki oluşturdukları üzerinden yaklaşmak gerek. Örneğin Türkiye'de sinemada gerçekçilik, büyük ölçüde 60'larda*

*Yeşilçam'ın popüler sinema evreninde var olabilmiş, dönemin toplumsal gerçeklerine değen ve bugün hâlâ sinema klasikleri arasında anılan toplumsal gerçekçi filmler özeinde gündeme gelir. Dolayısıyla Türkiye'de biz tarihsel olarak da gerçekçi film dediğimizde neredeyse hep toplumsal gerçekçiliği anlıyoruz, toplumsal ve sınıfsal meselelere ışık tutan hikâyeler geliyor gözümüzün önüne. Kürt sinemasının Türkiye'de ve Türkiye'yi de aşan bir coğrafi ekseninde her zaman ana referans noktalarından biri olan Yılmaz Güney'in de içinde yer aldığı bir ortam bu. Sonuçta hem Yeşilçam'ın popüler türlerinde vazgeçilmez bir yeri olan hem de buradan koparak kendi toplumsal gerçekçi hikâyelerini çekmeye başlamış bir yönetmen Yılmaz Güney. Yılmaz Güney'in 60 ve 70'lerin birikiminden gelen gerçekçilik anlayışının Kürt sinemasının sonraki dönemlerini nasıl belirlediği ya da belirleyip belirlemediği, bugün Kürt sinemasında Yılmaz Güneyvari bir gerçekçiliğin yeniden icat edilip edilmediği de bir soru olarak ortada duruyor. Yılmaz Güney'in gerçekçiliğe dair sinemasal anlamda tüm nüanslarıyla*



**yaptığı şey, onu örnek aldığını dile getiren nesiller tarafından yeniden var edilebildi mi? Öte yandan, Kürt sineması dediğinde Türkiye'yi aşan bir yerden, Kürtlerin yaşadığı tüm coğrafyada üretilen filmlerin içine yerleştiği bir bütün var ve o bütünü gerçekçi örnekleri var. Gerçekçiliğin işlevi ne? Sinemada gerçekçilik neye fayda sağlıyor ve Kürt sineması bundan nasıl faydalıyor? Sonuçta Kürt sinemasının daha fazla tartışıldığı son 20 yılda bazı başka ülke sinemalarının da öne çıktığını biliyoruz. Romanya, İran, Kore... Çok genel bir çerçeveden dünyada hangi hikâyelerin anlatıldığına da bakınca, Kürt filmlerinin hikâye anlayışları nasıl bir yere denk düşüyor? Sizin de kişisel üretimlerinizin filizlendiği bu dönemde size ilham veren şeyler neler oldu? Böyle genel bir yerden başlayalım isterseniz.**

**Özkan Küçük:** İtalyan Yeni Gerçekçiliğinin bizim dönemin sinemasında etkili olduğunu düşünüyorum ama o arada Fransız Şiirsel Gerçekçiliğini kaçırdığımızı da düşünüyorum. Hatta zaman zaman ondan daha önce ve daha güçlü bir sinema yaratmış olmalarına rağmen Fransızlardan daha çok biz İtalya'ya takıldık. Toplumsal gerçekçilikle ilgili daha iyi örneklermiş gibi geliyordu bize. Yakınlığı

daha kolay kurduk. İki toplumun benzerlikleri de bizi yakalamış olabilir. Yılmaz Güney'in kendisi de etkilenmiş Yeni Gerçekçilikten. Yılmaz Güney'i temel aldığımız için oralardan gelen bir hat olduğunu düşünüyorum. Bir yandan da temel aldığımız okuma kaynakları, sosyalist gerçekçi ve toplumsal gerçekçi olduğu için de gerçekçiliğin şiirsel veya büyü- lü yanına kayma durumumuz olamamış gibi geliyor.

**Ali Kemal Çınar:** Benim referanslarım daha farklı işledi sanırım. Bende mi bir terslik var bilemiyorum (gülüyor) İtalyan Yeni Gerçekçiliğinden hiç etkilenmedim desem abartmış olmam. Ama Fransız Şiirsel Gerçekçiliğinden etkilenmişimdir. Jean Vigo benim favori sayabileceğim yönetmenlerimdir. *Hal ve Gidiş Sıfır*'ı ilk kez izlediğimde ne kadar etkilendiğimi hatırlıyorum. Çok da erken bir dönemde, 2001 yılında Diyarbakır'a da gelen Gezici Film Festivali'nde izlemiştim. Jean Vigo'nun erken yaşta ölmüş olması da beni ayrıca etkilemişti. Şiirle aram hiç iyi olmamasına rağmen şiirsel bir gerçekçi sinemadan etkilenmiş olmamı da hayatın ironisi sayarım. Belki de adındaki ve kendindeki şiir farkından



Özkan Küçük

Ali Kemal Çınar



olabilir, çünkü katı gerçekçi hiçbir ekolle aram iyi olmadı. Bazı istisna filmleri saymazsam tabii. *Bisiklet Hırsızları*, *Umut* gibi... Bir ekolün bana/bize uygun olup olmamasına hiç takılmadım, bu tür şeyleri belirleyen şey kişinin kendi yaratıcılığıdır. Katı gerçekçiliğin İtalya'ya, şiirsel olanın da Fransa'ya ait olduğunu kim belirlemiştir mesela? Aynı ekolden Fellini de çıkmıştır. Ya da İtalya'dan Antonioni de çıkmıştır. Bizim gerçekçiliğe olan bağımız 'gerçeğe' bağlılığımızla ilgili, sanki oradan uzaklaşırsak inandırıcılığımız zedelenecekmiş gibi düşünüyoruz. Oysaki fantastik bir hikâyenin de kendine ait bir gerçekliği vardır ve asıl mesele onu inandırıcı kılmaktır. O yüzden Carl Dreyer gibi film yapmaya da özenir veya Godard gibi kuramsal düşünmeye de çalışırım. Sonuçta sinemanın kendine ait bir gerçekliği var; onu yeniden ürettiğimi bilir ve öyle hareket ederim.

**Zeynel Doğan:** Şiirsel Gerçekçiliğin bir tadı var ama Kürdistan'la bir doku uyumsuzluğu da var; Fransız Şiirsel Gerçekçiliğinin atmosferi ile Kürdistan'daki toplumsal ve coğrafi yapının çok uyummadığını düşünüyorum. Normal koşullarda evet, keşke Ortadoğu filmlerinde

şiirsel gerçekçiliğin etkileşimleri olsaydı ama doku ve yapısal olarak uyummadığı ve burada böyle bir zemin olmadığı için böyle bir atmosfer olamıyor. İran sinemasında bir Yeni Gerçekçilik yorumu var ama bu işi bilerek ve istikrarla yapma ve akademik alt yapısını oluşturma bence yok. Bunlara biz birtakım anlamlar atfettik. Bir yandan da ben Bahman Ghobadi'nin filmlerini izleyerek "Evet, Kürtler film yapabilir. Şu dönem yeni şeyler çıkıyor," diyebiliyorum çünkü Yılmaz Güney'den sonra bir şeyler yeniden üretilmedi. Tekrar bir şey yapabileceğimiz konusunda geri kaldığımız kesindi. Ghobadi'nin filmleriyle ikna olduk biz; *Kaplumbağalar da Uçar*, *Sarhoş Atlar Zamanı*, *Annemin Ülkesinin Şarkıları*... O dönemde üretilen filmler sayesinde bu coğrafyada filmlerle ilgili iyi bir damar olabileceğini anladık. Ama bu işi bilerek yapmayla ilgili bir sıkıntı olduğunu da düşündük hep. Üretimde bulunanların bu işe bizim atfettiğimiz kadar anlam atfetmediğini gördük. Son dönemde Ghobadi dahil İran sinemasındaki yeni üretimlerin ekseninin kaydığını, İran sinemasını İran sineması yapan özelliklerinden uzaklaştığını görüyoruz. Kürdistan'ın kuzeyinde sine-





mayla ilgilenenlerin böyle bir politik ve teorik bilinci var. İran'da yeni bir hamleye dönüşmedi. Evet, İran sinemasıyla ilgili okumalar akademik düzeyde yapıldı. Sinema yazarları çok anlam yükledi. Festivaller düzenlendi, akademik bölümler açıldı ama oradaki üretim keşildi. Örneğin beni *Sarhoş Atlar Zamanı* cezbetmişti. Bizim buralara dair bir sinema dili olduğuna o film üzerinden ikna olabiliyordum ama şimdiki filmler o noktadan uzaklaştırdı. Yeni bir yol açar mı kendine bilmiyorum tabii. Toplumsal gerçekçilik konusunda bizim yaptığımız okumaları orada yapmak ve bunun sonucunu görmek istiyorlar mı, pek emin değilim. Tartışma düzeyi açısından, akademik düzey açısından buranın bir altyapısı olduğunu düşünüyorum ama üretim olarak İran'a yetişmez tabii.

**Kürt sinemasının gerçekçilikle olan ilişkisinin bu tarafta daha belirgin bir fikrinsel arka planı olduğunu mu düşünüyorsunuz?**

**Özkan Küçük:** Ben tartışma düzeyinin, sinemacıların kendi kendini eğitmesiyle ilgili ya da sinemacıların sinema hakkında düşünüp fikir paylaştığı ortamların varlığıyla ilgili olduğunu düşünüyorum, akademik tartışma değil sadece. Beslenme ortamları diyebiliriz buna. Bence oradaki sinemacılar kendi aralarında daha çok tartışıyor ve araştırıyor. Bir dönem bağ kurduk İranlı yönetmenlerle ve her birinin çok film yapmış olduğunu gördük. Sine şehri için "oranın yarısı sinemacı" diyorlardı. Bizde Dersimle ilgili abartılı olarak derler ya, "Kime dokunsan sanatçı" diye, öyle bir durum. Orada çok fazla üretim var ve birbirlerinin filmlerine bizden daha çok destek veriyorlar.

**Zeynel Doğan:** Üretim koşulları çok gelişkin. Görüntü yönetmenleri, sesçiler var. Teknik açıdan İran'ın böyle bir sistemi var. Doğru, yüzlerce film üretiyorlar, buradan daha fazla. Fakat Bahman Ghobadi'nin filmlerindeki yaklaşım tarzına baktığında, *Sarhoş Atlar Zamanı*'ni çeken birinin *Gergedan Mevsimi*'ni nasıl yapabildiğine inanamıyorsun; bahsettiğim böyle bir şey. Hani *Sarhoş Atlar Zamanı*'na inanmamak gibi bir duruma da düşüyorsun, *Sarhoş Atlar Zamanı*'nın gücüne inanmaktır *Gergedan Mevsimi*'ne seni götüren

**Biz Yılmaz Güney hakkında çok konuştuğumuzu sanırken aslında Yılmaz Güney sinemasını çözememiştik. Bizi engelleyen şey, onun politik kimliğini ön planda tutup sinemacı kimliğini bunun gölgesinde değerlendirmektir.**

şey. Gerçekliğin gücünü görememek... İran sinemasını İran sineması yapan temel özelliklerden uzaklaştırdı.

### Kürt filmlerinin kaynağı

**Bu filmler Kürt sineması tartışmalarında da hâlâ köşe taşı olarak anılan filmler. Geriye dönüp baktığımızda bu filmler şu filmlerin yolunu açtı diye bir şey söylemek mümkün mü sizce? Bu coğrafyadaki Kürt filmleri kaynağını nereden alıyordu? Yılmaz Güney ya da Ghobadi mi? Eğer öyle değilse, son 20 yılın örnekleri kaynağını nereden alıyor?**

**Özkan Küçük:** Ben İranlı Kürtlerin Yılmaz Güney'e bizden daha çok kafa yordüğünü gördüm mesela. Biz Yılmaz Güney hakkında daha çok konuştuğumuzu sanırken aslında Yılmaz Güney sinemasını çözememiştik. Bizi engelleyen şey, onun politik kimliğini ön planda tutup sinemacı kimliğini bunun gölgesinde değerlendirmektir. *Yol* filmini derslerde öğrencilerle çözümlenmeye başladığımda Yılmaz Güney'de tartışabileceğimiz inanılmaz bir malzeme olduğunu gördüm. Biz "Yılmaz Güney Kürt müydü, sosyalist miydi?" tartışmasından çıkamamıştık. Kuzeyli Kürtlerin Yılmaz Güney'le böyle bir sorunu var. Bu Yılmaz Güney'in kendisiyle ilgili bir şey de olabilir. İşte hayatının önemli bir noktasında politik bir dergi çıkarıyor o da. Aslında öykü anlatmayı çok iyi bilen biri, bir sinemacı; bizim onu öncü olarak görmemizin nedenlerinden biri de Kürt hikâyelerini toparlayıp gerçekçi bir üslupla yapan biri olması. Bence kuzeydeki sinemaya yön veren Bahman Ghobadi olmazdı; tamam *Sarhoş Atlar Zamanı*'nın bir etkisi oldu ama biz bir şekilde kendi yağıımızda kavrulmak zorundaydık.



**Ali Kemal Çınar.** Babamın bir sözü var, *Kurte Film*'de de geçiyor. Yılmaz Güney niye büyük bir sinemacı dendiğinde "Çünkü gerçekleri anlatıyor," der. Gerçekliği anlatıyorsa o film iyidir ya da değildir. *Genco* filmimi çektiğimde "Ya bu nedir!" diye tepki gördüm. Tamam da bu süper kahraman hikâyesi çocuklara dair bir şey, diye düşünüyor insanlar. Çünkü onların kafalarındaki gerçeğe dair bir şey yok; gerçek dediği şey sokakta, haberlerde, köyünde, evinde gördüğü şeylere dayanıyor Kürt seyircisi için. Sinemayı böyle tanımlamaya dönüştü bu. Aranılan şey şu; pencereyi açıp dışarı baktığında gördüğü gerçeklik ne ise onu görmesi gerekiyor perdede. Yılmaz Güney'in sevilmesinin nedeni de bu. Neyi görmek istiyorsa onu gösteriyordu izleyiciye. Biz kendi içimizde konuşup tartışırken, farklı bir şey yapmaya çalışırken sürekli önümüze bu nedenden dolayı engeller çıkıyor: "Bu karakter böyle yapmaz ki!" Karakter mevzusu açılıyor ve hangi kesime ait olursa olsun bu bakış, bizi gerçeklik denilen o algıya hapsediyor bir şekilde. Bunlar ilk kısa filmimizden tutun da, bugün yaptığımız işe kadar hep karşımıza çıkıyor. Biz aslında Kürt sinemacılarının da ötekileriyiz.

**Kürt sinemasını 90'lardan itibaren var eden**

**şey neydi sizce? Ve gerçek(çi)likle ilişkisini belirleyen neydi?**

**Özkan Küçük:** Kuzeydeki çalışmalar Mezopotamya Kültür Merkezi'nde başladığı için sanata yaklaşımla ilgili kaynağını oradan alıyor aslında. MKM'nin topluma yaklaşımı ve sanata yaklaşımı neyse bizim sinemacıların yaklaşımı da üç aşağı beş yukarı öyleydi. Kürtçenin yasak olduğu bir dönemde, 1991 yılında MKM kuruldu. MKM, böyle bir dönemde bir halkın var olma ve özgürlük mücadelesini yansıtmak için kurulmuştu. Bir dilin var olduğunu gündemde tutmak, o dille sanatsal ürünler vererek toplumun sorunlarını ve özlemlerini başka toplumlara yansıtmak gibi bir misyon yüklenmişti. Çok kıymetli ürünlerin verildiği bir dönemdi. Ciddi bir şekilde sanatsal tartışmalar yapan bir damar da vardı MKM'de. MKM'deki müzik gruplarının düşünülere dahi gidip Kürtçe şarkılar söyleyerek halkı motive etmek gibi bir amacı vardı. Tiyatro, folklor ve edebiyatta da bunu benimseyen çalışmalar ortaya koyuluyordu. Yapılan sanatın içinde ajitasyon ve propaganda unsurları mutlaka bir yer buluyordu. Sinemacılar olarak biz de bu misyondan etkilendik. İstanbul'da yaşıyorduk ve bölgeden



kopuk olduğumuz için gazeteden okuyorduk ne olduğunu. Bizim gerçekçilikle derdimiz yaşananların sinema aracılığıyla anlatılmasıydı. Mesela çektiğimiz Ax filminin, ki 27 dakikalık bir film, gittiği her yere kitaplar dolusu etki taşıdığıyla övünüyorduk. Bu bizi şekillendiren bir şeydi. Bence Kürt sinemasında bugüne kadar gelen şey, bir söz söyleme ve kendi yaşadıklarını başka toplumlara aktarma. "Kürt toplumunun bildiği bir şeyi biz niye bir daha anlatıyoruz, Türkiye'deki diğer toplumlar bizi izlemiyorsa biz niye film yapıyoruz?" gibi arada kalan tartışmalarımız da oluyordu. Bu bizim gerçekçilik ve sanatla imtihanımızdı; politik bir misyon yükleniyorsun aslında.

**Zeynel Doğan:** Özgürlük sorunu olan bir hal-kın ferdisin. Özgürlük mücadelesini siyasi olarak veren bir halksın. 90'larda öğrencilik yapan birisi olarak, elime kalem alırsam "Şunları yazmam gerekiyor" diyordum. Kürt olma kimliğiyle ilgili yaşanan şeyler... "Demek ki biz yeterince anlatamıyoruz ki bunlar bizim başımıza geliyor," diyordum. Anlatıldığında empati kurulacak... 1990'larda mücadele veren kuşaklar olarak üniversiteden sonra kimimiz eline kalem aldı, kimimiz müzikle, tiyatroyla, sinemayla ilgilendi. Bu, sorumlulukla ilgili bir şey. Biz kendimizi ifade etme aracı olarak sinemayı kullanacağız, dedik. Bunu anlatabilirsek Kürt sorunu çözülecek, şu bas-ki azalacak, diyorduk.

**Peki Kürt sinemacıları içinde bunu yapmanın yolu gerçekçilik mi gibi bir sorgulama yaşandı mı? Sonuçta sinema ya da herhangi bir anlatı mecrası, kendi iç dinamikleri ve gerçeklik mekanizmaları olan bir şey; gerçekte olanı olduğu gibi anlatmak illa gerçekçiliğin beklenen etkilerini yaratmak anlamına gelmiyor. Anlatmak bir seçim meselesi; bir şeyleri seçerken bir şeyleri dışarıda bırakıyorsunuz, seçtiğiniz şey de sizin gerçeklikle kurduğunuz ilişkiyi belirliyor. Kürt sinemasının hem kurmaca hem belgesel alanındaki örneklerine baktığımızda çok fazla sembol ya da metafor kullanımı da görürsünüz bir şekilde.**

**Zeynel Doğan:** Gerçeğin bizler için şöyle bir özelliği daha var; ben Kürtlerin asla kurmaca bir şeye ihtiyacı olduğuna inanmadım. Yani hayal ürünü hikâyeler uydurmaktan bahsediy-

yorum. Hatta mesela Cizre'de bir kişi görmüş olduğu hak ihlaliyle ilgili konuşacağı zaman "Ya ben biraz törpüleyeyim," diyor, yaşadığı şey gerçek ama "Ben bu kadar çıplak şekilde anlatırsam inanmayacaklar," diyor. Ama sinemanın olanaklarından faydalanmamak anlamına gelmiyor bu. Biz bu olanakları bu öyküler üzerinden güçlü kullanabildiğimiz oranda, çok büyük kurmacaya ihtiyaç duymayacağız. Gerçek yaşamın içindeki gerçek kahramanları bulmak gerekiyor.

Kürtlerin bir başyapıt sorunu var. Kürtler "Evet, sinema denilen sanatta bizi ifade edebilen bir başyapıt çıktı," dediği anda artık rahatız. Biz bu yüzden hâlâ rahat olamıyoruz. Ben film yapmışım, biri çıkıyor "Musa Anter'den niye bahsetmediniz?" diyor. "Eline kamera almışsın. Bu olanakları niye böyle kullanıyorsun? Yazık değil mi? Bu filmi yapabildiysen, para harcadıysan niye Kürt özgürlük mücadelesi

Bizim gerçekçiliğe olan bağımız 'gerçeğe' bağlılığımızla ilgili, sanki oradan uzaklaşırsak inandırıcılığımız zedelenecekmiş gibi düşünüyoruz. Oysaki fantastik bir hikâyenin de kendine ait bir gerçekliği vardır ve asıl mesele onu inandırıcı kılmaktır.

süreci yeterince anlatılmamış? Bunları görmek istiyorum..." diye hesap soruyor. Başyapıt sorunu çözülmediği müddetçe ister istemez birtakım baskılar altında hissediyorsun kendini. Bu yaşanan savaşın büyük filmi yapacaksın, insanlar diyecek ki "Biz kendimizi ifade edebildik". Bu gerekiyor. Küçük öykü seçemiyorsun. *Babamın Sesi*'nde Musa Anter'i soruyorsa, bu süreci anlatan film görmek istiyor demektir. Bunları görmediği sürece hayatın içinden seçtiğin küçük öyküler onu tatmin etmiyor. Sinemanın gücünden Kürtlerin de yeterince faydalanması gerekiyor. "İşte bu filmin izlenmesi gerekiyor," denilebilecek bir şey ortaya çıkmadı. Bu kaygı sırtımızda kambur. Yaşadığın süreç çok sertse ister istemez sorumluluğun oluyor.



Övgü Gökçe, Zeynel Doğan

**Son 20-30 yılda büyük resmi anlatmaya en fazla yaklaşan film belki de Bahoz oldu. En azından bir dönem filmi olarak çeşitli dinamikleri ortaya koyabilmek anlamında. Diğerleri büyük ölçüde mikro hikâyeler. Ancak bu küçük hikâyelerle de ilişki kuran, bu filmlerin değdiği örneğin "Babamın Sesi bana dokundu" diyen bir seyirci de yok mu? Seyirci de böyle homojen bir şey değil sonuçta.**

**Zeynel Doğan:** Mikro hikâyelere gidecek yolu açabilirsek o zaman o hikâyelerin önü de açılacak. Fakat birazcık köy yakma olsun, biraz Ermeni meselesi olsun, İbrahim Tatlıses yazan kasetten Şivan Perwer'in şarkıları çıksın demek zorunda kalıyor yönetmen.

**Ali Kemal Çınar:** Sonuçta herkes kendi gerçekliğiyle hareket eder. Bunun tartışılacak bir tarafı da yok elbet. Bu bizim bazı noktaları kaçırmamıza neden olmamalı. Kişinin kendi gerçekliğiyle meseleye nasıl baktığı, yorumu çok önemli. Sinemacının motivasyonu kişiseldir. Kişisel davrandığın zaman küçük hikâyelerle, küçük meselelerle uğraşırsın. Haliyle ulaşacağın kesim de ona göre olur ve bu, toplumda karşılığı olmadığı anlamına gelmez. Kaldı ki bir

karşılığı da olmayabilir; karşılığı olmaması yapılan şeyin anlamsız olduğunu da göstermez. Film yaparken topluma karşı bir sorumluluğum varmış gibi hiç düşünmedim. Tam tersine toplumun yaptığım filmi izlemek gibi bir sorumluluğu olduğunu düşünüyorum.

**Özkan Küçük:** Sinemacıların sorunu, bence, bu işe başladığında bu misyonu yüklenmesi. "Şimdiye kadar iyi anlatılmadı, ben anlatmalıyım," diye düşünülüyor. Normalde sinemacıyı yaşatan bir sektör olması gerekir sinemanın. Özellikle Kürt sineması için söylüyorum; her yönetmenin yeniden film yapabilmesi için aradan yıllar geçiyor. Bu da her seferinde yeniden başlamak gibi. Kürt sinemacıları kendini geliştirmekten yoksun, sürekli film yaparak geri dönüşlerden beslenmek gerekiyor. Ulaştığı seyirci sayısı az bana göre. Belki Bahoz iyi bir seyirciye ulaştı; o koşullarda yetmiş bin gibi bir rakamdı. *İki Dil Bir Bavul* yüz bine yaklaştı. Sektör, sesçisini de, kameramanını da, yönetmenini de beslemiyor geçinmeleri için. Başka başka işler yapmak zorunda kalıyoruz. İran'da bir kameraman geçinebilir. Mesela Ax filmi çekerken basit olanaklarla yaptık.



Kameraman Ahmet Amca vardı; Yeşilçam'da yıllarca çalışmış. Onunla gittik kamera kiralamaya, bizim adımıza yalvardı resmen. Şimdi böyle bir şey yok. 1998 yılı; gittik, bir dönemin son model ve gözden düşmüş kamerası... Külüstür, 16 mm bir kamera kiraladık. Kolektif bir yöntemle yapıldığı için Ax güçlü bir film bence. Gerçeklikle kurduğumuz ilişki açısından da sinemasal dokunuş anlamında da yaptığımız ilk film örneği bence. HADEP'in ilçe örgütlerine gidip izletiyorduk filmi. Tıklım tıklım doluyordu odalar. Filmin yaratıcıları filmi gösteriyordu. Seyirciyle bire bir ilişki... Her sahnesinde seyirciyle göz göze geliyorduk. Festival izleyicisi değil bu, senin ulaşmak istediğin izleyici. Sonra bu ilişki değişti, onu söylemeye çalışıyorum. Hem kolektif bir yaklaşım, hem onu besleyen tartışma ortamı az çok vardı o zaman; tabii yetkinlik düzeyi tartışılır. İstanbul'da olduğumuz için sektörden ve Hüseyin Kuzu, Ahmet Soner, Yeşim Ustaoglu ve Semir Aslanyürek gibi sinemacılardan beslendik. Ayrıca Belgesel Sinemacılar Birliği'nin oluşumuna tanıklık ettik. O dönem yaptığımız belgeseller için de yeni bir kanal oldu BSB. Daha sonraları üretim tarzı kişiselleşince, bu beslenme biçimi de değişti sanırım.

**90'ların başında Türkiye'de yerli sinema bahsi neredeyse yoktu. Şu anda yerli sinema üzerinden dönen bir tüketimden bahsediyoruz. Muh-sin Bey'den sonraki dönemde popüler anlatıyı sürdüren ve film çekmeye devam eden birkaç insan kalmıştı. Yavuz Turgul ve Atif Yılmaz gibi. Yeni bir şey yapmaya cesaret etmek ve denemek doksan ortasından itibaren kendini gösteren bir yönelim. Yeşim Ustaoglu o noktada önemli bir isim; o dönem temas ettiğiniz başka sinemacılar var mı?**

**Özkan Küçük:** Nuri Bilge'yle bir kahvede oturduğumuzu hatırlıyorum, *Fotoğraf* filmi için ondan ses malzemesi ödünç aldık. Senaryomuzu ona gösterdik. Bize dedi ki, "Siz bir sürü insansınız. Ben tek başımayım!.." Biz de tek başımıza kaldık sonradan ve bu, gerçeklikle kurduğumuz ilişkiyi de belirliyor bence.

**Bu yalnızlaşmanın nedeni ne?**

**Özkan Küçük:** Dağılmalar... Sinema yapmanın olanaklarının artmasının negatif etkileri

de olabilir. 2000'li yıllarda kendine has birçok şey oldu. Toplumun tümünü birbirinden koparan bir dönem yaşıyoruz.

**Zeynel Doğan:** Diyarbakır'da sinema atölyesi kurulacağı zaman ilk başta herkes çok heyecanlı başladı. Kim heyecanlanmaz ki? Bunu süreklilik içinde tutabilmek ise kurabileceğin sistemle ilgilidir. Kime söylesen gelirdi ama şimdi tükettik. Mesela *Vodka Lemon*'un yarattığı tat ya da *Küçük Özgürlük* (bence güçlü bir film), *Sarhoş Atlar Zamanı*, bunlar devam etmiyor. Bunu devam ettirememekle ilgili sıkıntımız var.

### Kürt sinemasının yapısal sorunları

**Zeynel sisteme referans yaptığına göre Kürt sinemacıların kurumlarla ilişkisine dair bir başlık açalım. Sizce kurumsallaşma ne kadar etkili? Burada ve Batı'da kurumlar ne gibi imkânlar sundu, estetik ve içerik anlamında Kürt filmleri için ne gibi imkânların önünü açtı ya da kapadı?**

**Zeynel Doğan:** Burada sinema, Türkiye'deki politik süreçle bire bir ilgili oldu. Yapacağımız filmin kaç kişiye gideceği de, kimlerce destekleneceği de Türkiye'deki politik atmosferle hep ilgili oldu. Kültür Bakanlığı buna göre politika belirler, eser işletme belgesi buna göre belirlenir, senin para istediğin iş insanı buna göre evet ya da hayır der. Kürtlerin film üretim süreci genel politiklardan etkileniyor. Şu an salonlarda Kürtçe afişin olduğu bir filmi göstermek gerçekten çok zor, belki bölgede bir iki yerde yapabilirsin. Artık festivaller Kürtçe çekilmiş bir filme ödül verip vermemek, gösterip göstermemek konusunda kaygılı. Kürtçe film üretiminin gelişmesi için ne olması gerekiyordu? Kürtlerin film fonuna ihtiyacı vardı ama böyle bir şey çıkmadı. Kolektifler ve kurumlar üzerinden olacaktı, olmadı. Do-

“Özgürlük sorunu olan bir halkın ferdisin. “Demek ki biz yeterince anlatamıyoruz ki bunlar bizim başımıza geliyor,” diyordum. Kendimizi ifade etme aracı olarak sinemayı kullanacağız, dedik. Bu, sorumlulukla ilgili bir şey.

layısıyla sen Avrupa'dan gelecek fona ya da bakanlığın vereceği paraya bağlı ve bağımlı kalıyorsun. Öyle olduğu zaman üretimsiz de kalıyorsun. Birçok sinemacı 2-3 yıldır bu şekilde. Kürtlerin film üretimini destekleyen bir ortam, ekipman ve bunu çalıştıracak insan gücünün olduğu bir kurumsallaşma olmadı. Bu durumda işin içinde bulunacak ekip de karnını doyuramayabiliyor. Bu sadece maddi değil manevi bir doyurma. Bu yüzden herkesin yaşamını sürdüreceği ekstra bir işe ihtiyacı oluyor. Birçok insan gemileri yakmamış, sadece sinemayla var olacağı diyemiyor. Türkiye'deki koşullar, genel olarak devlet politikası buna engel koyuyor. Bunun da ötesinde biz muhalif olan, alternatif olan kesimler güçlü bir kurumsallaşmaya gidemedik. Belediyeler üzerinden yürütülen akademik tartışmalar vardı. Fikirselsel olarak güçlüydü, kâğıt üzerinde güçlü görünüyordu ama pratiğe geçirmede bürokratik birtakım sıkıntılardan ve kendi eksikliklerimizden kaynaklı bu işi yürütemedik.

“Yapacağımız filmin kaç kişiye ulaşacağı da, kimlerce destekleneceği de Türkiye'deki politik atmosferle hep ilgili oldu.

Bu iş kesintiye uğradı. Belediyeye bağlı kalan kısım, kolektif hale gelemedi. Buradaki döngüye bağlı olan işlerin hepsi durdu, diğerleri devam etti. Bence şu aşamadan sonra Türkiye'deki sinemacılar açısından film üretmek genel olarak zor ama aslında Kürtlerin böyle riskleri alabilecek gücü var. Fakat kötü başlangıçlar yapıp heyecanı öldürünce... Mesela akademiye ilk yılında yüzlerce kişi başvuruyordu sonra düştü. Film yapmak için kurumlar vardı. Her yıl neredeyse yüz kişi gelip ben şu filmi çekmek istiyorum diyordu, sonraki yıllarda bu 2'ye 3'e düştü. Film üretilecek, bu üretim sinemayı geliştirecek denmedi. Kürtlerin film üretimi artmazsa bu iş gelişmeyecek. Belediye başkanı ürün görmek ister. Elle tutulur bir ürün çıkarmadığın sürece o iş desteklenmiyor. Yapısal bir sorun.

**Özkan Küçük:** Bakanlığın ele alınan konulara dolaylı müdahalesi gerçekçilik tartışmasında

etkili. Sadece bu değil; Avrupa destekleri de yaptığın işi belirliyor. Ben BSB (Belgesel Sinemacılar Birliği) üyesiyim. İlk kurulduğu dönemi ve belgesel sinemayla ilgili manifestoyu biliyorum ve şu an BSB üyelerinin yaptığı belgesellerdeki Avrupa etkisini de çok açık görüyorum. Fonlar sinemadan beklentiye değiştirdi. Avrupa'ya içine kendini katmadığın bir filmi götürüyorsun noktasına geldik. Filmleri böyle belirleyenler var sürekli ve sen oralardan destek aldıkça şekilleniyorsun. Bakanlık kısmına gelirsek, Kürt filmlerine çok destek verdiğini düşünmüyorum bakanlığın. Her zaman söylüyorduk ama inandıramıyorduk insanları. 10 tane başvuru yapıyorum hiç mi karşılığı yok! Bir Kürt sinemacı olarak bakanlığı bizim filmlerimizi destekleyecek bir kurum olarak görmedim. Ama bakanlıktan destek almaya da karşı değilim. Bakanlık 30 fonun 29 tanesini Türkiye'den diğer sinemacılara, belki bir tanesini Kürt sinemacılara veriyordu. Diğer yandan kurumsallaşma çabalarına bakınca, MKM ön ayak oldu ve yapılamaz denilen dönemde biz bir şeyler yaptık. MKM özgürlükçü bir atmosferdi. Sinemayı araçsallaştırmayı belirli bir özgürlük ortamında tartışıyorduk. Bir öncülük misyonu vardı. Orada da sinemacılar olarak eleştirilen yanlarımız hep vardı. “Siz hep oturuyorsunuz, bir şey yapmıyorsunuz. Hiçbir şeye katılmıyorsunuz,” deniyordu. Mesela herkes eyleme giderken biz oturup film izliyorduk, bunu yapmamız gerekiyordu çünkü. Kürt sineması yaratacağız, diye çabalıyorduk. Diyarbakır'da 2010'da başlayan Cegerxwîn Kültür Merkezi'ndeki süreci de çok iyi hatırlıyorum. İstanbul'dan çıkıp geldiğimde MKM'deki ortamı buraya getirme hayalim vardı ama tartışma kültürünü öldüren bir tutuculuk olduğunu gördüm. Yine de bu son süreçte Diyarbakır'da müthiş bir birikim oldu. Elde kalanlar arasında Cegerxwîn Kültür Merkezi'nde yapılan işler var.

**Zeynel Doğan:** Bununla birlikte bir yandan da bir kültür kıyımı var. Kürtlere dönük bir asimilasyon politikası var, bu ciddi bir saldırı. Ben kültür çalışanı olarak böyle bir okuma yaparsam aynı tutuculuğu sergilerim. Ben bunu gördüm. Daha öncesinde geniş bir okuma yapabiliyor. Kürtlere dönük asimilasyon politikalarına bakıyor ve düşünüyor, neye evet neye hayır diyeceğini tartışıyor. Kurumsallaşmayı böyle bir noktaya



Zeynel Doğan, Özkan Küçük

getiriyor ve yapacağın bu oluyor. Asıl sıkıntının bu kurumların dışında birçok olanak olmasına rağmen, bu çarkın dışındakilerin üretimsizlik sorunu olduğunu düşünüyorum.

**Ali Kemal Çınar:** Kurumlara dışarıdan bakılınca, bence o özgürlükçü yapıya sahip olsa, bürokratik ilişkilerden azade olsa, sinemayı bir yerden taşıyıp başka yere getireceği kesin. Demek ki bu yapılmamış. Bir kurumun içindeysen bir yere kadar gelip kurumla muhakkak çatışıyorsun. O yüzden kurum üzerinden sanat yapmak zor. Biz Cegerxwîn Kültür Merkezi'nde sinema dersleri alırken bir arkadaşın bir köpek ve bir çocuğa dair bir hikâyesi vardı. O bile tartışıldı. Burada siyasetin kalıplarıyla, mantığıyla düşünülüyor. O zaman bunun adını koymak gerekiyor; propaganda filmi mi çekilecek? Tamam, denecek ki "Burada propaganda filmi çekilecek. Diğer arkadaşlar da bizden uzak değiller, onlar da çalışmalarını yapabilirler." Öte yandan, orada filmler üzerinden konuşup tartışıyorduk. Ben filmlerimde kadın karakterleri güçlü kılmaya çalışıyorum, buradaki siyasetten bana yansıyan olumlu şey de bu belki –ki Türkiye sinemasında eksikliğini hissettiğimiz bir şey–.

Her zaman asıl önemli olan bu hikâyelerin sinemasal değerinin geleceğe nasıl kalacağıydı. Bu bilinçle yapmaya devam ettik. *Kurte Film* adlı filmimin Cigerxwîn Kültür Merkezi'nde galasını yaptığımızda bayağı tartıştık. Kişisel sinemanın Kürtler içinden de çıkabileceğini gördüler. Kürt sinemacılarla oturduğumuzda "Ya iyi ki yaptın. Korkudan biz böyle filmler yapamıyoruz," diyorlar bazen. "Biz de belki cesaret bulup böyle şeyler anlatmaya başlarız," diyorlar. *Kurte Film*'e kadar benim kafamda sürekli daha fantastik, gerçek dışı hikâyeler vardı ama cesaret edemiyordum. Mesela *Genco*'daki dünyayı ters görme mevzusu benim kısa filmimdi ve aslında ben onu çektim. Fakat bir türlü içime sinmedi ve bitirmedim. Sonra geldi *Genco*'ya yerleşti. Gerçeklik de belirli bir noktada seni sıkıyor. Zaten hayatımız yeterince sahici ve gerçek. Bir sürü şeye maruz kalıyorsun. Sen de biraz nefes almak için kendince bir alan yaratıyorsun ama zemin her zaman gerçekçiydi. Herkesin derdi gerçekliği yansıtabilmek ama yöntem ve dil değişebilir. Biz belki onu yaratmada çekingen davrandık. Politik bir film fantastik bir dünya kurulup anlatılabilir.



Övgü Gökçe

**Özkan Küçük:** Diyarbakır hem Türkiye'de hem dünyada etkili olacak bir dalga yaratabilirdi ama birçok sebepten ötürü yaratamadık.

**Zeynel Doğan:** Biz kendimize en büyük şansürü uyguluyoruz. Bir kafamız var; geldiğimiz kültürle alakalı... Ondan kurtulmak gerekiyor. Benim film yapmaya enerjim yok mu, şu an var. Diyelim Ali Kemal... Belirli noktalarda üretimde bulunuyor, işin endüstrisinde değil, bakanlık vb. ile ilişkisi yok, beklemiyor yapıyor. Bense bu işin sinemayla ilgili kısmında hep ben bunu daha iyi yapabilirim diye düşünüp durdum, üretmedim. Bir senaryonun 11 veya 12. versiyonunda olmasının ne anlama geldiğini, bir sanat yönetmeniyle çalışıyor olmanın filme ne kattığını gördüm. Senin dışında da filme bir şeyler gelmesi gerekiyor. Sanat ve görüntü yönetmeniyle çalışmayı o yüzden istedim. Sanat grubu, senin hayalinin üstüne bir şey katabiliyor. Ben bu olanaklarla film çekmek istedim. Özen gösterelim deyip fazla bekliyorsun, aslında sahip olduğumuz olanaklarla daha güçlü işler çıkardı. Şimdi üretimsiz olmaktadır "çek ve yürü" diyorum.

Deminki konuya geri dönersek, bir arkadaş kısa film çekmişti. Bir Dersim öyküsüydü ve çok fantastik bir şeydi. İzledikten sonra "Bu kadar teknolojiyi eline almışsın, anlatacak bir şey bulamadın mı?" dedim. "Yazık o sese, o kameraya falan" dedim. Ama mesela Kürdistan'a gelip de Amed sevdalısıym diyenlerden daha çok yaşamış burayı Ali Kemal, her hücrelerine işlemiş onun. "Kuralları bir sanatçı gibi yıkabilmek için onları ustaca öğren," diyor ya Picasso, Ali Kemal de filmlerinde kullandığı baba figüründen, kapıcıdan, siyasal atmosferden birçok şeyden haberdar ve beslenmiş. O yüzden filmin çeşitli köşe noktalarında önemli noktalar görüyorsun, o yüzden o tarafı bize kendini kabul ettiriyor. Haberdar olup yiktiğinde seni rahatsız etmiyor, birçok kişiyi susturan cevaplar filmin içinde var zaten.

### **Yılmaz Güney'in yarattığı atmosfer ve Kürt sineması**

**Bir ilk nokta olarak Yılmaz Güney'e ve dolayısıyla Kürt sinemasının köken sorununa geri dönersek, bugün Yılmaz Güney'le olan ilişkiden yaratıcı bir şey çıkabilir mi hâlâ? Ali Kemal, senin bu konuda farklı bir yaklaşımın oldu. Kurte Film'de Yılmaz Güney Ali Kemal'in 'karşısına' çıkıyordu.**

**Ali Kemal Çınar:** Yılmaz Güney'i aşsak bile o mit aşılmayacak. *Kurte Film*'de söylemek istediğim şey şuydu: Tamam, Yılmaz Güney var, hepimizin sevdiği biri. Ama onun gibi olmak veya onun gibi olamamak kaygısı hep öne geçiyor. Bu tartışmaların olması önemli. Sana ait nasıl bir dil ortaya çıktığı önemli. Miti aşmak zor, sinemasal da bir figür çünkü. En kötü filmde bile bir samimi ruhu olduğunu hissediyorsun. Fakat Yılmaz Güney'in yarattığı atmosferle yarışmaktansa ben nasıl bir ruh yaratacağım diye düşünürsen bu işten sıyrılırsın. Ben böyle yaptım.

**Bu ruh nasıl yaratılacak? Başka şekillerde hikâye anlatmak mümkün mü? Farklı kaynaklara, türlere dayanan bir geleceği olur mu Kürt sinemasının? Nasıl bir motivasyon gerekiyor?**

**Zeynel Doğan:** Kürt sinemasının komedinin gücünden yeterince faydalanmadığını düşünüyorum. Tiyatroda denendi daha çok. Ko-





medi Kürt sinemasını çok açacak ama oraya geçemedik. Charlie Chaplin filmlerine bakıyorsun mesela "Adam kapitalizm eleştirisini nasıl yapmış be!" diyorsun. Yalnızca bir iki tane komedi filmi güneyde yapıldı galiba.

**Özkan Küçük:** Kürt sinemasının gelişimi normal bir sinema gibi olmadığı için onlar gibi de sonuçlanmıyor. Türkiye'deki sinema da bir kriz yaşıyor ama bizim yaşadığımız daha farklı; seyirciyle buluşamıyorsun. Amacını yitirmek... Bir filmin işe yarayabileceğiyle ilgili inancını kaybediyorsun. Birkaç sene boyunca bunu yaşadım. Kendime inancım olmadığı için yapmadım. Yaptığın şeyin bir yere değeceğini düşünmemek... Kürt sinemacıların da böyle bir krizi var. İstanbul'da çeşitli imkânlar bulan bir sürü Kürt sinemacı var. Kürt sineması hakkında konuşan insanlar var. Ama bunların çoğunun işin nesnesiyle gerçek bir ilişki kurduğunu düşünmüyorum, bu da insanı kırıyor. Birileri yaptığı filmlerle bilmediği, hâkim olmadığı bir kültürü anlatıyor. Niye bunu yapıyor? Yeteneğin var, başka şeyler anlatmalısın. Ya da çalışsa, hakkını verse daha iyi anlatabileceği bir hikâyeyi yarım yamalak anlatmayı tercih ediyor.

### Herkesin belgeselle ilişkisi var

**Zeynel Doğan:** Film üretimiyle ilgili bir hırs ihtiyacı var, bu yoksa film yapamıyorsun. Bu yetersizlik engelliyor film üretimini. Niye film üretmek gerçekten çok zor? Birçok engel aşman gerekiyor film yapmak için ve küçük bir engel görünce vazgeçiyorsun. Bu noktada hırsa ve egoya ihtiyaç var. Bizde şöyle bir durum var; politik bir film yapıyorsun, politik olmanın senden istediği bir ego ve hırs var. Sanatsal olmanın dışında istediği bir ego ve hırs var. Biz bunun içinde boğuluyoruz. İhtiraslarımız büyüyor fakat yeteneklerimiz buna yetişemiyor, gerginlik açığa çıkıyor.

### Peki belgesel? Belgesel yapmak o boğulma halinden çıkmaya yardım ediyor mu?

**Özkan Küçük:** Herkesin belgeselle ilişkisi var. Mesela Kazım Öz bir yandan belgesel de yapıyor. Hüseyin Karabey de öyle. Diğer yeni kuşak da hem belgesel hem kurmaca yapıyor.

Çoğumuz sinemaya belgeselcilikle başlamış insanlarız. Belgesel için ele aldığın olayın kendi kurgusu ile doğru bir bağ kurmana bağlı belgeselin başarısı. Oysa kurmaca bir film için başka bir boyuta geçmen gerekiyor. Ama halen de belgeselle yapması gerekeni kurmacayla yapıyor insanlar. Biz bunun üstüne çıkmıyoruz, dolayısıyla gerçekçiliğin de üstüne çıkamıyoruz. Belgesel sinema kurmaca olanı beslediği gibi etkisi altına da alabiliyor. Kurmaca yani klasik anlamıyla sinema filmi diyelim, henüz kendi gerçek anlatı gücünü ortaya koyamadığı için bir anlatı krizindeyiz belki de. Kurmaca olan kendine yol çizerken belgeselin gücünden faydalanabilse ama kurmacanın kendine has dünyasını ve estetiğini kurabilse bu krizden çıkabiliriz belki.

**Ali Kemal Çınar:** Kürtlerin asıl aracı bence belgesel. O gerçekliği ancak bununla yakalarsın. Çünkü kurmacaya girdiğin zaman bu olmuyor.

**Zeynel Doğan:** Sinemamızı besleyecek güçlü bir üretim alanı da belgesel. Her Kürt gencinin belgesel projesi ya da hayali vardır. Kurmaca filmlerin başarısını arttıracak olan da belgesel, politik ve sorumluluğu olan bir sinemacı olarak da bolca yapmamız gereken şey de belgesel. Kürdistan'da belgesel üretim süreci politiktir. Atölyelerde kısa filmler pek başarılı olmuyor, beceremiyoruz. Belgesellerden daha güçlü şeyler çıkarıyoruz.

**Ali Kemal Çınar:** Godard'ın bir lafı var; "Bir filme en iyi cevap yine başka bir filmidir". Bence itirazı olduğunda da bir filme başlayabilir insan. Diyelim ki, X kişinin yaptığı filmde hoşlanmıyorsam film yapmam gerekiyor. Yapıp cevap vermemiz lazım. Biz şimdiki zaman üzerinden konuşuyoruz ama bu filmler 50 yıl sonraya da kalacak. Kürt sineması konuşulduğu zaman bu filmlere bakılacak. Her şey bugün için değil. Bir film yapmak bugün için geçerli olmasa dahi yarın toplamda bir yere gelecek ve gelir. Biz de geçmişteki filmlere bakıp bugünü değerlendirmiyor muyuz? Yılmaz Güney bizim üzerimizdeki gerçek değil mi?



Di romaneke Orhan Pamuk de

# Kurdên Stenbola nû

Rohat Alakom

Yek ji wan romanên Orhan Pamuk ku di van salên dawîn de derketiye û bala min kişandiye, romana bi navê *Di serê min de ecêbiyek* e.<sup>1</sup> Di destpêk û dawiya romanê de cîhgirtina şecereya malbatên ku navên wan di romanê derbas dibin, îndeksa endamên van malbatan û kronoliya van 50 salan bi rastî alîkarîyeke mezin dide xwendevanên ku dixwazin bi baldarî rêzebûyerên romanê ji hev derxin û bişopînin. Galeriya kesan di romanê de dewlemend û rengîn. Di romanê de zêdedtir têtikiliyên sê malbatên ku ji Beyşehirê (qezayeke bajarê Qonyayê) koçberî Stenbolê kirine, hene. Herdu bira Hesen û Mistefa di sala 1963an de koçberî Stenbolê dikin, zarokên wan li Stenbolê mezin dibin. Lehengê romanê Mevlut kurê Mistefê ye, di sala 1957an de hatiye dinê, di sala 1969an de koçberî Stenbolê kiriye û hemû jiyana xwe ya mayî li Stenbolê derbas dike. Lawên van herdu malbatan dibin evîndarê hersê keçên (Vediha, Samiha, Rayiha) kesekî bi navê Evdilrehman Efendî. Mirov bi kurtî dikare bêje ku romana *Di serê min de ecêbiyek* romana van hersê malbatan e. Keça ku dilê xortan zêdetir diperitîne û hiş di serê wan de nahêle Samiha ye. Gelek xortan li pey xwe digerîne. Mevlut, Silêman û Ferhat dibin evîndarê wê, heryek bi awayekî nêzî vê keça xortxapînok dibe. Di dawiyê de ew û Ferhat gotinên xwe dikin yek, ji Ferhat

1 Orhan Pamuk, *Kafamda Bir Tuhaflık*, YKY, 2014.

“ Bi taybetî şerê ku di navbera kurdan û ordiya tirk de di salên 1980yî de dest pê dike û heta rojên me berdewam dike wan herêmên ku kurd lê dimînin dike dojeh (cehenem). Kurdên ku bêgav û bêçare mane berê xwe didin bajarên mezin wek Stenbolê. Lê belê ji kurdan re li Stenbolê jî rehetî tune.

re direve. Piştî salan Ferhat dimire, vê carê Samiha diçe dighêje Mevlut -mêrebîyê ku berî salan bûye evîndarê wê. Lehengê romanê yê sereke kesekî bi navê Mevlut e ku bi salan li Stenbolê wek firoşkarê gerok kar kiriye. Mevlut di dilanekê de ji du xweşik kan xweşika piçûk û xweşik Samihayê dibîne û di carekê de dibe evîndarê wê. Nêrînen wê yên wek tîran di hişê Mevlut de cîh digrin. Dema diçe leşkeriyê nameyên xwe ya mezin Rayiha re dişîne. Lê belê di eslê xwe de Samihayê difikire! Kuzenî wî Silêman bi zanetî (bi xeletî) dêvla Samihayê, navê dilketiya wî wek Rayiha jê re gotiye. Wisa xuya dibe dilê Silêman jî di Samihayê de hebûye. Orhan Pamuk bi rastî nigê Mevlut dike soleke teng. Dema Mevlut ji leşkeriyê tê, dilketiya xwe bi alîkariya Silêman êvarekê direvine, dibîne ku ew keçika ku revandiye ne ew keçika ku di dilanê cara pêşîn dîtîtibû û bibû evîndarê wê. Mevlut di destpêkê de gelek ber xwe dikeve. Lê belê

tişteki bike jî tune ye. Dilana xwe dikin, bi salan ligel hev wek mêr û jin dilşa dijîn. Piştî salan jina wî Rayiha dema zaranîne ji ber zêde xwîn winda dike, can dide. Xwîşka ku dilê Mevlut berî salan ketibûyê ji kurdekî bi navê Ferhat re (hevalekî Mevlut) re direve. Piştî salan hin çete Ferhat dikujin, jina wî Samiha jinebî dimîne. Di dawiya romanê de Mevlut vê carê bi Samihayê re dizewice (dilketiya wî ya pêşîn). Bûyerên ku di romana Orhan Pamuk de hene zêdedir li ser macerayên vî kesê sade û belengaz Mevlut re derbas dibin. Mevlut hemû jiyana xwe di kuçe û kolanên Stenbolê bi firotana boza û mast derbas dike. Boza vexwarinek e ku ji hevîrê meyakirî yê zad tê çêkirin.

Roman nîv sedsaliya dawî ya bajarê Stenbolê jî tîne zimîn. Berhemeke nîv-dîrok jî dikare bê hesabîn. Roman dîroka Stenbolê ku di nav van salan de bûye mega-bajar, wek miknatîsekê bi mîlyonan mirov berbi xwe kişandiye dide nasîn. Beşeke van koçberan jî kurd pêk tînin. Ev kurdên ku hatine Stenbolê ji her derê Kurdistanê, ji her dever û bajaran koç kirine. Dîroka kurdên Stenbola kevn heta berî sedsalan dirêj dibe.<sup>2</sup> Dîroka kurdên Stenbola nû, kurdên ku piştî salên 1960î hatine Stenbolê bi serê xwe hêjayî lêkolîneke din e. Ev romana Orhan Pamuk bona ronîkirina wêneyê jiyana kurdên Stenbola nû alîkarî û rêberiya me dike. Kurdên Orhan Pamuk zêdetir ji ber

2 Rohat Alakom, *Eski İstanbul Kürtleri*, Avesta, 2011.

şer û zordestiyên polîtîk revî-  
ne, hatine li Stenbolê cîwar  
bûne. Bi taybetî şerê ku di  
navbera kurdan û ordiya tirk  
de di salên 1980yî de dest pê  
dike û heta rojên me ber-  
dewam dike wan herêmên  
ku kurd lê dimînin dike dojeh  
(cehenem). Kurdên ku bêgav  
û bêçare mane berê xwe  
didin bajarên mezin wek  
Stenbolê. Lê belê ji kurdan  
re li Stenbolê jî rehetî tune. Ji  
ber vî şerê kurdan li Stenbolê  
jî carcar bombe diteqin, lê  
belê Taksîm dîsa jî tijî mirov  
in (rûp. 317). Çavekî polês  
û hêzên îstîhbaratê hertim  
li ser kurdan e. Wek mînak  
dema bombeyek di pastexa-  
neyek li ber Otêla Marmarayê  
diteqê, polês pêşiyê oldarên  
fanatîk suçdar dike, roja din  
kurdan hedef nişan dide  
(rûp.321). Nûçeyên ji Kurdis-  
tanê li ser hev tînin Stenbolê,  
wek mînak dema mirov  
televîzyonên xwe vedikin  
dibihîsin ku îsyankarên kurd li  
hêla Çolemerkê leşker kuştî-  
ne (rûp.257). Di van salan de  
wisa xuya dibe kesekî kurd  
yan jî komeke din li Stenbolê  
cûret nekiriye li peyva kurd  
û nasnameya kurd xweyî  
derkeve. Wek mînak dema  
carekê şagirtek qirfê xwe bi  
zarav û kincên zarokekî kurd  
dike, di nav hevokê de vê  
agahiyê cîh girtiye: "*Wê demê  
tu kesekî nikaribû peyva kurd  
bi kar bîne*" (rûp.76).

Orhan Pamuk lehengê xwe  
Mevlut bona leşkeriyê pêşiyê  
dişîne bajarê Burdurê, paşê  
wî dişîne bajarê Qersê ku  
gelek kurd lê dimînin. Mev-  
lut havîna sala 1980an de  
tê Qersê û payîza eynî salê  
jî darbeya leşkerî roja 12/9

1980yî de li Tirkîyê çêdibe.  
Serekê Şaredariya Qersê  
diguhire kesekî leşker Turgut  
Paşa tê ser vî karî. Mevlut  
li Qersê dibe şahidê gelek  
bûyerên sîyasî jî. Çawa tê  
zanîn bajarê Qersê di romana  
nivîskar a bi navê *Berf* (Kar)  
de jî heye.<sup>1</sup> Dema Mevlut diçe  
Qersê, dibîne ku ev devera  
devereke gelek sar û gelek  
xizan û belengaz e, li ser  
dîwarên avahiyan zêdetir  
slogan û nivîsên hezên polîtîk  
ên çep hene. Nifûsê wê qasî  
50 hezaran bûye. Mevlut ji  
Qersê gelek nameyan ji dilke-  
tiya xwe Rayihayê re dişîne.  
Çavên wê dişibîne "*Çiyayên  
Qersê*" yên bi keder û zelûl,  
xembar. Di nameyêke din  
de van çavan wek nêrgizan  
dide nasîn, çavên ku di dilana  
Korkut de hişê Mevlut jî serê  
wî biribû. Leşkeriya wî angorî  
Burdurê, li Qersê baştir der-  
bas dibe. Di roman de tê go-  
tin ku dema mirov li leşkeriyê  
ji dilketiya xwe re nameyan  
dişîne wext gelek zû der-  
bas dibe. Mevlut 16 mehan  
li Qersê dimîne. Di mehên  
dawîn de qasî 47 nameyan ji  
Rayihayê re dişîne.

Mevlut dema beşa yekem  
a leşkeriya xwe li bajarê  
Burdurê kiriye, bûyereke ku  
bûye şahid qet ji ber çavên wî  
naçe. Serbazek rojekê wisa  
zordestî û ezîyetên mezin li  
leşkerekî Dîyarbekirî dike, ev  
rebenê kurd di nezeretê de  
bi kemera xwe, xwe darda  
dike û di kuje. Li vira romanê  
tê gotin ku bikaranîna peyva

<sup>1</sup> Rohat Alakom, Berfekurdên Orhan Pamuk, *Nûbûn*, nr 85/2007, rûp.68-71. Herwiha binêre: Rohat Alakom, *Çağdaş Türk Edebiyatında Kürtler*, Avesta, 2010, rûp.146-150.

kurd di leşkeriyê de qedexeyê (rûp.156).

Di nav dorberên Mevlut gelek  
kesê hene ku bi koka xwe  
kurd in. Kurdê ku Mevlut  
zêdetir nas dike, bi salan  
hevalên hev in, kurdekî ji  
Bingolê ye, navê wî Ferhat  
e. Di nav hêzên polîtîk yên  
çep de bi aktîvî kar dike. Bi  
Samihayê re, dişka Mevlut re  
dizewice. Piştî şerê kurdan  
û ordiya tirk sor dibe, gundê  
bavê wî li Kurdistanê tê vala  
kirin, pîrka wî (dîya bavê wî)  
ya ku tirkî nizane tê Stenbolê.  
Bavê wî ligel kesên din piştî  
gundê wan hatiye şewitandin  
ji Bingolê hatine Stenbolê  
bûne komeke mezin. Yek ji  
wan kurdên ku Mevlut nasiya  
xwe didê hûrdefiroşek e ku li  
Taksîmê nêzî Camîya Axa kar  
dike. Mevlut bona ku nikaha  
xwe bike diçe bal vî melayê  
kurd ku Lîseya Îmam Xetîbê  
xelas kiriye. Dema Mevlut  
diçe bal vî kurdî ew hin tiştan  
ji Mevlut dipirse û şîretan  
lê dike (rûp.180). Ferhat di  
dawiya romanê de tê ji aliyê  
hin çeteyan de tê kuştin.  
Stenbol jî çawa em li vir dibî-  
nin ji van kurdên tengezar re  
nabe yar.

Di romana Orhan Pamuk a bi  
navê *Di serê min de ecêbi-  
yek* de bûyerek heye ku wek  
pêkenîna tê vegotin bala me  
xwendevanan gelek dikşîne.  
Vê pêkenîna Ferhat ji he-  
valê xwe Mevlut re vedibêje.  
Mevlut wê tu car ji bîr nake.  
Dema darbeya leşkerî di sala  
1980yî de li Tirkîyê çêdibe  
bajarê ku herî zêdetir dibe  
hedefê zordestî, îşkence û  
lêdanan çawa tê zanîn Dîyar-  
bekir e. Di demeke wiha zor

de rojekê parêzgerê bona lêkolînan bike diçe Dîyarbekirê, teksiyekê sîyar dibe û bi şofêrê teksiyê re gotûbêjan, galegalan dike. Şofêr ji ber ku vî parêzgerî nas nake, dema parêzger jê dipirse "Li Dîyarbekir jîyan çawa ye?" wiha bersîva wî dide: "Hemû kurd ji rêvebiriya leşkerî ya nû gelek kêfxweş in..." Dema parêzger dibêje "Ez parêzger im û hatime vir bona van kesên îşkenceyan... dibînin biparêzim". Piştî van gotinan şofêr dev ji wê dîtina xwe ya berî demekê berdide û dest bi zordestiyên li kurdan dibin, dike. Parêzger paşê gotinên wî dibire: "Lê berî gawekê te tiştine tam dijî van digotin". Paşê şofêr wiha bersîva wî dide: "*Birêz parêzger tu heqdar î. Dîtina pêşîn dîtina min ya fermî bû. Gotina duwem dîtina min a şexsî ye*". Parêzger di dawiyê de heq daye gotinên vî şofêrê hişyar û çavvekkirî! (rûp.334). Orhan Pamuk vê pêkenîne di beşa romanê ya 5an de vedibêje. Di destpêka vê beşê de ew van gotinên İbni Zerhani dubare dike: "*Di buhiştê de nîyeta dil û nîyeta zimîn yek in*". Gelo di dojhê de çawa ye? Bersîva vê pirsê jî rewşa Dîyarbekirê ya van salan baş nîşan dide. Di çend cîhên romanê de îfadeyên "dîtina fermî" û "dîtina şexsî" derbas dibin (rûp.464). Li Kultepe û Duttepeyê ji serê wan zêdetir kurd hebûne. Lê belê kurd tev de tu kesî nikaribûye peyva kurd zêde bi kar bîne, ev nava di cîhekî hişê mirovan de wek "dîtineke şexsî" wisa dimîne (rûp.103).

Mirov bona ku li ser pêyan bimîne gelek caran hewl dide

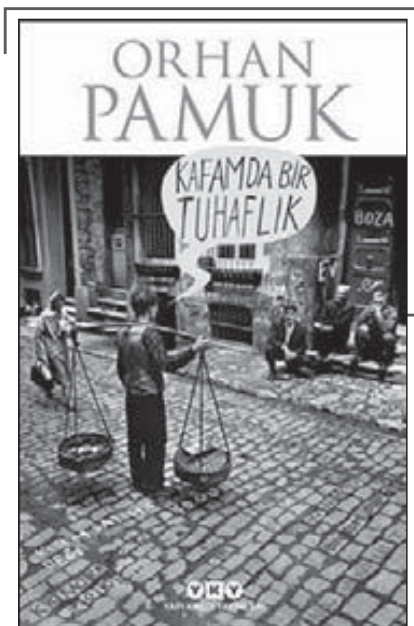
**“** Kurdên ji Merdînê li Stenbolê komeke mezin pêk tînin. Gelek ji wan dolmeyên mîdyeyê difroşin. Ligel li Merdînê behr tune ye, ew li Stenbolê bi vî karî ve mijûl dibin. Hin kes vê yekê bi çavvekirî û zêndariya wan ve şirove dikirin.

xwe dispêre stûnekê û xwe pê digre. Jîyan divê bi alîkariya van pêgirtinok û sparteyan bidome. Dema mirov rewşa Mevlut tîne ber çavan mirov wê ecêbiya di hişê wî de jî dikare baştir fam bike. Mevlut ne keça ku dibe evîndarê wê, keça ku êvarê di tariyê de wê direvîne mecbûr dibe wek jina xwe qebûl dike. Tê gotin ku paşê wek malbateke dilşa jîyana xwe domandine. Xwendevan niha bi rehetî dikare bipirse: *Gelo ev zewaca van herdu canan*, dîtina Mevlut ya fermî yan jî ya şexsî bûye? Ev dudilî, dubendî û bêgavî di hişê Mevlutê jî ku kuçe-kolanên Stenbolê serobino dike de hertim tê û diçe. Ev hat-çûyînen ramanî navê romanê jî tîne bîra xwendevan: *Di serê min de ecêbiyek*. Di vê romanê de coxrafya ku kurd jê hatine nîşanî me dide ku kurd ji herderê Kurdistanê hatine Stenbolê. Dema şerê di navbera kurd û ordiya tirk de sor dibe li herêma Taksimê (di wergera swêdî de Dolapdere derbas dibe) tijî koçberên kurd dibin. Jina Mevlut Rayiha ji dikaneke kurdekî Dolapdereyê sobeyekê distîne. Ev kesên ku nû hatine wek Ferhat wisa

nerm nînin, kesine serhişk in (di wergera swêdî: mîltanê fanatik derbas dibe). Gundên wan hatine şewitandin û ev gund di şer de hatine vala kirin (rûp.253).

Xudanê Loqenteya Karliyavayê ku li Tarlabaşiyê dimîne kesekî ji Bîngolê bi navê Qedri Karliyova ye. Berê meyhaneye huriman li vir hebûye. Dema di sala 1964an de hurim ji Stenbolê hatin dûrxistin ev loqinte dikeve destê kurdan. Wê demê Qedri di loqenteyê de wek karson kar dikir. Dema ew ji Stenbolê tîne avîtin derva, loqente ji Qedri re dimîne. Orhan Pamuk dema di vê romana xwe de qala hin cîh û mekanan dike, ew bala xwendevanan dikşîne xweyî-xudanên wan yê kevî. Tarlabaşî berê mekanê hurim, cihû, ermenî û suryanîyan bûye (rûp.258). Beşeke eşîreke kurdê herêma Agiriyê hêdî hêdî li taxa marangozan li Tarlabaşiyê cîwar dibe (rûp.67). Dema lehengê romanê Mevlut leşkeriya xwe diqedîne, ji Qersê tê Stenbolê li Tarlabaşiyê di qatê duwem yê maleke hûrman de dimîne. Carina ev gotinan jî tîne guhê Mewlud: "*Hurimên kevî ji kurdan baştir bûn*" (rûp.259). Di navbera salên 1950 û 1960î de çawa tê zanîn li hemberî van komên ne-îslam dijayetîke nedîtî bi zanetî dest pê dike. Hemû bi darê zorê û ji tirsan cî-warên xwe hiştin ji tirsê canê xwe dero-dero bûn, her yek çû cîhekî ji xwe re hêlîn û stareke nû çêkir.

Kurdên ji Merdînê li Stenbolê komeke mezin pêk tînin. Ge-



lek ji wan dolmeyên mîdyeyê difroşin. Ligel li Merdînê behr tune ye, ew li Stenbolê bi vî karî ve mijûl dibin. Hin kes vê yekê bi çavvekirî û zêndariya wan ve şirove dikirin. Yek ji wan lehengên romanê Ferhat dema rastî hin Merdînê hatiye wan ji Ferhat re gelek besnê Merdînê dane. Ev yeka di romanê de wek "Netewevîniya Merdînê" hatiye navandin. Ew xortên merdînî û Ferhat carina laqirdiyan jî dikin: "*Wexta Merdîn wiha şahane xweş e, we çima berda hûn hatin Stenbolê?*". Zarokên feraqşoş jî zanibûn ku Ferhat laqirdiyan dike, tenê dikeniyar" (rûp.145).

Di nav kurdên ku koçberî Stenbolê kirine beşek kurdên Dersimê jî hene. Orhan Pamuk di vê romana xwe de carina Dersim carina jî navê Tuncelî bi kar tîne. Hêzên politîk xweyê dîtinên rast dixwazin kurdên ji Bingolê û Tuncelîyê ji taxa Kultepeyê derkevin. Sê mal û çar dikanên ku xweyê wan alevî ne tên şewitandin. Kesên êrişkar

dikana dersimîyan jî dişewitînin. Li Pangaltiyê xweyê dikanekê kurd û aleviyên Maraşê ne (rûp. 87). Kurd û alevî alîkariya hev dikin (rûp. 133). Orhan Pamuk di romana xwe de gelek caran peyvên kurd û alevî wek cotepeyv li pey hev rêz dike, wek mînak "Kurd û alevî ji herderê welêt koçberî taxa Gaziyê jî dikin". Di romanê de em rastî kurdên alevî jî tînin (rûp.106).

Hin malbat ji Cîzreyê hatine Stenbolê. Kesekî ji Cîzreyê bi navê Cezmî bi salan cîhê parkan daye xebitandinê. Ketiye girtîgehê û derketiye paşê gelek dewlemend bûye, li taxa Taksîmê wek zor-bemêrekî hatiye nasîn (rûp. 200). Kurdên Cizreyê kluba şevan ya bi navê *Mehtap* didin xebitandinê, hewl didin zora kluba bi navê *Tav* bibin û nifteyê li deriyê wê bixin (rûp.371). Şerê kluban her berdewam e. Çeteyên kurd jî peyda dibin, wek Çeteya Merdînê û Çeteya Dîyarbekirê. Carcar di navbera van çeteyan de nakokî, dubendî û şerên mezin derdikevin. Hin kes dibin goriyên van bûyerên neçê. Tê gotin ku yek ji wan lehengên romanê Ferhat di navenda Stenbolê de bûye goriyê van pevçûnên çeteyan (rûp. 420).

Kesekî salbuhirî ji bajarê Muşê bi salan li Stenbolê birincê bi nok firotiye. Paşê nexweş dikeve û dixwaze him erebeya û him jî mafê cîhê xwe ku li herêma Kabataşê dimîne, bifroşe. Lehengê romanê Mevlut û jina wî Rayiha çêkirina pirincê bi

“  
Guhartinên mezin li Stenbolê diqewimin. Lê belê lehengê romanê Mevlut wek berê dîsa berdewam dike di kuçe û kolanên Stenbolê de bozayê difroşe: Boo zaa!

nok ji vî kesê Muşê fêr dibin (rûp.199).

Di vê romana Orhan Pamuk de tîpên jinên kurd jî hene. Dema lehenga romanê Samiha qala jiyana xwe dike jineke kurd dide nasîn ku ji Meletyê ye. Wisa xuya dibe ku ew jî wek Samihayê ji dilketiyê xwe re reviyaye. Kêfa vê jina meletyeyî gelek tê dema ew besa reva xwe dike, polês û cendirme çawa li pey wê ketine (rûp.229). Di romanê de serpehatiya hin jinan hene ku enîvîsa gelek jinên kurd perve dikin.

Dema xwendevan tê dawiya romanê dibîne ku Stenbolê dî çehreyê xwe diguhirîne, dibe bajarekî nûjen û mezin. Ew xaniyên ku berî salan di şevê de hatine çêkirin û wek şevholik (bi tirkî: gecekondu) derbasî dîrokê bûne, yek bi yek ji ortê radibin, li şuna wan apartmanên pirqat bilind dibin. Beşek ji wan mal û cîhên karên hurim, ermenî, cihû û suriyaniyan jî dibin goriyên van guhartinan. Em vê carê gelek ji wan lehengên romanê di yek ji van apartmanên bilind de dibînin. Guhartinên mezin li Stenbolê diqewimin. Lê belê lehengê romanê Mevlut wek berê dîsa berdewam dike di kuçe û kolanên Stenbolê de bozayê difroşe: *Boo zaa!*

Karslı, Ezidi, Bolşevik Ferik Polatbekov



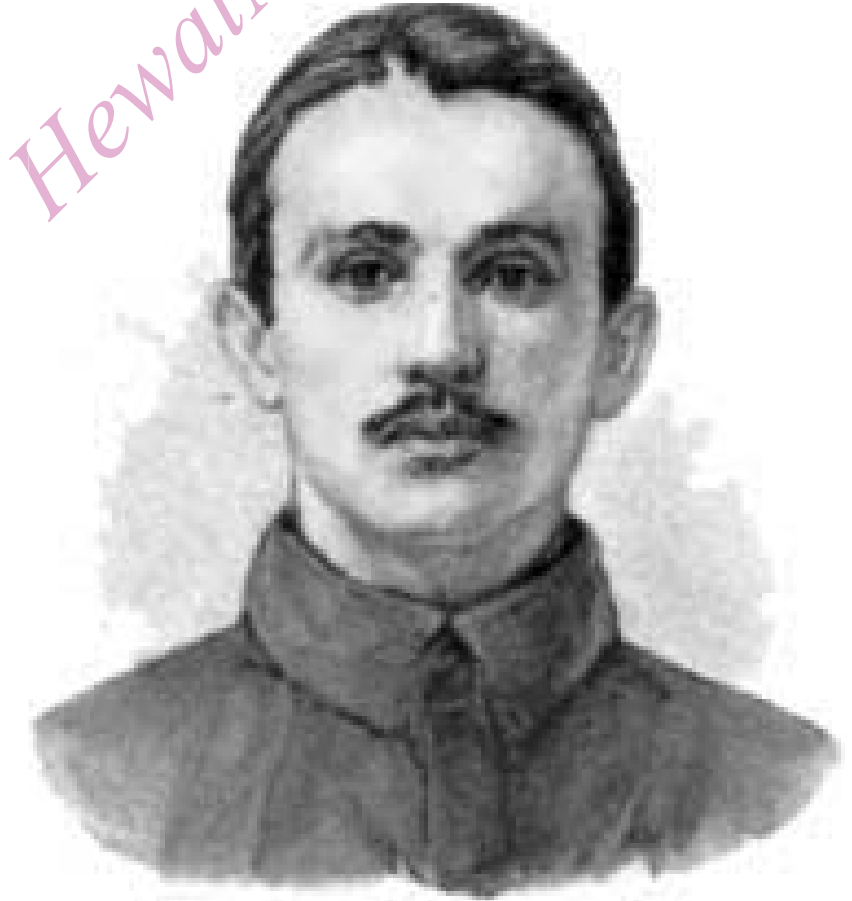
# Bir zor zaman devrimcisi

KAVEL ALPASLAN

**T**arihte hemen kuzeyimizde kurulan ve artık 100'üncü yılını geride bırakan Bolşevik devriminin yaratıcıları ile coğrafyamızın pek çok ilginç kesişmesi var. İnsanlık tarihinin bu belki

de en önemli olayı bu kadar yakınımızda cereyan ederken, 'bizi' böyle etkilememesi eşyanın tabiatına aykırı olurdu zaten... Bu 'kesişimler'i düşündüğümüzde akla Türkiye Komünist Partisi'nin

**“** Hayatının bir bölümünü Digor'a bağlı bir köyde geçiren baba Polatbekov'un hikâyesi de oldukça ilginçtir: 1890'da Gülizar isimli bir kızı kaçırdı, kaza sonucu kızın kardeşi öldürülür. Bölge o dönem Çarlık Rusyasının sınırları içindedir. Böylece genç Egit'e Rusya'da 'sürgün' dendi mi akla gelen ilk adresin yolu görünür: Sibiry!



(TKP) kuruluşu ve Mustafa Suphi'lerden başlayarak onlarca olay, kişi ve eser geliyor elbette. Ancak Bolşevikler ve Sovyet tarihiyle -Türkiye'deki devrimci hareketten bağımsız bir şekilde- doğrudan Kürtlerin kesiştiği örnekler de az değil. Karanlı ve Ezidi bir Bolşevik olan Ferik Polatbekov'un hayat hikâyesi de o örneklerden biri...

Polatbekov henüz 21 yaşında ve trajik bir şekilde Beyaz Ordu tarafından öldürülmesine rağmen, bu kısacık hayatına hem edebiyat alanında hem de devrimciliği ile çok şeyi sığdırmış bir isim. Bu, onun Sibirya Sovyet Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanlığı görevini o genç yaşında omuzlamasından da kolaylıkla anlaşılıyor. Ekim günleri ve Sovyet iktidarının karşı devrimci saldırılara karşı korunmasında Ferik'in oynadığı role geleceğiz. Öncesinde şu soruyu cevaplayarak başlayalım: Karanlı Ezidi Ferik neden Sibirya'daydı?

### Digor'dan Sibirya'ya...

İlk olarak şunu belirtelim; Ferik, 1897'de Rusya'nın Irkutsk şehrinde doğmuştur. Karanlı ile bağı, babası Egit Polatbekov'dan gelir. Hayatının bir bölümünü Digor'a bağlı bir köyde geçiren baba Polatbekov'un hikâyesi de oldukça ilginçtir. 1890'da Gülizar isimli bir kızı kaçırdığında, kaza sonucu kızın kardeşi öldürülür. Bölge o dönem Çarlık Rusyasının sınırları içindedir. Böylece genç Egit'e Rusya'da 'sürgün' dendi mi akla gelen ilk adresin yolu görünür: Sibirya! İşte Sibirya'nın Irkutsk şehrinde

kurduğu yeni hayatında Egit, Anna Lukyanovna Kartaşeva adında bir kadını sever. Ferik, Egit ve Anna'nın birlikteliğinden dünyaya gelir. Anna'nın resmi olarak başka biriyle evli olmasından dolayı da soyadı konusunda farklı kullanımlar ortaya çıkar. Bu nedenle Ferik yer yer, 'Fyodor Litkin' olarak da karşımıza çıkar.

Babanın 17 yıllık sürgününün sona ermesiyle birlikte aile 1907 yılında Digor'a dönüp yerleşir. Ancak Anna'nın buraya uyum sağlaması kolay olmaz ve bir süre sonra Ferik'i de yanına alıp tekrar memleketine döner. Ferik'in Digor günleri böylece bir süreliğine son bulur. İlerleyen yaşlarında yazacağı öykülerde burada yaşadıklarının etkileri açıkça ortaya çıkacaktır.

İlk öğrenimini tamamlamasıyla birlikte Irkutsk gimnazyumuna girer. Ancak liseye denk gelen bu öğrenim kurumu, Rusya'da sadece varlıklı ailelerin çocuklarına kapılarını açmaktadır. Ferik'in bu okula kabulü, ondaki ışığı gören öğretmenleri sayesinde mümkün olur. Bu okulda hayatını da şekillendirecek iki şeyle tanışır: Bolşevikler ve edebiyat. Okulda kurdukları Bolşevik örgütlenmeyle birlikte çıkardıkları Naşa Rabota gazetesinde Ferik, 'Polatbek' imzasıyla şiirlerini yayınladı.

Bu sırada babasıyla da bağını koparmaz ve özellikle yaz tatillerinde sık sık ziyaretine gider. Bir yazısında şu cümleleri kurar: *"İşte yine kendi köyündeyim, yine mavi bir gökyüzü ve ağaç hışırtılarını dinliyorum. Garip biri olmalı-*

*yım, Sibirya'dayken Kafkasya'nın akan sularını, Kafkasya'dayken Sibirya'nın engin ormanlarını özlüyorum."*

### Savaşa karşı, 'sivri dilli bir isyancı'!

Ancak Naşa Rabota'nın isminin duyulmasıyla birlikte Çarlık yönetiminden okul müdürüne 'gereğinin yapılması' talimatı gider. Müdür de Ferik'i okuldan atar. Bu olayın Mayıs 1915'e rastlaması da tesadüfi değildir. Rusya'nın Birinci Paylaşım Savaşı'na girmesiyle birlikte ülkede savaş çığırtkanlığı korkunç boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki Avrupa'daki 'Marksistlerin' çoğu, bu savaşın girdabına kapılmışlardır. Sosyal şovenizm batağına düşen bu 'sol'a karşı Rusya'da Bolşevikler, en etkili ve net savaş karşıtlığını ortaya koyanlardan olurlar. Naşa Rabota da emperyalist savaşa karşı halkın sesini yükseltmektedir. Dolayısıyla Sibirya'daki makamların tepkisini çeker...

Ferik, bu durum nedeniyle kilometrelerce uzaktaki Yeni-seysk gimnazyumuna gitmek durumunda kalır. Hakkında yazılan raporda 'sivri dilli bir isyancı' ifadesi dikkat çekicidir. Yine hakkında yazılan çeşitli kaynaklarda onun 'büyük bir ajitatör' olduğundan da söz edilir. Aslında devrimci düşüncenin teorik zemini üzerine yapılan edebi katkıların büyük ya da 'sivri dilli' bir ajitatör yaratmasında şaşılacak bir yan yok. Sadece konulara teorik olarak yaklaşan Marksist klasiklerle kazanılan birikim de önemlidir elbette. Ancak özellikle bu eserlerde



1918'de Sibirya Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Ferik'in ne denli kabiliyetli bir devrimci olduğunu da gösterir. Cumhuriyet kurulduktan sonra da bu yeni yönetimin genç işçileri bakanı olur. Henüz 21 yaşında olmasına ve Bolşevikler içinde deneyimli isimlerin de bulunmasına rağmen, bu kritik görev Ferik'e özellikle verilmiştir.

yer alan düşüncelerin üçüncü kişilere aktarımında imdada başta edebiyat olmak üzere sanat koşar. Sanat ve Marksist teori, uyumlu bir şekilde dengelenip birbirini besleyebiliyorsa Ferik gibi 'zor zaman devrimcileri' ortaya çıkar...

Ferik eğitimine devam ettiği sırada, Şubat Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Çar II. Nikolay'ın tahtını bırakmasıyla beraber Sibirya'daki devrimci ateş de alevlenir. Bu ateşin Sibirya emekçileri arasında yayılmasında Ferik büyük rol oynar. Eylemlerde, mitinglerde artık hep kürsüdedir. Bir süreliğine Digor'a gitse de Temmuz sonuna doğru Sibirya'ya döner ve Tomsk'a yerleşir. Devrimci hayatı tüm hızıyla sürer.

Petrograd'da Kışlık Saray'ın basılmasıyla birlikte iktidar sovyet meclislerine taşınırken Ekim Devrimi'nin rüzgârı kısa sürede Sibirya'ya da ulaşır. Bolşeviklerin Sovyet yönetimini kabul etmeyen karşı devrimcilerin buradaki saldırıları da oldukça sert olur.

Tomsk sovyetinin bir toplantısı sırasında içinde buldukları bina karşı devrimciler tarafından kundaklanır. Ferik yangından güçlkle kurtulur.

### Unutmayalım!

1918'de Sibirya Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Ferik'in ne denli kabiliyetli bir devrimci olduğunu da gösterir. Cumhuriyet kurulduktan sonra da bu yeni yönetimin genç işçileri bakanı olur. Henüz 21 yaşında olmasına ve Bolşevikler içinde deneyimli isimlerin de bulunmasına rağmen, bu kritik görev Ferik'e özellikle verilmiştir. Ancak Sibirya'daki sovyet iktidarının korunması hiç de kolay olmaz. Pek çok yerleşim, karşı devrimcilerin kontrolü altındayken verilen zorlu mücadeleye rağmen üst üste alınan yenilgilerden sonra gerilla savaşı kararı alınıp İrkusk'tan çekilir. İşte bu sırada cephe hattında gazete çıkarmaya devam eden Ferik, dinlendiği çadırının çevresini kuşatan karşı devrimci çetelerin saldırısı sonucu 17 Kasım 1918'de hayatını kaybeder.

Ferik'in ölümünden günler öncesindeki halini yoldaşı V. Reabikov şöyle anlatmıştır: *"Biraz ara verdik. Fedor [Ferik] bir ateş yaktı ve sonra kenarına oturdu. Uzamış sakallarıyla eski Lytkin'e çok benzeriyordu. Ama güçlü yapısı ve ateş gibi yanan gözleri onu ele veriyordu. Ateşin kenarında şapkasını çıkardı ve tekrar şiir okumaya başladı. Ateş yanıyor ve çevresindeki karı eritiyordu. Şiir herkesi büyük bir sessizliğe gömdü..."*

Peki Karslı Ferik'in buralardan çok uzaklarda yaşayan



emekçilerin kurtuluşu için mücadele etmiş olması onu farklı bir coğrafyanın insanı mı yapıyor? Yoksa tam tersine; insanlığın en sonuncu kavgasının sınır tanımazlığını hayatıyla göstermiş biri mi? Yaşadığımız toprakların ezilenleri tarafından yazılan tarih, yıllar boyu nice Ferik'ler yaratmış. Kimisinin adını öğrenmişiz, kimisinin unutmamışız, kimisi hiç bilmiyoruz. Elbette hepsinin isimleri değerlidir. Ancak varsın unutalım isimlerini ve sadece geride bıraktıklarını hatırlayalım: Tarihe yazdıkları sınırsızlıklarını!

### Kaynaklar:

- 1 Karslı Bir Kürdün Digor'dan Sibirya'ya Uzanan Öyküsü - Candan Badem, Rohat Alakom (Kürt Tarihi, Sayı: 3)
- 2 <http://berdanildan.blogspot.com.tr/2011/06/bir-bolsevi-kin-gozyaslari.html>
- 3 <http://amarikesardar.com/arab-shamilov-arabe-shamo.html>
- 4 <http://filpersona.ru/picture.php/910>
- 5 [http://irkipedia.ru/content/lytkin\\_fedor\\_matveevich](http://irkipedia.ru/content/lytkin_fedor_matveevich)



# Cem bîra avê

S. ZORYAN

Tîpguhezî: FERİD DEMİREL

Ji pirtûka bi navê "Kitêba Zimanê Kurmancî – Bona Dersxana Şeşa" hatiye wergirtin. Pirtûk sala 1935ê ji hêla H. Cindî, Casimê Celîl û Cerdoyê Gêncî ve hatiye amadekirin û Neşra Hukumeta Ermenistanê ew çap kiriye.

**E**va giliyê ki ez divêm, aliyê Avstriya qewmiye, hevt heşt roj temam, sivê-êvarê me şer dîkir. Nîvrojê em ji germê reht divûn sivê û êvarê me agir dîkir.

Carna 'eskerê Avstriya davît ser me, carna me davît ser wana, lê tu were binihêre, em dîsa tebiyê xweda diman, ew jî ciyê xweda, lê cîkî rastî dûz bû, wekî me serê xwe bilind bikra, me wê hevdû bidîta, lê pê dûrbînê hevdû dîtî diha rihet bû, orta me û wanada maleke mezin hebû, ew divêm ciyê daça wî bû... Pêşberî mala wî jî bağçek hebû, ew bağçe sûr krîbû, nêzîkî me bû, me dûrva didît. Bîreke avê rex wê malê hebû (ûrisî ki jêra divêjin zûravî) darekî drêjî ser bû... em gelekî bi wî darî dikenyan.

Wêderê çi ki hebû, meriv digot ji derdê şer gişk qincliye hev, lê ew darê bîrê bilind bû, qet talaş nîbû Lawûka digot, "du'ea dike".

Yekî got, - Ji me xeydiye, gazina ji me dike", hineka jî digot, -me dewsa tişteki hesab nake, divê hizkî çiqasî dixazin agir bikin, hûn ti tişteki bi min nakin". Me dîsa davît, carna me nîşana dar digirt, qet talaş nîbû.

Bi wî cûreyî, me şeş-hevt roja gule davîtin, lê wexta ro bilind divû, em timê disekinîn,

ne me agir dîkir, ne jî wan. Alîkîva şer, aliyê dinêva germa roê zor dida me.

Germa havînê em dişewtandin; av jî tune bû, me vexwara. Boçekek ava me hebû, me 2 –roja ser hev– me vedixwar, aqasî pê yole diçûn.

Rojekê jî av xlas bû, diha boçkêda av nema. Ji tîbûn devê lawûka mîna devê mirîşka vekirî ma bû.

Digotin, devê me ji tîbûnê ziha biye... Ax, zanî ji tîbûnê çi tê serê meriya... Ax! Xazila hinek av hebya ha"... me digot û dibiland, lê me wê av ji kêdarê baniya? Av diha xilas bûvû, me boçke şandibû avê, lê ew merivê boçke biribû nehat, nizanî hatibû girtinê çewa bûvû. Pakbû merivê Avstriya jî ciyê xwe nedilipitîn, wekî ewana şerkirana, em ber wana teyamîş nedibûn, hema wana carekê hay bikirana... wê em gişk pilên bigirtana, em gelekî sist bûvûn, serkarê tağbûrê jî mîna me sis bûvû. Me nihêrî ewî berê xwe ber bi Avstriya kir, lêvê xwe bir û anî, got, "Çort vazmî wê kengê avê bînin em vexwin".

Ewê usa digot, yekî ûrisbû, stûdent bû, simêlê wî teze şîn bûvû, anîbûn cem me çawa ofîtsêr.





Ew kurekî baş bû, henekçî bû, bona me z'ef pak bû, jêra digotin Vasîil Vlasîç. Ewî li aliyê Avstriya niherî, niherî dîsa got, "çort vazmî, naha bîra avê jî nêzîk biya, dîsa pak divû... me jî li bîra avê dinhêrî û em metal diman, wekî destê me negihîje avê..."

De merivê tî bîra avê jî cem be, çewa merivê birçî li nan dinihêre, me jî usa li bîrê dinihêrî.

Lawûkekî got, lê bîra avê cem meve, em jî aqasî tî bin? Yêdinê gotin, -de usa bêje diha.

Dîsa em li avê dinihêrin, lê serkarê tağbûra me lêvê xwe dive û tîne, divêje; "çort vazmî, çort vazmî"...

Me nihêrî halê wî jî dest tîbûnê tune. Me xverdida nişkêva yekî got, -kanê mêrê usa, wekî naha here avê bîne ha...

Û bû qîre qîre lawûk, "Hak kî dikare avê bîne, ka kî dikare avê bîne?"...

Hevra divêjin û ç'evê hev dinihêrin, ç'evê serkarê tağbûrê dinihêrin.

Werin, bira yek ji me here...

Hûn dînin, çi divêjin? Ewana (meriv) Avstriya wa dera hanin, mêş ji cî bilipite, aw divînin.

Yekî jî got, - were em xwe bicervînin. Heyran dûrkevin wê we gever bikin. Hineka digot, gerek herin avê, yê dinê na, ağıriyê hatin ser wî sozî, wekî hazime herin. Bona çûyînê anîn 30-40 kaqiz pêçan, kirin kumekî, peşk avîtin, çika kî wê here avê bîne. -De kaqez darxin, derxistin, eva, yê dinê jî derxist, yê hevta heyşta, deha, ağıriyê kaqezê cûyînê, para Bağdasar ket.

"Min ji xwera got, ay oyn, de naha here, tu du sala ji agir xlas bûyî, de naha here ser rya avê bimire.

Meriv sersaxiya wa jî dike!...

Lê hevaltiye: bivê neve gerek meriv bike.

Digotin, -de were here, de were here.

Li ez ji ciyê xwe nedilipitaym, min jî tirê hela heneka dikin, kağez destê minda bû, min dibir û danî.

Wana jî tirê ez ditirsim, namûsa min qebûl nekir, digotin, -"dive tu ditirsî..."

Ez divêm têlê bavêjin katolê ez herim avê.

Em vira Vasîlî Vlasicra (serkarê tağbûrêra) bêjin, paşê serkar rûniştibû cigare dipêça.

Du lawûk nêzîk bûn, gotin, -vaşê blagarodiye, emê herin avê ji bîrê bînin.

Ewî digot "ji kîjan bîrê?"

Lawûka bîra pêşberî me nîşanda.

Serkarê tağbûrê hêrs bû, got, -hûn dîn bûne? Çiye? Axir wê dest dest il we xin, we bikujin, Nikak nelizya.

Lawûka zor dayê, yan - vaşê blagarodiye, her tu îznê bide me, qet tiştêk jî navê. Emê usa bikin, wekî kesek me nevine.

Ewî got' - kî dixwaze here?

Gotin, -Bağdasar yanî- ez.

Serkar hevekî kire mirte-mirt, paşê got, "heyfa evî lawûka" lê ağıryê lê nihêrî, wekî gişke tîne, ew bi xwe jî tiye, diha çar tune, îzna min da, bona ez avê bînim. Îcar gazî min kir û got, -hema usa here, te nevinin ha, dikarî herî, yanê na?

Lawûk gişk şa bûn, katol anîn, têl pêva girêdan û dane min.

De em te binihêrin.

Oğir be.

Xêr be...

Min têl kire hundurê katolê, hilda û hêdîka derbajî ber tûmekî bûm.

Ez ser çoka diçûm, xwe qûz dikim, bona min nevinin. Mîna m'era zikê xwe ser 'erdêra kaş dikim, katol destê minî rastê dane, min ser serê xwera girtibû, merivê nezan, min tirê wekî gule li katolê keve, paşê wê li min nekeve.

Ez diçim û pêra jî ditirsim, le min daniye ber xwe, wekî ez herim hizkî çawa jî bive, ezê herim, vê derê çuyîn bi hurmeta minra girêdayî bû. min digot, -wekî 'eniya minda nivisiye, ez zanibim bimirim jî, bona şixulê

wa, zrar tune". Ez diçim û difikirin... pak bû, 'erdê wêderê şîn bû, ez navda nedihatim dîtnê, şînkay nêzîkî du bihusta bilind bûbû, min şînkayî p'endikir û ez serra diçûm. T'evê diqijiland, xuldanê zor dabû min, xuldan zor-da dihat diket ser guhê min, diket devê min... min dixwast xwîdana xwe temiz bikira, lê tu were binihêre destê min bilind nedibû. Dilê min jî tirsî davît. Lê ez dîsa di çûm û diçûm, merivê Avstrya dela ez nedîtibûm.

Ez westiyam, hevekî ser şînkayî veleziyam, rehet bûm, paşê rabûm û diçûm... wana dîsa ez nedîtîtim... Min carekê dudia aliyê merivê me nihêrî, min dît wan dîsa guhe agir dikirin, lê qet talaşa merivê Avstrya nîbû. Ewana ji ciyê xwe nedilipitîn, wana nedidît.

Bi ewî cûreyî ez ser çokava ancax ghiştîm ber devê bîro avê. Ez ketim bin sîa kevrê devê ave, ji tîbûna devê min usa ziha bûbû, min diha nikaribû, xever da. Min hevekî bîna xwe stend, ez rehet bûm...

Min nihêrî, dîsa merivê Avstrîa ez nedidîtîm, "Min got, z'ef rind, lê naha ez çewa bikim. serî ew nîbû, wekî min xwe bi wêderêra gihand, serî derxistina avê bû. Devê bîrê qasî arxînekê bilind bû. Min ji xwera digot, çawa bikim. Ravim ser piya, wê min bivînin û gula bavên min.

Mala te wêran be Bağdasar, min cêrivand, katol daxista bîrê, nebû, gerek ez rabûma ser xwe...Lê ezê çewa rabûma ser xwe... Ez difikirim û rê ji rê dernaxim. Ağırya paşin, 'eferrim Bağdasar, ez tiştêkî fikirîm, dezmalî min kete bîra min. Min derxist û ez sekinîm, min nîşanî merivê Avstrîa da, ewana metelmeyî, serê xwe ji t'ebîa hilanîn û li min nihêrin...

Dezmala minê spî jî destê minda, ez dihejînim, bona ewana agirî min nekin... Ez alîkîva dezmalê dihejînim, alîkîva jî katolê dadihêlim bîrê.

Ewana tivingê xwe hilbirîn. Min dezmalî xwe bir û anî, paşê destê xwe da ber devê xwe. Min dixwast ewana bidana serwestkirinê, wekî em tîne, avê dixwazim bivim.

Ewana pê hisyan, diha agir nekirin...

Ez li wana dinihêrim; - Min katol darda kir, niha jî were û binêre şîrta min kine...nagîh-hjiye avê...Ezê çewa bikim... Min qaîşa xwe vekir, poçka şîrêva grêda. Katol gihiştê avê.

Min av derxist, min dîsa dezmala xwe hejand û min banzda.

Ez çewa direvim, hesp bide ser min, min-ra nağihêje... Ez direvim, lê merivê Avstrîa bi min dikenin. Ez paşê pê hisiyam, çimkî lawûkê me pê dûrbînê li min û wana dinihêrin, wana ez dîtibûm.

Ez hala li nivê rême, lawûkê me kirine ûra!... Maladêtst Bağdasar, maladest Bağdasar, Ê hal Bağdasar da maye; min xwe bi lawûkara gihand, ez jî bi wanara dikenim...

Lê hela ew hêc tu were binihêre avê têra wana nedikir, meyê ava katolekê bida kê? Û neda kê. Çend heba vexwar, av xilas bû.

De hûn zanin, wekî ew ava meriv cem jê tî vexwe, diha xrav, ewana diha tî divin. Me berê 'ewlin av da serkarê tağbûrê, paşê da wan meriva, yê ki gelekî tî bûn.

Çend heba vexwar, av xilas bû.

Lawûka got, -Bağdasar, were careka dinê jî here, em rêçayê ji te dikim, ez difikirim herim, neçim. Hergav kalik kata naxwe.

Ewana meriveê Avstrîane xwe kurê bavê me nînin, lê cara dudua?...

Ev hevekî fikirîm, min got '- Çi divê, bira bivê, ez dîsa herim... Lê hewasa min çûyinê hebû...

Min îcar du katol bi xwera hilanî. Ez mîna berê xwe 'erdêra nakişînim, îcar ez şpîa diçim.

Ez dîsa dezmala xwe dihejînim û pêşda diçim. Merivê Avstrîa jî hîvîa minin, wana jî tirê ezê ji wanra tiştêkî bêjim.

Ez dîsa gihîştim ser devê bîrê, min mîna cara 'ewlin dezmala xwe derxist hejand û katol dahişt bîrê bona avê derxim. Ewan li min dinihêrin, dengê xwe nakin.

Min katola xwe tijî av kir û dîsa vegeyîyam û min banzda, çûm cem lawûka, min av bir.

Ew bû, ez teze gihîştim cem lawûka, hineka got – mervekî Avstrîa va tê. Min jpara nihêrî hat, kincê sor dêstda, hey dihat, rast jî merivek dihat, tu ne bêjî ewana jî tîbûn, yekî got, - kuro ewana jî tîne...

Lawûkê me jî dey nekirin, ew merivê Avstrîa av derxist û çû.

Lawûkê me ki dîtîni diha frêqet bûn. Gotin, -lawûkno, werin, em herim yekyek avê bînin, xu Bağdasar podred hilnaniye. Nivê lawûka pirê hela tî bûn, lema jî bi hevra xever kirin yek, wekî herin. Serkarê tağbûrêra gotin, serkar hevekî kire 'inte 'int, lê paşê hişt.

Lawûk çûne avê.

Berê 'ewlin yek-yek çûn, lê paşê dudu dudu. Merivê Avstrîa ki ew dîtîni, ewana jî hatin.

Em çûn, ew hatin, em çûn, ew hatin.

Me nihêrî eskerê me nivê pirê topî dora bîrê bûn.

Em û eskerê Avstrîa nav hevda diçûn û dihatin.

Me xeverdida, lê zimanê hevdû f'em nedikir. Me pê desta hevdu dida f'emkirinê, me digot, -"vada xoroş", wana jî, - "gût, gût"... bi ewî cûreyî me av derdixist, av keremî hev dikir û em pêra jî dikenîan. Ez heta naha jî f'em nakim, em çîra dikenîan.

Her ez aqasî zanim, wekî eme eşq bûn, gelekî şa dibûn. Wexta em ki av vexarin tîr bûn, me îcar dest pê kir ser ç'evê xwe şûşt. Paşê ew jûravêlê ser devê bîrê kirin çîre-çîr, me bilind kir, dîsa berjêr kir, careke dinê hervaz hilkişand...Çimkî zûda nedabûn xevatê, çîrîna dengê wê bû, mîna merivê dike n'elîn.

Em jî bi çîrîna wê dikenin, heneka dikin, ewana tiştêk dipirsî, "gût, gût", me jî -"xoroşo, xoroşo". Ewana kurtolê nan didin me Mejî papîroz didan wana. Em dîsa li hev dinihêrin û dikenin.

Xêlekê şûnda ji aliyê me deng hat; - Rêbyata...

Em çawa! direvin.

Em paşda vegeyîyan, serkarê tağbûrê dikene, got, - ha we tîr av vexwar.

Me serî dayê.

- Da vaşê blag arodiye.

Dipirse, -Lê we bi wanra çî dikir?

Me got, -qet me tiştêk ji jîmanê wana f'em nedikir.

Ewî serê xwe hejand û bin simêlada keniya, paşê got, -diha rind nîne meriv ûsa diha ji hevra pak be, nêzikî hev be.

Min wî çaxî f'em nekir, ewî çî dixast bigota? Me got, -hilbet usane vaşê blogorodiye.



Ewî diha xever neda. Me jî av têr vexwaribû, em rehet bûn. Em rûniştine û xever didin, wekî çawa bû, eva yeka hana qewmî, çawa hiştin merivê Avstrîa bên tev me, avê vexun, hineka digot, "çimkî ewana tî bûn, lema"... Me ji xwera xeverdida, me dit 'emr kirin, wekî gerek rabin ser xwe gula bavêjin, pêşda herin, agirkin!...

Tu were binihêre, qet yekî dil nake, bona agir bike. Dest me negre, em tivinga avir kin. Ew l'ezek bû me bi hevra xever dida, dikeniyin, lê naha nedibû wekî me...ağriyê me agir kir, lê weşî wê agirkirinê.

Raste, wekî meriv meriya nevîne, pêra xeverneder dive, lê tu were binihêre ew sehetek bû, me bi wanra xeverdida, em dikeniyin, naha çetine. Nave... em agir dikin, ber bi wana, nave, em berê tivinga hevraz dikin, gule me nav bînêda diçin...

Me gule avîtin, avîtin. Lê heryek me dîsa t'ebiyê xuda bû sivetarê...

Lê tu were binihêre çî qewimî.

Rojekê wa li serkarê tağbûrê kirin, paşê kapîtanême û parûçikekîva hatin cem me û xeverdan.

Kapîtan merivekî dirêjî dekirî bû, sert bû, wexta esker didit lê hêrs dibû, digot, -te çîma bişkoşkê şinêlê xwe pev nexistiye û gliiyê mayîn.

Hatibû cem me, digot, "hûn kesekî îna nekin, wekî merivê Avstrîa dostê wene, naxêr, hûn hatine, gerekê pakî şer bikin, guh nedin giliyê merivê başqe, ewana dijminê welatê bavê xwene..." xeverda-agriyêda jî got, - "Eva merivê (parûçikê) hana dive serkarê tağbûra we" paşê lê xist çû.

-Vasîl Vasîlic, lê serkarê tağbûra me kanê? Ew kanê kûda çûye? Me gelekî pirs û pirsyar kirin, ağriyê em pê hisyan, wekî kuştine...

Em metel man, çîma? Ağir merivê mîna wî pak tune bû bona me, wexta cem nexweş

diketin dihat ser me, wexta esker dihat birîndarkirinê, dihat 'eniya wana paç dikir. Paşê n'eme mera dinivîsî, dil dida me (kağezeke ûsa jî hema min stendiye). Gelekara mîna bira derbaz dikir.

Dihat destê xwe li pişt me dixist, pirs dikir: Hûne çawanin?... bona wê yekê jî me gelekî jî wî hiz dikir, lê tu were binihêre, jêra gotine. "Ew merivekî xrave. Me jî digot, axir xrawia wî çîye? Çî kiriye?"

Dîsa me gelekî pirsyar kir, em pê hisiyin gunê wî ew biye, wekî ewî hiştiye eskerê wî here bi eskerê Avstrîara bike şer, dewsa dijminê wanra bikin, çûne bi wanara xever dane, bona ewê yekê jî kuştine.

Me ku ew gilî bihîst, hêrsa me gelekî hat em har bûn.

Em bi hevra xeverdidan, lê cegerê me dağ dive, z'ef çetin bû. em difikirin, ew merî rûyê meda hat kuştinê. Çimkî ewî îzna me neda, emê tîna qir bivûna.

Rojekê jî me pênc şeş heba me bi hevra xverdida, em gelekî difikirin, -axir şixulê ûsa diqewime...

Nişkêva hevlekî me got, -ew şixulê kapîtanê meye yanê ewî daye kuştinê em fikirin, ya rast jî şixulê wî bû.

Nava meda hebûn ûris, xaxol, ermenî, gurç, latîş. Gişka axîna wana bû, "Ax Vasîlî Vlasîc"..."Vasîlî Vlasîcî belengaz" û heyfa gişka jî lê dihat. Meriv digot her yekî kavirek danîne ser dilê wî. Dilê wana gelekî dêşe, lê nizanin çî bikin. Rojekê jî dîsa me pênc şeş heba xverdida, nişkêva Pavlûşê me ûris got, -emê wî jî bikin wî halî. Datîkoê gurç jî got, "ew gilî raste".

Hevt roj derbaz bûn, merivê Avstrîa pêşda hatin û dîsa paşda veşeriyin, lê paşda veşerandina wana îcara, me t'ebiyê xwe qayim çêkirin cem bîre.

Şevekê jî wêderê wexta em cem bîrê bûn, apîtan mîna hercar hatibû proverkaê (lê nihêrandinê) esker ew wêderê rehat kir... sivatirê meytê wî cem bîrê ditin, gişka jî digotin eskerê Avistîra dîrva lêxistiye. Êsa jî gazêtada nivîsîn...

Nîşe: Ji ber ku di alfabe ya I. Marogulov/E. Şamilov de tîpa "ğ" weke tîpeke serbixwe hatiye nişandan di tîpgeheziyê de jî ev xuslet hatiye parastin.

Kürt sorunu ile ilgili yaptığı çalışmalarıyla bilinen Dr. Arzu Yılmaz:

# ‘Sınırları silikleştiren Kürt hareketliliği tehdit olarak görülüyor’

Röportaj: ŞERİF KARATAŞ



Savaş ve siyasetin uluslararası ölçekte yoğunlaşp fiili olarak da içiçe geçtiği Ortadoğu'nun 'kaynayan kazanı', bölgedeki her aktöre yeni 'yol haritaları' dayatıyor. Ülkesel sınırların giderek zorlanması ile verili durumu koruma refleks ve iradesi arasında cereyan eden siyaset ve savaş gerçekliği, 'yükselen güç' durumundaki Kürtleri özellikle içine çekmekte. Güney'deki bağımsızlık referandumu eksenli gelişmelerin Rojava ve Afrin'e yönelik 'müdahale'yle birlikte, aynı 'sonuca' işaret ettiği; Kürtlerin 'sınırlara sığmayan' potansiyelinin sınırlandırılmasına dönük olduğu görülüyor.

Aynı zamanda Alman Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Enstitüsünde (SWP) çalışan Dr. Arzu Yılmaz'la savaş-siyaset denklemindeki bölgede, Kürtlerin ve Kürt sorununun geleceğini, Türkiye, ABD ve Rusya'nın Suriye sahasındaki pozisyonlarını konuştuk. Yılmaz'a göre, "Kürtlerin ülkesel sınırları silikleştiren hareketliliğini yalnızca bölgesel değil, uluslararası aktörler de bir tehdit olarak görüyor." Mevcut sınırların değişmemesi yönündeki iradenin sürdüğünü belirten Yılmaz, "Ama Kürdistan da artık yalnızca coğrafi bir imge değil, politik bir entite" diyor.

**Sykes Picot Anlaşmasından yüzyıl sonra Ortadoğu haritası yeniden çiziliyorken Kürtlerin kimsenin gözardı edemeyeceği bir güç olduğu tespitleri yapılıyordu. Ancak önce Irak Kürdistan Bölge Yönetimindeki bağımsızlık referandumu dolayısıyla yaşanan gelişmeler ve sonrasında Afrin'den başlayan Suriye Kürtlerine yönelik müdahale, Kürtlerin bölgesel pozisyonu bakımından ne anlam ifade ediyor?**

Sykes Picot bağlamında Kürtlerin Ortadoğu'daki yeni pozisyonu hakkında yapılan yorumlar yerindeydi, hâlâ da geçerliliğini koruyor. Güney'deki referandum ve/veya Rojava'daki Afrin süreçleri ise bana göre Kürtlerin gözardı edilmesine değil, ortaya çıkan bu yeni gücü sınırlama çabasına işaret ediyor. Bu

“ Güney'deki referandum ve/veya Rojava'daki Afrin süreçleri ise bana göre Kürtlerin gözardı edilmesine değil, ortaya çıkan bu yeni gücü sınırlama çabasına işaret ediyor.

haliyle ortaya çıkan gerçek şu ki, Kürtlerin ülkesel sınırları silikleştiren hareketliliğini yalnızca bölgesel değil, uluslararası aktörler de bir tehdit olarak görüyor. Mevcut sınırların değişmemesi yönündeki iradenin sürdüğü açık. Hiçbir uluslararası güç böylesi bir değişimin gerektireceği askeri, ekonomik ve siyasi maliyeti göze almak istemiyor. Ama artık bu sınırlar içinde kalan Kürdistan

sahasının öznesi de Kürtler, gözardı edilemeyecek olan bu. Bu haliyle Kürdistan da artık yalnızca coğrafi bir imge değil, politik bir entite. Karşı karşıya olunan zorluk ise bu entitenin her bir ülke sistemine entegrasyonu. Yani artık Kürtlerin, örneğin Suriye'de, eşit vatandaşlar olarak kabulü değil mesele, Suriye Kürdistanı'nın bölgesel bir entite olarak entegrasyonu. Dolayısıyla Afrin'de olup biten de bu bölgenin sınırlarının belirlenmesi...

**Irak'ta ABD'nin Kürtleri 'yüzüstü' bıraktığı yönündeki yorumları nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu gelişmeyle de bağlantılı olarak, 'Kürtlerin birliği' konusunda bağımsızlık referandumu sürecinde bile kurumsal-bağlayıcı bir adım atılmaması ne anlama geliyor?**





Bu konuyla ilgili yapılan açıklamalardan ve sözkonusu süreçte yerinde yaptığım gözlemlerden yola çıkarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim: Irak Kürdistanı'nda hiç kimse bağımsızlık durumunda ABD'nin Kürdistan'ı destekleyeceğini ya da kollayacağını düşünmüyordu. Tam tersi, ABD'nin karşı olduğunu herkes biliyordu. Zaten tam da bu nedenle doğrudan bağımsızlığın ilanı yerine referandum kararı alındı. Nihayetinde, Kürdis-

tan referandumunun amacı hemen bugün bağımsızlığın ilan edilmesi değildi. Öncelikli amaç, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin tartışmalı alan-daki de facto kontrolünü de garanti altına almaktı. İkinci amaç ise 2003'te değerlendirilemeyen fırsatı 2014 IŞİD saldırıları sonrasında, Irak bir kez daha failed state (başarısız devlet) durumuna düştüğünde, değerlendirerek ayrılma iradesini uluslararası topluma duyurmaktı.

Bu bağlamda, ABD'nin verdiği tepkinin bana göre en doğru yorumu şu olur: ABD, yukarıda sözünü ettiğim Kürtlerin gücünü Irak Kürdistanı'nda tartışmalı alanın dışına çıkararak sınırlandırdı, ki bunu büyük çoğunluğu Sünni olan bir bölgenin kontrolünün İran destekli Şii güçlerin eline geçmesi pahasına yaptı. Bunu yaparken, aynı zamanda 2003'ten bu yana dört parça Kürdistan'ı kapsayan bir ölçekte sembolik değer kazanan Kürdistan Bölge-

## 'RUSYA'NIN TUTUMUNDA TAYİN EDİCİ FAKTÖR TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİYDİ'

**Önce Suriye ile Türkiye sınırına "sınır güvenliği ordusu" açıklamasını yapan, sonra Afrin operasyonu başladığında Afrin'in kendisi bakımından öncelikli olmadığını belirten ABD'nin tutumu hakkında ne düşünüyorsunuz?**

ABD, Suriye sahasına girdiğinden bu yana konunun uzmanları ısrarla ABD'nin Suriye'den bir 'çıkış planı' olması gerektiğini vurgulaya geldi. Buna bağlı olarak da Rojava'daki ABD-Kürt işbirliğinin nihayetinde 'Kürtlerin yüzüstü bırakılmasıyla' sonuçlanacağı birçok kişi tarafından defaatle dile getirildi. Aslında bu iddialar zeminsiz değildi, zira Obama'nın açıkladığı ulusal güvenlik belgesinde, örneğin, ABD'nin Suriye'de kalma niyeti taşımadığı açıkça ifade ediliyordu. Ama zaman tersine gelişmelere sahne oldu. Bugün de hâlâ ABD'nin Suriye'den bir an önce çıkmasının gerekliliğine vurgu yapanlar var. Fakat görünen o ki ABD Suriye'de kalıcı. Ama henüz Suriye'deki ABD varlığının niteliği ve niceliği konusunda bir netlik olduğunu söylemek de zor. Bu konuda, hem Trump yönetiminin 'izolasyon politikalarının' hem de sözkonusu yönetim içindeki görüş ayrılıklarının bir belirsizlik yarattığı muhakkak. Ama şu artık açık ki ABD Suriye'de kalmaya çok niyetli olmasa da Ortadoğu'da bıraktığı boşluklara Rusya'nın girmesine de razı değil...

**Rusya'nın Afrin operasyonuna izin verip pozisyonunu riske sokmayacağı konuşuluyordu. Buna rağmen neden izin verdi?**

Bu konuda öncelikle Rakka operasyonu ile birlikte Rojava'da önemli bir yol ayrımına girildiğini hatırlatmak gerek. Rakka operasyonunda YPG'nin ABD ile hareket etme kararı, Rojava devriminin başından beri benimsenen 'üçüncü yol'un sonuna gelindiğine işaret ediyordu. Dolayısıyla Rusya'nın Afrin operasyonuna yeşil ışık yakma kararında Kürtlerle ilişkilerini riske etme faktörünü özellikle gözetmediğini sanmıyorum. Bana göre Rusya'nın bu kararında asıl tayin edici faktör Türkiye ve ABD ile ilişkilerdi. ABD'nin Suriye sahasından çıkmayacağını ilan etmesi, hemen ertesinde YPG'den oluşacak bir sınır gücü oluşturacağını duyurması zaten kırılğan bir zeminde inşa edilen dengeyi sarstı. Rusya Efrin operasyonuna yeşil ışık yakarak, kısa vadede Türkiye'yi kendisi için çok önemli olan Soçi zirvesi denkleminde tutmayı başardı. Orta ve uzun vadede ise Türk akımı çerçevesinde kopardığı önemli tavizler yanında Türkiye-ABD ilişkilerinin daha da gerilmesinden fayda umdu.

Öte yandan Türkiye'nin Efrin'e tümüyle hakim olamayacağı aşikârken, Türkiye'nin Idlib'deki potansiyel gücünü de Esat rejimi lehine berhava etme fırsatını yakaladı.

Günün sonunda Rusya'nın Efrin operasyonuna yeşil ışık yakarak risk aldığını söylemenin aslında bir zemini yok.



Türkiye'nin sözkonusu tutumunun Kürtler açısından en erken sonucu PYD ve ENKS arasında yaşanan sorunların bir tarafa itilerek bir dayanışma sağlanması oldu. Dolayısıyla bu gibi müdahalelerin kısa vadede yıkıcı sonuçlarına karşılık orta ve uzun vadede doğuracağı yapıcı sonuçlar Suriye Kürtlerinin lehine olacaktır diye düşünüyorum.



sel Yönetiminin 'Başkanlık' kurumunun altını da oydu, bir bakıma lağvetti. Yani sözkonusu yeni Kürt politik gücün sınırlarını belirledi.

Kürtler arası birliğe gelince; aslında referandum sürecinde tarihte hiçbir dönem olmadığı kadar güçlü bir şekilde tabanda sağlanmıştı. Referanduma katılım ve ortaya çıkan sonuç bunun böyle olduğunu yeterince gösteriyor zaten. Bundan dolayıdır ki hiç bir parti de açıkça referanduma ya da bağımsızlığa karşı olduğunu söylemedi, söyleyemedi. Sorun, parti elitleri arasındaki çıkar çatışmalarından kaynaklandı. Ve bana göre bu durum günün sonunda mevcut parti elitlerinin Kürt siyaset sahnesinden silinme-

si, tamamıyla silinmeyecek bile olsa eski etkinliklerini kaybetmesiyle sonuçlanacaktır, ki bu korkudan dolayı seçimlerin yapılması her gün yeniden erteleniyor.

**Türkiye'nin Afrin'den sonra Menbic ve diğer kantonlara müdahale edileceği açıklamalarının Suriye Kürtlerinin bugünü ve geleceği bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Türkiye'nin sözkonusu tutumunun Kürtler açısından en erken sonucu PYD ve ENKS arasında yaşanan sorunların bir tarafa itilerek bir dayanışma sağlanması oldu. Dolayısıyla bu gibi müdahalelerin kısa vadede yıkıcı sonuçlarına karşılık orta ve uzun vadede doğuracağı yapıcı sonuçlar Suriye Kürtlerinin

lehine olacaktır diye düşünüyorum.

**Bu gelişmeleri, Türkiye'de Kürt sorununun akıbeti, kurulmak istenen rejimin inşası ve buna bağlı olarak 2019 seçimleriyle birlikte değerlendirmek gerekirse, ne söylersiniz?**

Bence Kürt sorununun akıbeti açısından artık insanların kafası net. Bugüne kadar denenmiş ve temelde Türkiye'nin demokratikleşme macerasına endekslenen bir çözüm perspektifinin kimseyi iknâ etmesi mümkün değil artık. Bu bağlamda 2019 seçimleri Türkiye için bir dönüm noktası. Önce Türkiye ne olduğuna ya da ne olmadığına karar verecek, Kürtler de bu alınacak karara göre Kürdistan'ın kaderini belirleyecek. 🌙

## CORONA

Pelê xwe dixwe payîz ji destê min: hevalên hev in em.  
Em zemên diqêşêrin ji gûzan fêrî wî dikin ku here:  
zeman li qalik vedigere.

Di neynikê de yekşem,  
di xewnê de raketin,  
rastiyê vedibê dev.

Çavê min li mêtiya hezkiriyê dikeve,  
temaşê dikin em li hev,  
peyvên tarî dikin ji hev re,  
mîna hiş û heşîşê hez dikin ji hev,  
radikevin weke ku şerab di mîdyeyê de radikeve,  
weke behr di ronahiyê heyvê ya bixwîn de.

Di himbêza hev de li ber pencerê sekinîne em,  
li me temaşê dikin ew ji kolanan:

Wext e, ku edî meriv bibihîze!  
Wext e, ku kevir xwe li ber şênbûnê xweş bike,  
ku bêaramî li dil eyan were.  
Wext e, ku edî wext were.

Wext e.

**Helbest: Paul Celan**

**Wergera ji Almanî: Yasemîn Acer**



Li Şanoya Bajar a Amedê



# Hemû şanoger her karî dikin

Hevpeyvîn: FATÎME TEKÎN

“ Belê li şaredariyê herkesî karê xwe dikir, teknîker karê xwe hebû, lîstikvan dîsa wisa bû lê li vê derê herkes her karî dike, li vir jî ew rih derkete holê.

Li Tirkîyê piştî hewldana darbeyê ya 15ê tîrmehê ji gelekî alîyan ve rewş hate guhertin. Her roja ku çû jî rewş xerabtir bû. Dîsa li gelek şaredariyên Kurdistanê jî qeyyûm hatin tayînkirin. Yek ji wan şaredariyên ku qeyyûm lê hate tayînkirin Şaredariya Bajarê Mezin a Amedê bû. Di sala 2016an de dema qeyyûm dest bi kar kir, îcrata xwe ya yekem xiste merîyetê û gelek kesan ji kar derxist. Qeyyûm peyman a kar a şanogeran nû nekir û karê 31 şanogeran hate betalkirin. Ji van şanogeran ên ku 25 sal in vî karî dikin jî hebûn.

Ev ne cara yekem bû ku meseleyeke wisa ku dihate serê şanogeran; dema ku şaredarî di destê Partiya Refahê de bû, di sala 1990ê de, pênc şanogerên xebatkarên Şaredariya Sûrê wek zabite hatibûn wezîfedarkirin.

Şanogerên Şaredariya Bajarê Mezîn a Amedê piştî ku ji kar hatin derxistin bi lez û bez ketin nava hewldanan, sahneyeke din peyde kirin û di demekê de bi lîstikekê derketin pêşberî temaşevanan.

Belê, şanoger di demeke kin de çawa wisa tevgeriyan? Heta îro çawa li ser pîyan man? Derheqê van pirsan de me ligel şanoger Ozcan Ateş û Emîn Yalçinkaya sohbetek kir.

**Piştî ku li şaredariya bajarê mezin qeyyûm hate tayinkirin peymanê we ya kar nehate nû kirin. Ew pêvajoyeke çawa bû? Dikarî behsa wan rojan bikî?**

**Ozcan Ateş:** Demeke gelek xerab bû. Beriya ku qeyyûm hatin şaredariyan me zanibû wê were şaredariya mezin jî. Em di nava hewldanek de bûn û me digot dema qeyyûm were em ê jî li gor wî nerazibûnên xwe nîşan bidin. Me digot dema qeyyûm bê em ê pê re bixebitin? Heke em bixebitin em ê bi çi rengî bixebitin?

Rojekê, ez dibêm deh roj di ser tayinkirina qeyyûm re derbas bûbû, dawîya hefteyekê dema em di provayê de bûn qeyyûm hat. Wê çaxê jî me amedekariya lîstikekê

dikir. Wexta qeyyûm kete hûndir me hemî lîstikvanan piştî xwe dayê û ew jî ji ber vê rewşê aciz bû û çû. Piştî ku çû gotin hatin gûhê me ku gotiye "Ez çûm wê derê şanogeran li rûyê min mêze nekirin û pirsên min nebersivandin" û gotiye "Ez zanim ez ê çi bikim" û kir jî...

**Ozcan Ateş:** Li hemî şaredariyan qeyyûm hatibû îlankirin. Hemî salon ketibû destên wan. Cî nemabû ji bo lîstikê. Me jî, cihê xwe yê aniha dît û di nava hefteyekê da dest bi xebatan kir. Lîstikek min hebû, amade bû ji xwe. Navê wê "Dawîya Dawî"... Stand up bû. Ya rastî ez jî hefteyek li ser şixulim û me bi wê dest pê kir.

Li vir xebateke kollektîf heye. Dema em nû hatin ji paqijkirinê heta boyaxa wî me bi hevdu re kir û gelekî kesan jî piştgiriya me kirin.

**Ozcan li gorî te qeyyûm, çima bi lez û bez şanogeran ji kar derxist?**

**Ozcan Ateş:** Eger tu bixwazî civakekî tune bikî hewce ye

ku pêşî êrîşî xebatên wê yên çandî bikî û wan jî wisa kir.

Ev şaredarî ji hela gelê Amedê û gelê Kurd ve hatibûn hilibijartin. Hemî mesele Kurdî bû. Bi rastî siyaseta wan diyar bû û xwedî planan bûn.

Em 31 kes bûn. Niha jî em bi 15 kesan xebatên xwe dimeşînin. 2-3 hevalên me ji ber rewşa xwe ya aborî, ji neçarî ji me veqetiyên û niha karên taybet dikin. Ev şano şanoyeke taybet e û qezenca wê tune ye. Lê dîsa jî ev hevalên me yên ku ji ber şert û mercan ji me dûr bûne piştgiri didin me û niha jî carna tevî lîstikan dibin.

**Şanogerên ku ji ber şert û mercan ji we veqetiyên çi dikin?**

**Ozcan Ateş:** Mînak hevalê me yê Vural Tantekin heye. Bi xwe bi qasî 25 salan şanogeriye kirîye û di wexta Ahmet Bilgin de yanê di salên 1990î de jî wî ji şanoyê bi dûr xistine û ew wekî zabita peywirdar kirine. Vural niha loqenteyek vekiriye, xwarin çêdike û difiroşe. Dîsa hevalê me yê



Mesut hebû. Ji aliyê derûnî ve ne baş bû û lêborîna xwe xwest û ji xebatan dûr ket.

Derdê me ew bû ku em cihekî alternatîf ava bikin û bi tu saziyê ve giradayî nîn be. Me wisa jî kir û em bi tu cihî ve ne girêdayî ne. Rast e; dema em li şaredariyê bûn rehetîyek hebû lê ew naye wê wateyê ku ew der tune be ev kar nayê kirin.

### **We di nava demeke kin de vê derê bi lez û bez vekir. Gelo ev hêz û hezkirinek çawa ye?**

**Ozcan Ateş:** Ez dikarim bêjim bingeheke me yî xurt heye.

Ji ber ku ev şano jî salên 90î hatiye û gihîştîye roja îro. Nêzî 26 sal in ku xebata şanoyê tê meşandin. Tecrubeyek me hebû û temaşavanên me jî dixwestin ku karê em kare xwe bidomînin. Bi giştî me ji van hemiyan hêzek stend. Me him ji nava welêt, him jî ji derveyî welêt destek stend. Lê bi giştî rewşa ku îro em di nav de ne rewşeke zehmet e. Di nav vê rewşê de hin kes canê xwe didin, zarokên kuştin, gelek kesan malên xwe wenda kirin; em dikarin Sur û Cizîr mînak bidin. Li gorî min li hember wan tekoşîna me piçûk e jî.

### **Di nav tengasiyê de li gor te asoya mirov firehtir dibe?**

**Ozcan Ateş:** Ez jî dixwazim wî bibêjim. Belê li şaredariyê herkesî karê xwe dikir, teknîker karê xwe hebû, lîstikvan dîsa wisa bû lê li vê derê herkes her karî dike, li vir jî ew rih derkete holê. Ez dikarim wiha bêjim; lîstikvan dikare li vir karê teknîkê jî bike, paqijî jî bike û di lîstikê da jî bilîze.

“Derdê me ew bû ku em cihekî alternatîf ava bikin û bi tu saziyê ve giradayî nîn be. Me wisa jî kir û em bi tu cihî ve ne girêdayî ne. Rast e; dema em li şaredariyê bûn rehetîyek hebû lê ew naye wê wateyê ku ew der tune be ev kar nayê kirin.

Yanî karekî kollektîf tê meşandin

### **Hûn derketin tûrneyan jî. Çawa bû? Hûn çûn ku derê?**

**Ozcan Ateş:** Me hêza xwe zêdetir daye ser tûrneyan. Zêdetir li Metropolên Tirkîyê, li şanoyên taybet em dikarin bilîzin. Şaredariyên dewletê cih nadin me. Me jî CHPê jî alîkarî xwest, ji bo cih nedin li gelek hincetan geriyan. Heya jî destê me were em ê derkevin tûrneyan. Ji ber ku ji hêla aboriyê ve baştir e. Em heta niha 2 carî derketin tûrneyê. Em bi lîstikên “Qırax û “Dawîya Dawî” derketin tûrneyê. Bi qasî 20 rojan em li Hol-landayê, Belçîkayê û li çend bajarên cûda yê Almanya û Fransayê lîstin. Dîsa 10 roj berê bi lîstika “Dawîya Dawî” ez çûm welatên Skandînavyayê û Danîmarkayê.

### **Li welatên ku hûn derketin pêşberî temaşevanan nêzîkatiyeke çawa hebû?**

**Ozcan Ateş:** Heta niha lîstikên wiha pir nehatine lîstin. Hin kes hebûn ku 20 sal in li wan deran in û dibêjin cara

yekem me bi zimanê xwe şanoyek temaşe kir. Ew jî moralek baş digrin, em jî ji wan moral digrin. Em hêvî dikin ku em salê carek an jî du caran biçin wan deran.

### **Li Amedê ji aliyê temaşevanan ve nêzîkatiyeke çawa heye?**

**Ozcan Ateş:** Eleqeya gel bi rastî gelekî baş e lê dema em li şaredariyê bûn lîstikên me zêdetir dihatin temaşekirin. Her lîstikek me ji aliyê 4 hezar kesî ve dihatin temaşekirin. Lê niha ji wan 4 hezar kesan ez dikarim bêjim ku 2 hezar kes tenê temaşe dike. Sedem jî rewşa niha ye. Ji ber ku lîstikên me bi kurdî ne jî hin kes ditirsin werin temaşe bikin.

### **Qeyyûm hat û bi awayeke alternatîf we cihek vekir. Heta niha çawa diçe ev xebat?**

**Emîn Yalçinkaya:** Bi her awayî em di nava pêvajoyeke awarte re derbas dibin. Di nava vê pêvajoyê de mirov bi serê xwe karek wisa bike jî zehmet e.

Yek jî ev e; ji ber ku di nava gel de travmayek giran heye çûyin û hatin û xwedî derketina li vê derê jî hinekî di bin tesîra vê de dimîne. Ev xebat rehabilitasyonê jî çêdike. Him kesên ku lîstikê dilêzin û him jî kesên ku temaşe dikin bi vê dan û standinê rehabilitate dibin.

### **Hûn lîstikên ku dilîzin li gor pêvajoya ku em di nav dane hildibijêrin an jî bi şekleke din?**

**Emîn Yalçinkaya:** Bêgûman şert û mercên ku em di nav de ne tesîr li vê yekê dike.

Beriya ku em lîstikê bilîzin di nav xwe de em nîqaş dikin, hevdû hişyar û kontrol dikin û li gor gel çawa baş be wisa hildibijêrin.

**Niha bi piranî lîstikên kome-dî tèn lîstin. Belê, komedi jî peyaman dihundurîne lê çima bi piranî komedî?**

**Emîn Yalçinkaya:** Me behs kir; hinekî ji ber şert û mercan e. Dema mirov tahlîlek li ser rewşa gel bikim, dikarim bêjim tiragediya herî mezin jixwe gel bi xwe dijî. Dîsa li Sûrê li Cizirê tiştê ku hate jiyîn tirajediya herî mezin bû. Lê her tim moral û motîvasyon lazim e ji ber wî komedî hewce ye.

**Wekî şanogerekî tu li vî rewşa heyî çawa dinirxînî û ev rewş bandoreke çawa li ser hunerê dike?**

**Emîn Yalçinkaya:** Di wextek nêz de min li filmek temaşe kiribû; ez bawer im ew film wê pevajoyê jî nîşan dide. Navê filmî Downfall(Hilweşîn) e. Di wir da grafîkek heye; diçe heta asta jor û bi carekî dadikeve xwarê, dema tê xwarê jî bi awayekî wisa tê xwarê ku derdora xwe jî xera dike. Bêgûman wê rewş were guherandin lê heta were guherandin tirsar min ew e ku bi xwe re gelek taxîbatan jî bîne.

**Wekî çend gotinên dawîn; wek şanogerê Şanoya Bajar a Amedê armanca we çi ye?**

**Emîn Yalçinkaya:** Hedefa me ya yekem ew e ku karê şanoyê hertim bê meşandin. Belê rewş giran e lê nayê manê ku em nikaribin vî karî bikin. ♪

## KEVOK

Bi awirên têrnebûyî

Koçkirin,

Kevoka ji hêlînên xwe

Berbejnê tenêhiştinê,

Li bêdengiya, gelê bêdeng,

Û

Li xunava çavên dîrokê binivîse Amed.

Kilamên, nedawî! Û rûsor!

Wê kengî li gewriya dengbêj

Û

Bilbilên mihacir zuha bibe.

Gunehkariya, Kund û Nemrûda

Li ayetê Qûr'anê zêde bike.

Xwezaparêz!, Ajalparêz! Û mafê mirovan!

Biricimîne.

Bi nalînên bilbil û şalûran.

Ne asîmanekî me yî bêbirîn,

Ne axek bêxwîn,

Û

Ne çiyayekî me bê sorhavîn! heye Amed.

Guliyên, rûgeveza ên jêkirî,

Li gerdena kîjan çiyayî daliqînim.

Û

Nalînên, kîjan Xezalê wê têla tembûra

hunermendê xwe neqetîne.

Weke Licê

Bi perikên kevoka,

Nameyekê ji xwîna min binivîsîne

Û

Ji Xweda! yên bêdeng re bişîne

Û çermê çiyayê şewitî birînên min û xwe

bipêçîne

Amed...

Sebrî Vûral



# Azadî

WEYSEL TIRPAN

Çend mal ji welatê xwe dûr ketibûn û li nêzî gundekî kon vedabûn. Jina axayê wî gundî nexweş bû. Nikaribû karê malê bikira. Axa, xulam şand da ku qîza malê were nan li tenûrê bide. Kalemêr ji xulam re go: "De ka tu here em ê bersiva xwe sibê bidin."

Piştî çûyîna xulam, kalemêr kete nav fîkaran. Ên li dora wî pirsîn: "Tu çima ew qas difikirî? Wê bi heqê xwe nan lê bide..." Kalemêr go: "Kona rakin, em diçin!" Ên li dora wî matmayî man lê ji gotina wî jî derneketin.

Gundî şeveqê radibin ku koçberan koç kirine. Li şûna konan selikê dibînin. Selikê radikin, kevokek difire. Ji xeynî wê du kevokên dî jî hebûn. Yek jê perşikestî bû ya dî jî di nav qefesê de bû. ♪



ve yasak...ve yıkım...ve hayat...

# ► Sur

NURCAN BAYSAL



**H**er öğlen yaptığım gibi bu öğlen de Sur dibindeki büromdan çıkıp, Sur'a doğru uzanıyorum. Dağkapı'dan itibaren hareketlilik başlıyor. Sur'un ana caddesi Gazi Caddesi her zamanki gibi kalabalık.

İki yıl öncesi yine düşüyor aklıma. Tam da 2 yıl önce bugünlerde, Şubat'ın ilk haftalarında Sur bodrumlarında 150'den fazla insanın sığındığını öğrenmiştik. Tam da 2 yıl önce şu günlerde Dağkapı dâhil Sur'a giriş çıkış yasaktı. Tam da 2 yıl önce şu gün-

lerde şehrim bombardıman altındaydı. Sur'u çevreleyen bariyerlerin yanına kadar gelip, basın açıklamaları yapmaya çalışıyor ve bodrumlara sığınan insanların durumuna dikkat çekmeye çalışıyorduk. Dicle-Fırat Kültür Merkezinde, bodrumlarda evlatları olan ai-



Her öğlen babama sefer tasında yemek getirir, teslim ettikten sonra Sur'un dar küçelerine dalardım. İki kolumu açar, bu dar küçelerin duvarları arasında uzatırdım. Eğer ellerim değerse duvarlara, büyüdüğümü anlardım. Yaşasın, yaşasın! Şimdi artık ne bir küçe, ne de bir duvar var...



lelerle oturuyorduk. Elimizde telefon, içerdekilerden bir ses, bir nefes bekliyorduk. Gelen her sesi kaydediyor, kamuoyunu bilgilendiriyor, Valilik ile görüşerek bodrumlardaki insanların sağ-salim çıkması için bir yaşam koridoru açılmasını talep ediyorduk.

2 yıl mı geçti bunların üzerinden? Bazen dün gibi geliyor, bazen ise bin yıl geçmiş gibi...

### **Artık ne bir küçe, ne de bir duvar...**

Gazi Caddesinden ara sokaklara doğru giriyorum. Caddenin solundan hemen 100 metre içe girildiğinde yasaklı alan başlıyor. Çoğu insan artık farkında bile değil, Sur'un 6 mahallesinde sokağa çıkma yasağı üçüncü yılında, hâlâ devam ediyor. Yasağın başladığı alana geliyorum, polis barikatları var. Sağa sola bakıyorum, polisler görünmüyor. Polis barikatını yavaşça kenara çekip yasaklı alana giriyorum.

Alana girer girmez bir yazıyla karşılaşıyorum. Duvarda "Bozkurtlar sokağı" yazılmış. Bir zamanlar dar küçeler ve kalabalık mahallelerin bulunduğu alan koca bir düzlük. Hâlâ yıkılmamış bazı evler de var. Ve düzlüğün içerisinde yükselen birkaç yeni ev... Daha çok villaya benzeyen bu gösterişli evler, bir kısmı bazalt kaplama olsa da Diyarbakır mimarisi ile örtüşmüyor.

İki yıl önce İsa Oran ve Mesut Seviktek'in cenazelerinin tam 29 gün bahçesinde, yerde kaldığı Yavuz Sultan Selim okuluna doğru ürkererek hızla yürüyorum.<sup>1</sup> Polisler görürse ne diyeceğimi düşünüyorum bir yandan da. "Evimiz buradaydı, yıkıldı, bir görmek istedim" diyebilirim belki. Gerçi yalan da sayılmaz. Babamın manav dükkânı, barikatlardan sonra hemen 100 metre ötemde. Şehitlik-Sur arasında büyüdüm sayılır. Her öğlen babama sefer

1 <http://t24.com.tr/yazarlar/nurcan-baysal/yil-2016-turkiye-bir-cenaze-hikayesi,13725>

tasında yemek getirir, yemeği teslim ettikten sonra Sur'un dar küçelerine<sup>2</sup> dalardım. İki kolumu açar, bu dar küçelerin duvarları arasında uzatırdım. Eğer ellerim değerse duvarlara büyüdüğümü anlardım. Yaşasın, yaşasın!

Şimdi ise artık ne bir küçe, ne de bir duvar var. Okulu yıkmamışlar, onarıyorlar. Etrafta kimse yok. Hızla okulun bahçesine doğru yürüyorum. Üzerinden iki yıl geçmesine rağmen hâlâ bir cenaze var bu bahçede. Sur'da 2016 Ocak ayında öldürülen Hakan Arslan isimli bir gencin cenazesi bu. Erzurum Karayazı ilçesine bağlı Çavuşköy'de oturan baba Ali Rıza Arslan ile geçen ay görüşmüştüm. İki yıldır oğullarının cenazesi aileye teslim edilmiyor.<sup>3</sup> Hakan'ın cenazesi bu bahçede bir yerde olmalı. Etrafa hızla bakınırken, uzakta evlerin in-

2 sokak

3 <http://t24.com.tr/yazarlar/nurcan-baysal/bir-avuc-topragin-kurtlere-cok-gorundugu-gunler,18797>



şaatında çalışan bir işçi beni görüyor. Özel timlere haber vereceği endişesiyle hızla bariyerlere doğru yürüyorum.

### **Her şeye rağmen, hayat!..**

Bu esnada alanda benim gibi dolaşan iki küçük çocuk görüyorum. Yanlarına gidiyorum. Evleri, mahalleleri eskiden buradaymış, şimdi boş, düz tarlaya çevrilmiş mahallelerine bakıyorlar. Azad ve Jiyan'ı yanıma alıyorum, "buradan çıkmalısınız, tehlikeli" diyorum. Onlara yıllardır bölgenin birçok yerinde verdiğimiz mayın ve savaş atığı eğitimlerinden aklımda kalan bilgileri anlatıyorum:

"Azad, Jiyan. Beni iyi dinleyin: Renkli konserve kutusu gibi görünen şeylere dokunmayın. Bunlar tehlikeli madde olabilirler. Ağaçlara takılmış metal parçalarına ellemeyin. Daha önce hiç görmediğiniz yabancı cisimlere dokunmayın. Sakın oyuncak sanıp elinize almayın, patlayıcı olabilirler. Burada patlayıcı atıkları kalmış

olabilir. Bu alandan benimle çıkacaksınız" diyorum. Sonunda fotoğraflarını çekmem ve 'face'ten kendilerine ulaştırmam karşılığında kabul ediyorlar. Çocukları alıp hızla yasaklı alandan çıkıyorum.

Azad ve Jiyan'ı yeni mahallelerinde bırakıp, hayatın hızla aktığı Sur'un hanlarına, kafelerine, dükkânlarına doğru ilerliyorum. Yıkıma rağmen, ayakta kalmaya, hayata tutunmaya çalı-

şan insanlara bakıyorum. Bir genç bir duvara resim yapıyor, bir esnaf dükkânının camını siliyor, demirci demiri dövüyor... 100 yıldır yaşanan yıkımlara, sürgünlere, zorunlu göçlere rağmen, bu halk her seferinde evini, aşını, köyünü, kentini yeniden kuruyor. Kürtlerin ayakta kalma çabasına, yaşam mücadelesine bir kez daha hayran kalıyorum.

Yasak, yıkım, hayat, mücadele, Sur'da hepsi iç içe... 🌙



# ► Ölüirse insan itidalden ölür!

M. ENDER ÖNDEŞ

**B**ir askerlik deneyimi olsa gerek, babam bize girdiğimiz siyasi işlerden caydırmak için hep aynı öğüdü verirdi: *"Ne en önde yürü, ne en arkada kal; ikisinde de mutlaka dayak yersin!"*

Memleket muhalefeti de sanki babamın rahle-i tedrisinden geçmiş; orta sıraları ve ortalamayı seviyor. Her şey bir varsa-vımla vürüyor sanki: Vatandaş fazla uçları sevmiyor!

**6** Toplumun çoğunluğunun, yani emekçiler ve yoksulların sağ cephede konumlanmış olmasını kabullenmek ve buradan giderek *"vatandaş kavga istemiyor"* laflarıyla uçlara gitmeyen "akıllıca" politikalar inşa etmek, dili törpülemek, kendini köreltmekten başka bir şey değildir...



Akademisyen dilini pek se-  
verim mesela ben. Binlerce  
insan hapisanedeyken, köşe  
yazarlarına bile "ağırlaştırıl-  
mış müebbet" giydirilirken ve  
sokaklarda sapır sapır adam  
öldürülürken, "iktidarın oto-  
riterleşme eğilimi", "baskıcı  
uygulamalar" gibi laflar eder-  
ler. Aynı vatandaşla kahvede  
oturup konuşurken "faşizmin  
saldırganlığından" söz eder  
ama iş yazıya, röportaja filan  
gelince böyle olur. Tuhaf!

Milletvekilleri de öyledir  
çoğu zaman. Üç gün önce  
meydanlarda ağzına geleni  
söyleyen sevgili yurttaşımız,  
üç gün sonra vekil olunca  
inanılmaz bir hızla olgunla-  
şarak bir parlamento klasiği  
olan "kabul edilemez olay"  
deyimini öğrenir. CHP, HDP

fark etmiyor üstelik; ben  
Roboski'den hemen sonra,  
"bu kabul edilemez bir olay-  
dır" diyen HDP milletvekili  
hatırlarım! Peki, ne "kabul"  
edilebilir? Katırların üstünde  
kaç cenaze olduğunda olayı  
"kabul edilebilir" sınırlar için-  
de düşünmeliyiz? Bilinmez.  
Ama laf yerleşmiş bir defa.  
Milletvekilleri şöyle konuşur,  
akademisyenler böyle konu-  
şur...

Neden? Bu, bir bilim insanı  
olarak akademisyenin bilim-  
sel temkinliliği gözetmesin-  
den mi kaynaklanır mesela?  
Burada termodinamikten ya  
da kanser tedavisinden filan  
söz etmiyoruz ki? Selahattin  
Demirtaş, Ahmet Altan, Onur  
Hamzaoğlu cezaevindeyse,

bunun adı nedir? Çok basit  
bir soru değil mi?

### 'Aman vatandaşa ters düşmeyelim!'

Hadi onları anladık, peki ya  
muhalefet?

Askeri darbe döneminden  
sonra, sol/sosyal-demokrat  
partilerin değil de, darbenin  
mimarı olan adamın kurdu-  
ğu bir partinin (Özal-ANAP)  
iktidar olduğu nadide ülke-  
lerden biridir Türkiye. Mesela  
ben, yakın tarihin gördüğü  
en uyduruk parti başkanı  
olan Necdet Calp'ın (seçime  
girmesine izin verilen Halkçı  
Parti'nin Genel Başkanı'ydı)  
darbe sonrası ilk seçimlerde  
bir Adana mitingini hatırlarım;  
adam daha ağzını açıp 'halk'



dediği anda meydan yıkılıyordu! Darbe koşullarında ezim ezim ezilmiş vatandaşa öyle bir hasret vardı ki, Calp ne dese alkış kopuyordu, o kadar yani!

Sonra?

İnsan ölürse 'itidal'den ölür ya; muhalefet de öyledir. Gele gele bu günlere geldik ve mutlak doğrular olarak kabul edilen tuhaf varsayımlar çıktı ortaya. Aziz Nesin'le başlayan "yüzde 60" muhabbeti, bir süre sonra siyasette sağ ve sol arasında "yüzde 60-yüzde 40" sabitliklerine kadar vardı. Türkiye toplumunun çoğunluğunun sağ ve muhafazakâr olduğu, bunun değiştirilemez bir durum haline geldiği sabit bir sosyolojik/siyasal veri olarak kabul edildikçe, "sağ şeritten gidelim de vatanşaya ters düşmeyelim" dönemine kadar vardık. O varılan yerden de Ekmeleddin felâketlerine kadar ulaşıldı.

Sadece CHP yönetiminde değil, ulusal hareket olmanın çok renkliliğine uygun davranan Kürt hareketinin kendine özgü politikalarını kopyalamaya çalışan solda da aynı kabuller kısmen yaşandı aslında. Toplumun mevcut fotoğrafını sabit veri olarak bu fotoğrafa uygun söylemler oluşturmaya çalışmak, "dine karşı yaklaşımlarımızdaki yanlışları" keşfetmeye başlamak, vs. vs...

## O fotoğrafı değiştirmenin yolu...

Ama fotoğraf neydi ki?

Yaşadığımız şey, toplumun muhafazakârlaşması mıydı

gerçekten? Daha doğrusu toplum, biraz daha açalım, toplumun emekçi kesimleri ve yoksullar, gerçekten ne zaman ve neyi "muhafaza" etmek için muhafazakârlaşır- lar? Cevap aslında çok yalındır: Yaşadıkları berbat hayati! Yani aslında söz konusu olan şey, muhafazakârlık değil, çaresizliktir!

Açın bütün modern tarihi bakın, kitlelerin muhafazakâr, tutucu düşüncelerden, hatta genel olarak dinsel dogmalardan uzaklaşıp ilerici düşüncelere doğru yaklaştığı dönemler hangileridir? Bunun cevabı da çok yalındır: Devrim ve ayaklanma dönemleri! Tarih boyunca insanlar ne zaman sokaklara, dağlara, vb. çıkıp kendi kaderlerine bizzat kendileri el koymaya yönelmişlerse o zaman gericilik zayıflamış, aydınlık düşünceler daha fazla hâkim olmuştur. O nedenledir ki, ne bizim kuşağı çok etkileyen "bilimin gelişmesi eşittir gericiliğin yok olması" denklemi, ne de Turan Dursun tipi "din aslında o değil budur" safdilliği, sorunun çözümüdür.

Herhangi bir ülkede duvarlar afişler ve yazılarla doluysa, insanlar sokaklarda kendi kaderlerini yeniden yaratmak için caddelerde boydan boya yürüyorsa, orada, ancak orada ve sadece orada muhafazakârlık zayıflar. Yani, bugün gördüğümüz fotoğraf sabit bir veri olmadığı gibi, bu fotoğrafı değiştirmenin yolu, onun "suyuna gitmek" ya da onunla söylem düzeyinde hesaplaşmak değildir. İnsanların çaresizlik, alternatifsizlik

duygusunu, ancak bu duyguyu kaybettiği yerde, yani sokakta değiştirebilirsiniz.

## Omurga zor zamanlarda şekillenir!

Dolayısıyla, toplumun çoğunluğunun, yani emekçiler ve yoksulların sağ cephede konumlanmış olmasını kabullenmek ve buradan giderek "vatandaş kavga istemiyor" laflarıyla uçlara gitmeyen "akıllıca" politikalar inşa etmek, dili törpülemek, kendini köreltmekten başka bir şey değildir. Çünkü "vatandaşın kavga istemediği" de koca bir yalandır. Belki de vatandaşın istediği şey kavgadır, nereden biliyorsunuz? Belki de vatandaşın istemediği şey, uydu-ruk horoz dövüşleri, güven vermeyen sahte pehlivanlık gösterileridir.

Zor zamanlar yaşadığımız doğrudur evet, emekçiler ve yoksullara ulaşmakta, onları durdukları yerden oynatıp beri tarafa doğru çekmekte zorlandığımız doğrudur ama bu, babamın tavsiye ettiği yoldan çözebileceğimiz bir sorun değildir ki.

Zor zamanlar yaşıyoruz evet ama bugün gün boyunca dinlediğim bir rock parçasında da şöyle söylüyordu adamın biri:

"Zor zamanlar olur / Nasıl çıkarsan içinden / omurgan öyle şekillenir."

Takıldı kaldı dilime. Dinle- seniz, size de aynısı olur mutlaka.

Gerçekten, omurga böyle bir yoldan şekilleniyor... 🙏



# Fotoğrafçının OHAL'le imtihanı!

Röportaj: UMUT YEĞİN

Yaklaşık iki yıl önce, aylar süren "sokağa çıkma yasakları" ve sivil ölümleriyle birlikte neredeyse yıkılan kent haberleriyle gündemdeydi bölgemiz. Böylesi dönemlerde çekilen fotoğraflar da tarihe bırakılmış önemli belgelerdir. Fotoğraf sanatçısı Ruşen Takva'nın çektiği fotoğraflar gibi... Takva, OHAL sürecinde Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılan imc TV ve Van TV'de çalışmıştı. Ayrıca birçok kültür sanat dergisinde fotoğrafları yayımlanmıştı. Şimdi OHAL süreciyle birlikte, geçmişte çektiği birçok fotoğraftan dolayı açılan davalarla uğraşiyor. Ruşen Takva ile bir fotoğraf sanatçısının gözünden OHAL ve fotoğraf üzerine konuştuk.

“Savcı, “sanık her ne kadar ‘sanatsal kaygı’ diyorsa da fotoğrafların sanatla ilgisi yoktur” diye cezalandırılmamı istedi ve 1 yıl 8 ay ceza verdiler. Dünyanın hangi ülkesinde savcıların “sanat eksperî” olma misyonları vardır?”

### Öncelikle kendinizden bahsedebilir misiniz?

15 yılı aşkın bir süredir fotoğrafçılıkla ilgileniyorum. Ama 2009 yılında katıldığım fotoğraf yarışmasında derece aldıktan sonra daha profesyonel bir yönelime girdim. Van ve civarında yayın yapan birçok kültür-sanat dergisinin hem yazı işleri müdürlüğü, hem fotoğraf editörlüğünü yaptım. Atlas dergisinde çalıştım. Sokağa çıkma yasakları döneminde imc TV’de çalışıyordum. Şimdi de davalarla uğraşıyorum!

### Davalar derken...

Hakkımda açılan davalar... Otoritenin ilgisine mazhar olduğum tarih ile Dolmabahçe masasının devrilme tarihi aynı.

### Ceza aldığınız davalara konu olan fotoğraflar hangileriydi ve neden “suç unsuru” olarak görüldü?

Hakkımdaki davaların hepsi “örgüt propagandası”, “devletin itibarını uluslararası arenada küçük düşürmek” veya “halkı kin ve nefrete teşvik etmek”ten... Birçoğu dava açılmadan, daha ifade esnasında düşürüldü. En son imc

TV, yerel ve ulusal dergiler, ayrıca BBC International’da yayınlanan (Yüksekova, Nusaybin gibi) belge niteliğindeki fotoğraflarım dolayısıyla 1 yıl 8 ay hapis cezasıyla cezalandırıldım.

### Özellikle böylesi kritik süreçlerde doğruyu göstermesi bakımından fotoğraf arşiv niteliği taşıyor. Dava konusu fotoğrafların o dönemin doğru anlaşılması bakımından ne gibi işlevleri oldu?

Mesela, Cizre’de sokağa çıkma yasaklarında çekilen fotoğraflar ünlü düşünürlerden Prof. Noam Chomsky’ye mektup yazdırdı. O mektup ki tüm dünya kamuoyuna Cizre’de ve bodrumlarda kalan sivil insanların durumuna farkındalık yarattı. AİHM defalarca tedbir kararı aldı. Öyle ki Naom Chomsky’i bölgeye davet ettiler. Demem o ki; haklılığını dünyaya kabul ettirmek istiyorsan kamuoyunu, halkları etkilemek, kazanmak gerekiyor. Washington, Moskova, Berlin veya Tahran halklarını... Bunun için de sanat en etkili araçlardan biridir.

### Biraz da dava sürecinden ve duruşmalardan bahsetseniz...

Ben savunmamı yaparken, “Sanatçı üretir, kamuoyuna sunar. Herkes kendi algısıyla okur ve yargılar. Ki bu fotoğrafların neredeyse tamamı, dünya basın kuruluşları tarafından kullanıldı ve ödül de aldı. Siz yargılıyorsunuz ama yargılanması gereken sizin algılarınızdır. Dünyanın ödül verdiği fotoğrafı yargılamanın başka bir mantıklı izahı yoktur” dedim. Savcı ise “sanık her ne kadar ‘sanatsal

kaygı’ diyorsa da fotoğrafların sanatla ilgisi yoktur” diye cezalandırılmamı istedi ve 1 yıl 8 ay ceza verdiler. Dünyanın hangi ülkesinde savcıların “sanat eksperî” olma misyonları vardır? Bu misyonu yüklenmeleri abesle iştirigaldir.

### İddianamenizde 6-8 Ekim Kobanê eylemlerinde fotoğrafladığınız çocuklar da var...

Evet, o süreçte çektiğim üç fotoğraf da “propaganda suçu” sayıldı. Savcı bununla ilgili benim çocuklar ile özel olarak ilgilendiğimi ve KCK’nin de çocuklara ilgisinin zaten herkes tarafından bilindiğini söyledi! Belli ki kendi de ikna olmamıştı ki şöyle bir ifade kullandı: “Sanık Ruşen Takva’nın gazetecilik hayatı boyunca tek bir çocuk istismar haberi yapmadığı göz önüne alınırsa...” İlginçtir, KHK ile kapatılan DİHA çalışanı bir muhabir arkadaşım Van’ın Erciş ilçesinde yaşanan çocuk istismarını haber yaptığı için hakim karşısına çıkacak!

### Fotoğrafladığınız Başkale’deki Ermenilerden kalan manastırı

Geçen aylarda gündeme getirip haberleştirdiğim bir konu var. OHAL ile birlikte, yapılan fotoğraf yarışmalarına GBT kontrolü getirdiler. Bu uygulama bile tek başına, bölgede çalışan ve haklıdan yana olan tüm arkadaşların davalarla mimmendiği ortamda sansüre uğraması demek.



## **sosyal medyadan paylaştığınız da dava dosyasına girmiş! Bu fotoğrafta "sakıncalı" olan neydi?**

Fotoğraf Van'ın Başkale ilçesinde bulunan ve Ermenilerden bir manastır. İddianamede gördüğüm an neden "propaganda" olarak nitelediklerini anlamamıştım. Ta ki savcıyla aynı salonda buluşuncaya kadar. Fotoğraftı sosyal medya hesaplarından paylaşıırken şöyle bir not düşmüştüm: *"Bir halkı devletsizleştirip otorite altına almak istersen, öncelikle tarihi belleğini yok etmelisin."* Savcı bu ifadeyi KCK üst düzey yetkilerinin söylemleri ile aynı buldu ve cezalandırılmamı istedi. Sormadı bile, *"kim ve hangi halktan bahsediyorsun?"* diye. Belki ben Burkina Faso halkı için özgürlük istiyordum!

## **Peki bu süreç ve açılan davalar çalışmalarınızı nasıl etkiledi?**

Geçen aylarda gündeme getirip haberleştirdiğim bir konu var. OHAL ile birlikte, yapılan fotoğraf yarışmalarına GBT kontrolü getirdiler. Haberini yaptığım konuyu Bitlis Milletvekili Mizgin Irgat, Meclis gündemine de getirdi. Henüz cevap yok ama... Bu uygulama bile tek başına, bölgede çalışan ve haklıdan yana olan tüm arkadaşların davalarla mimmendiği ortamda sansüre uğraması demek. Buna rağmen, şu an için çalışabilecek alan olmamasına rağmen, maddi kaygılar gütmeden, üretmeye devam ediyorum. Çalışmalarımın karşılığında ödetilen bedeller ağır ama doğru ve dik durmanın pahası da biçilmez elbette. 🌙



# Best û helbest



## Xwînerên delal,

Em ewilî dixwazin  
vê rûpelê bi we bidin  
nasîn. Ji lew vê rûpelê  
wê di her hejmara  
kovarê de hebe. Em  
ê di her hejmarê  
de helbesteke şairek  
ku berî niha çûye  
ser dilovaniya xwe  
hîlbijêrin û bidin du  
şairên ku hêj sax in.  
Em ê ji van herdu  
şairan bixwazin ku li  
ser wê helbesta me  
daye wan helbestek  
binivîsin û em ê van  
her sê helbestan  
bi hev re li ser vê  
rûpelê biweşînin. Me  
di hejmara yekem  
de helbesta Şêrko  
Bêkes a bi navê  
Jimartin hîlbijart  
û ji du camêran, ji  
Omer Farûk Baran  
û Muhsîn Ozdemîr  
helbest xwest. Kerem  
bikin a ewil bixwînin  
û bendewarên vê  
rûpela rengîn bin. 🌸



Heke karibî hemû heleqeyên

Qurmê dara min a şewitî bihejmêrî

Heke karibî hemû hesretên

Di bin mijangên min de veşartî bihejmêrî

Heke karibî hemû soz û qewlên

Pêk nehatîn bihejmêrî

Ez soz didim ku

Hemû dewsên xwe yên di tariya şevan

Yên di newal û çiyayên xwe de

Min li dûv xwe hiştine

Yeko yeko ji te re bihejmêrim

**Muhsîn Ozdemîr**

## JIMARTIN

Eger karibî  
guliyên vî baxî  
yek bi yek bijmêrî!  
Eger karibî  
hemû masiyên gir û hûr  
yên nava çemê pêşberî xwe  
bijmêrî!  
Eger karibî  
dema koçberiya teyran  
yên ber bi jêr û ber bi jor ve  
yên ber bi jor û ber bi jêr ve  
yek bi yek bijmêrî  
wê demê ez jî soz didim  
heçî qurbanên  
vê axa şîrîn ya Kurdistan  
yek bi yek bo te dijmêrim.

**Şêrko Bêkes**

her şair herî kêr carekê vediqete ji jina xwe  
zikên ducanî girên gorên bêseks in ku ji wan re  
bêxwîn ji goştan ala çêkirine li berzikan diçikînin

pişt li erdê, cîhadî hatine cîhanê talan dikin, dibêje yek  
di Kurdistanê nim lo, dibêje yek, yekî din, di dinê nim jî

her şair herî kêr carekê vediqete ji mêrê xwe  
qurbana sala wê salê ku tîna sosyal medya êdi naşikê  
ketine şikê ji şopên ecibandinan, dilên difirin xezab in

şilf î tazî, ha te carê daye ha te du caran, dibêje yek  
Kurdistan dine me lê, dibêje yek, yeke din, dinê jî dine me

**Omer Faruk Baran**

tarihte **gün**

di **dîrokê** de **wê** **rojê**

mart.nisan.avrêl.adar

11

Adar



Mele Mistefa Berzanî û Sedam Huseyîn peyman a avakirina Herêma Xweser a Kurdistanê Iraqê îmze kirin (1970). Lê di 1975'an de Peymana Cezayîrê dawî li xweseriyê anîn.

09

Adar



Hunermendê kurd ê nemir Mihemed Şêxo wefat kir. (1989)  
Ünlü Kürt müzisyeni Mihemed Şêxo vefat etti. Kürt müziğinde bir ekol olan Şêxo, "Ay lê Gulê", "Nesrîn", "Ey Felek" gibi yüzlerce parçayı Kürt müziğine kazandırdı.

03

Avrêl



Li Tirkîyeyê (Stenbolê) yekem car lîstikeke şanoyê bi kurdî, bi awayekî fermî ji aliyê

Navenda Çanda Mezopotamyayê ve bi navê "Mişko" hate lîstin. (1992)

Türkiye'de ilk kez "Mişko" (Farecik) adında Kürtçe bir tiyatro oyunu İstanbul Mezopotamya Kültür Merkezi'nde sahnelendi.

25

Adar



Rojnameya Riya Teze ku bi dehan salan ji bo ziman û çanda kurdî xizmet kir û nîfşek derxist holê li paytexta Ermenistanê dest bi weşana xwe kir. (1930)

Yıllarca Kürt dili ve edebiyatına hizmet eden Riya Teze gazetesi Ermenistan'da yayına başladı.

# 16

Adar



Rejîma Iraqê gaza kimyewî avêt Helebçeyê. Di encama tevkujîyê de 5 hezar kurd hatin kuştin (1988). Ev bûyer wekî “Komkujiya Helebçeyê” ket nava dîrokê û di nav dilê kurdan de birîneke kûr vekir.

Irak ordusunun, kimyasal gaz kullanması sonucu Halepçe’de 5 bin Kürt yaşamını yitirdi. Halepçe katliamı Kürtlerin yüreğinde açılan derin bir yaradır.

# 21

Adar



## NEWROZ PÎROZ BE!

Kawayê Hesinkar Dehaqê zalim  
kuşt û Newrozê dest pê kir (Berî  
Zayînê 612)

# 31

Adar



Danerê Komara  
Mehabadê Qazî  
Mihemed, birayê  
wî Sedrî Qazî û  
Mihemed Seyfî  
Qazî li Qada  
Çarçirayê hatin  
daliqandin. (1947)

# 22

Avrêl



Di dîroka kurdan de yekem rojnameya kurdî bi navê “Kurdistan” ji aliyê Mîqdad Mîthed Bedirxan ve li Qahîreyê hat derxistin (1898). Ji bo vê yekê kurd vê rojê wekî “Roja Rojnamegerên Kurd” pîroz dikin. Tarihte ilk Kürt gazetesi “Kürdistan” Kahire’de Mîqdad Mîthed Bedirxan tarafından çıkarıldı. Kürtler bu günü “Kürt Gazeteciler Günü” olarak kutluyor.



# Pira Delal'ın taşı...

## NARİN YÜKLER

“Bûka Behdinan (Behdinan bölgesinin gelini) diye adlandırılan Zaxo'nun simgesi ise hem güzelliği hem de tarihiyle, yapıldığı dönemin rüzgârını günümüze doğru estiren Pira Delal köprüsü.

Habur sınır kapısından çıkınca karşılaşılan ilk Güney Kurdistan kenti Zaxo. Duhok'un en büyük ilçesi ve 50 km kuzeybatısında yer alıyor. Kurulduğu dönemlerde Khabur (Habur) çayının çevrelediği bir ada görünümünde olan Zaxo, halen bu çayın ikiye ayırdığı bir kent biçimindedir.

Farklı kültür, din, mezhep ve milliyetlerin bir arada yaşadığı Zaxo'da, bu kültürel mirasın kalıntıları olan kiliseler, camiler ve kalelerin yanında

Şeraniş Çağlayanı, Kışani Düzlüğü, Buheyri Mağarası ile Şalin ve Şilan adlı doğal güzelliklere de rastlamak mümkün.

Bûka Behdinan (Behdinan bölgesinin gelini) diye adlandırılan Zaxo'nun simgesi ise hem güzelliği hem de tarihiyle, yapıldığı dönemin rüzgârını günümüze doğru estiren Pira Delal (Delal köprüsü). Pira Ebbasiye olarak da anılan ancak yaygın kullanımıyla Pira Delal isimli köprü, şehir merkezine oldukça yakın.

Bazı yapıların hikâyesini bilmeden, rengi, malzemesi, dokusu, hatta tarihi bile eksik kalıyor zihnimizde, değil mi? Taş, geçmişiyile akıyor bugüne, eskimişliğiyle değil. Pira Delal'in taşı da geçmişini getirip önümüze serecek renkte: Kırmızıya çalan sarı...

Dokunuyorum...

Evet, hissedebilirse eğer, dokunun yanında rengi de okşayabilir insan. Bazen, artık incitilemez sanılan duyguları pekiştirmek için, bazen de kaskatı kesilmiş düşünceleri tanımlamak için kullanılan bir ifadedir 'taş'. "Taşı deler" dediğimizde sabrın ölçüsü belirir, "taş kesildi" dediğimizde hissiyatsızlığın sıfatı yeşerir gözlerimizde.

Sürgün edilirken (evet, 'yola çıkarken' değil, sürgün yolu, yolculukla tanımlanamazdı çünkü) babamın cebime sıkıştırdığı ceviz kabuğunu çıkarıyorum şimdi. Gölgesine sığdıramadığım gerçeklerle izliyorum Pira Delal'in taşlarını. Çiyayê Sipî'den esen rüzgâr dokunuyor gerçeklerime. Üşüyorum, ceviz kabuğunu/kabuğumu saklıyorum, saklanıyorum cebime. Dinliyorum köprünün orta yerinde anlatılanları...

Köprü üzerine birçok efsane yazılmış ve bilimsel çalışmalar yapılmış. Bunlardan biri de köprünün Abbasiler tarafından stratejik amaçla yapıldığı yönünde. Ancak kentin müzeler ve tarihi eserler kurumu hummalı bir çalışmaya girerek köprünün bin yıllık geçmişi olduğunu, dolayısıyla Behdinan Emirliği tarafından yaptırıldığını tescillemiş.

## Rivayetler... Hikâyeler...

Bir rivayete göre, Zaxo Miri Gurkil köprüyü yaptırır. Fakat köprü bittikten sonra her gün köprünün taşlarının bir bir ekildiğini farkeder. Bu yüzden muhafızlarını yanına çağırıp bu sorunu çözmeleri için her gün köprüde nöbet tutmalarını ve sabah köprüden geçen ilk canlının ibret için vurulmasını emreder. Ertesi gün Mir'in gelini Delal köpeği eşliğinde kayınbabasına kahvaltı götürür. Önceden planlandığı üzere, önde köpek gidecek ve muhafızlar onun aileden olduğunu anlayarak kunmayacaklardır. Delal köprüye vardığında önde giden köpeğin gözü köprüdeki bir kemik parçasına takılır ve orada oyalanır. Olanları karşı taraftan gören Mir, muhafızların köpeği farkettiğini düşünerek endişelenmese de okunu çıkaran bir muhafızı görünce telaşa kapılır ancak müdahalede gecikir. Köpekten önce giden Delal o muhafız tarafından vurulur ve Delal'in ağıdı kadar, adı da köprüye isim olur.

Bir diğer rivayete göre ise; Cizire Botan miri bir köprü yapmak ister ve dönemin en iyi ustalarının Xano (halk arasında Dimdim kalesini yapanla aynı kişi olduğu söylenir) ve kardeşleri olduğunu duyar. Bu kardeşlerden en büyüğünü yanına çağırır. Kardeşlerin en büyüğü Mir'in yanına vardığında, Mir ona "ben senden Dicle nehri üzerine büyük bir köprü yapmanı istiyorum" der ve buyruğu altındakilere yapılması gere-

kenleri emreder. Büyük kardeş köprünün temelini atar ve yükseltir. Bitmesine yakın, köprüden düşerek yaşamını yitirir. Bunun üzerine Mir ortanca kardeşi çağırmaya niyet eder. Ortanca kardeşi huzuruna getirtir. Ondan, bitmeye yakın olan köprüyü tamamlamasını ister. Ortanca kardeş de teklifi kabul ederek çalışmaya koyulur. Ancak çok geçmeden o da köprüden düşer. Mir kararlıdır. Köprüyü bitirmesi için kardeşlerin en küçüğü Xano'yu çağırır. Xano Mir'in teklifini hemen kabul etmez. "Köprüyü tamamlarım, ancak bir şartım var. Köprüyü tamamlamam için bana hazinenin tüm kapılarını açacaksın" der. Mir bu koşul karşısında sinirlenir ve kabul etmez. Mir'in kız kardeşi (yöre halkından bazılarına göre Xano'ya aşkından dolayı, bazılarına göre ise Mir'in bu köprüyü çok istediğini bilmesinden dolayı) Mir'i ikna eder. Xano buna anlam veremese de köprü yapımını devam ettirmeye başlar. Köprünün bittiğini gören Mir, Xano'nun yanına gelerek "senin başka bir yerde böyle bir köprü yapmayacağını nereden bileyim" diyerek Xano'nun sağ elini keseceğini söyler. Telaşlanan Xano, Mir'e köprünün en önemli yerini tamamlamadığını, bu durumda köprünün kısa sürede yıkılacağını söyler. Beklentilerinin boşa çıkmasından korkan Mir, neyin eksik olduğunu sorar. Xano, kara koyunun sütü ile seb (peynir mayası) getirilmesini ister. Mir, bunun ne işe yarayacağını anlamasa da Xano'nun



isteğinin yerine getirilmesini emreder. İstediklerini alan Xano, getirilen koyun sütünü seb ile karıştırarak köprünün üzerine döker ve kaçar. Cizre Botan'dan Zaxo'ya gelir. Çok geçmeden yaptığı köprü yıkılır. (Bu köprünün kalıntılarının hâlâ o bölgede olduğu söylenir.)

Cizire Botan'dan kaçan Xano, Zaxo Miri Gurkil'in yanına sığınır. Gurkil'e "*senin için Cizire Botan köprüsünden daha güzel bir köprü yapacağım*" der. Gurkil de uzun zamandır bir köprü hayal ettiğini söyleyip bu tekliften memnun olur. Xano, köprüyü yapmak için Kere Dağı'na giderek taş keser. Köprünün yapılacağı yere getirttiği taşları büyüklüklerini hesaplayarak keser ve taşları nerelere yerleştireceğini hesaplayarak işaretler. Kısa

sürede Mir Gurkil'in memnun bakışları eşliğinde köprü yapımına başlar. Köprüyü iyice yükseltince taşlardan birinin eksik olduğunu görür ve Mir'e o taş olmadan tüm hesaplamaların bozulacağını, telafisinin mümkün olmadığını söyler. Mir taşın bulunması için ferman çıkartır. Günlerce evler, sokaklar, meydanlar aranır. Taş kilisenin papazının evinde bulunur. Mir papazın yanına getirilmesini ve akıbetine Xano'nun karar vermesini emreder. Cezayı Xano verecektir. Xano, diyet olarak papazın güzel kızının başının kesilmesini ister. Xano'nun dediği yapılır ve Delal'ın başı kesilir.

O günden sonra köprünün ismi Delal olarak kalır.

Köprünün diyeti Delal. Evet, farklı rivayetlerin bulunduğu

nokta Delal kadının adı. Delal kadının ağıdı...

### **Sürgün, rüzgâr ve dağ...**

Susuyorum. Az önceki gibi, taşın birikmiş rengi kırmızıya çalan sarı...

Rüzgârın sesi ağırlı, Sipî dağının köprüye bakan cephesi soğuk. Dağ da ürüyor taşın birikmişliğinden.

Köprünün en yüksek noktasında, sürgünlüğün başında, yarılamışken bu ağırlı yolu, kalanını yürümeyi göze alamasam da attığım adımlar, kırmızı şal ile örtülü bu köprünün geçmişineydi. Gözüm kapalı geçtim geçmişten bugüne sarkan birikmişlikten... 🌙

Zaxo / Duhok

nrm.yukler@gmail.com